

**KKTC
ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

**SOĞUK SAVAŞTAN GÜNÜMÜZE
ABD’NİN KIBRIS POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mesut ŞÖHRET

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Murat TÜZÜNKAN**

LEFKOŞA 2009

TEZ ONAY SAYFASI

KKTC
ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

..... Anabilim/Anasanat
Dalı'nda, numaralı,
.....'nın hazırladığı
“

”
(Proje Raporu / Yüksek Lisans / Doktora / Sanatta Yeterlik Tezi Çalışması) ile ilgili
savunma sınavı, / / 20.... günü saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara
alınan cevaplar sonunda adayın çalışmasının
(başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oyçokluğu) ile
karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Soyadı
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Mesut ŞÖHRET
Anabilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı/Programı	: Uluslararası İlişkiler
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Murat TÜZÜNKAN
Çalışmanın Türü ve Tarihi	: Tez, 2009

ÖZET

SOĞUK SAVAŞTAN GÜNÜMÜZE AMERİKA’NIN KIBRIS POLİTİKASI

Günümüz dünyasının süper gücü olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri yeryüzündeki birçok kriz bölgesinde kendi politik, ekonomik ve askeri gücünü göstererek adeta meydana gelen her olayda müdahil taraf olarak anılmaktadır. Bazen olayların perde arkasında bazen olayların bizzat içinde bazen de kriz sonrası izlediği yöntemlerle sürekli olarak tartışılmaktadır. Bu özelliği ile Amerika kimilerince dünyanın hegemon gücü ya da jandarması olarak adlandırılmaktadır. Bu durum şüphesiz ki Amerika’nın dünya üzerindeki ayrıcalıklı (exceptionalist) konumundan kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, dünyanın en stratejik bölgelerinden biri olan ve yıllarca çözilemeyen bir sorun olarak uluslararası toplumun gündemini meşgul eden Kıbrıs Sorunu’na ABD’nin yaklaşımını ortaya koymaktır. Bu alanda daha önceden yapılan benzer çalışmalar olmasına rağmen bu çalışma temel olarak Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönemden günümüze kadar olan sürecin Amerikan dış politikasındaki yerini karşılaştırmakta ve aynı zamanda diğer konjonktürel gelişmelerin ve sorunun taraflarının Amerika ile olan ilişkilerini incelemektedir. Çalışma, dört bölümden oluşmakta: İlk bölümde Soğuk Savaş dönemi genel olarak analiz edilerek o dönemdeki mevcut konjonktürel durum ve Amerikan yönetimlerinin bu dönemde izlediği politikalar genel hatlarıyla anlatılarak, Soğuk Savaş mantığı içinde değerlendirilmiştir. İkinci bölümde Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeni ile birlikte Amerika’nın Kıbrıs politikaları değişen ve değişmeyen yönleriyle ele alınmıştır. Bu dönemde sorunun çözümü için atılan dönemsel adımlar sırasıyla Nelson Ledsky’nin ve BM Genel Sekreteri Butros Gali ile Richard Hoolbroke’un arabuluculuk çabaları incelenmiş ve sundukları çözüm önerileri tartışılmıştır. Üçüncü bölümde ise Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde Türk dış politikasında meydana gelen değişim ve bu değişimin Kıbrıs üzerine yansımaları ile Türkiye – ABD ve Türkiye AB boyutunda nasıl geliştiği incelenmiştir. Buna ek olarak AKP hükümetleri döneminde izlenen Kıbrıs politikası ve bu politikanın ABD ve AB politikaları ile ne derece örtüştüğü yada örtüşmediği incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise daha önceki bölümlerde incelenen konular bir sentez haline getirilerek ABD’nin Kıbrıs konusunda izlediği politikalar ile bu politikaları etkileyen faktörler incelenmiştir. Bunun yanında,

Kıbrıs sorununa müdahil olan tarafların ABD ile ilişkileri ortaya konarak soğuk savaş mantığı içinde ve soğuk savaş sonrası dönemde değişen ve değişmeyen stratejiler ortaya konmuştur. Ayrıca Kıbrıs sorununda geline son durum ABD'nin izlediği strateji ile 8 Temmuz süreci olarak adlandırılan süreçte izlediği yaklaşımlar ele alınmış ve ABD'nin Kıbrıs sorununun çözümüyle ilgili taşıdığı temel görüşler ile Ada'daki mevcut çözümsüzlüğün Amerikan dış politikasındaki genel algılanışı ortaya konmuştur.

Çalışma kaynak taraması yöntemiyle yapılmış olup bu noktada özellikle ilk bölümde Amerikan arşivlerinden yararlanılmış bunun yanında çalışmada literatüre katkı sağlayan kitap ve makalelerden faydalanılarak analizler yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

ABD'nin Kıbrıs Politikası, Soğuk Savaş, Türkiye – ABD İlişkileri, Kıbrıs Sorunu, AKP dönemi Kıbrıs politikası

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Mesut ŞÖHRET
Field	: International Relations
Programme	: International Relations
Supervisor	: Asst. Prof. Dr. Murat TÜZÜNKAN
Degree Awarded and Date	: Master, 2009

ABSTRACT

US POLICY TOWARD CYPRUS SINCE COLD WAR ERA TO TODAY

In Today's world the USA known as super power in International Relations and involved almost all crisis by using it's economic, politic and military power either solve or incite the problem for its national interests. The America can be seen sometimes behind the stage and sometimes directly within the events, therefore the methods and approaches of America generally accepted as controversial in world politics. This situation based on exceptionalist characteristics of USA because the America called as hegemonic power or gendarmerie of world by many scholars.

The essential aim of this study is to examine US policy toward Cyprus which take parts in one of the most strategic location of world and still engage agenda of international community as known as unsolved crisis for a long time. Although there are similar works about USA policies on Cyprus, but this study is different from previous works in terms of concept because this study compare America's cold war and post – cold war policies until today. at the same time, the study investigate conjuncture developments and relations between USA and related sides with Cyprus question. This study contains four chapters. In the chapter 1, the atmosphere and logic of cold war described in general context and the USA policies has analyzed in this framework. In chapter 2, the post – cold war period has evaluated in the light of new world order and the study put forward the changed and unchanged American policies in Cyprus problem. In this chapter, the mediation initiatives of USA and UN have examined orderly Nelson Ledsky, Butros Ghali and Richard Holbrooke. In that case, the study discusses solution proposals and peaceful attempts of these figures to be able to find a solution in divided island. In chapter 3, the developments in Cyprus problem during Justice and Development Party reign and essential foreign policy changes in Turkey and also how this fundamental transformation affects Turkey's Cyprus question perceptions and relations with USA and European Union. In chapter 4, the previous chapters analyzed as a whole and formed a synthesis in order to American policies and strategies on Cyprus and also determined all the factors effecting decision making process about Cyprus problem. In addition to that this chapter put forward also stable and unstable American strategies in island, furthermore, the study finally evaluate general perceptions of Cyprus question in

American foreign politics and how existing situation (divided Cyprus) benefit for USA national interest in long term.

This study constituted by research review method, and also in the first chapter, the American archive records used to be able to determine US policies during cold war. On the other hand, the other books and articles related with Cyprus question used to be able to make analysis.

Key words: USA policy toward Cyprus, Cold War, Cyprus Question, Turkish-American Relations, Justice and Development Party and Turkish Foreign Policy

ÖNSÖZ

Günümüz uluslararası ilişkilerinde çok uzun bir süreden beri dünya kamuoyunu meşgul eden Kıbrıs sorunu zaman içinde çok bilinmeyenli bir denklem haline gelerek çözülmesi zor bir hal almıştır. Bu denklem içine sonradan girmek zorunda kalan ABD bu sorunun kendi çıkarları doğrultusunda çözülmesi ya da mevcut haliyle barışçı bir çözümsüzlük aşamasında kalmasını istemektedir. Bu çalışmada Amerikan yönetimlerinin Soğuk Savaş sonrası dönemden günümüze kadar izlemiş oldukları politikalar incelenerek çok bilinmeyenli bu denklemin en önemli bileşeninin bu soruna nasıl yaklaştığını ya da nasıl algıladığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın her aşamasında bana yardımcı olan ve desteğini esirgemeyen Sayın Hocam Yrd. Doç. Dr. Murat TÜZÜNKAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Bunun yanında çalışmamda bana büyük destek sağlayan Yrd. Doç. Dr. Sayın Ahmet ADALIER ile bu çalışmayı yaparken yaptığım yazım hataları düzeltmemi sağlayan Sayın Tayfun GÜLMEZ ile çalışmanın her aşamasında fedakarlık ve desteğini sürekli yanımda hissettiğim çok değerli eşim Banu ŞÖHRET 'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mesut ŞÖHRET

Lefkoşa – 2009

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	Sayfa II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN ANALİZİ.....	16
------------------------------------	----

1. AMERİKA’NIN KIBRIS POLİTİKASI: DENGİ POLİTİKASI.....

16

1.1. Kıbrıs’ta Komünizm Tehdidi ve Amerika.....	21
1.2. Soğuk Savaş Mantığı ve Kıbrıs.....	23
1.3. Makarios’un Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasında Yapmayı Planladığı Değişiklikler ve Cumhuriyet’in Çözölme Süreci.....	24
1.4. NATO Girişimi – “Lemnitzer Planı”.....	29
1.5. BM Barış Gücü Kurulması ve U – Thant Formülü.....	30
1.6. Johnson Mektubu ve Türk Amerikan İlişkilerinde Kırılma.....	33
1.7. ABD’nin Arabuluculuk Çabaları ve Acheson Planları.....	38
1.8. Yunanistan’daki Askeri Darbe ve Amerikan’ın Yunanistan İlişkilerinde Kıbrıs.....	40

2. KIBRIS’A İKİLİ MÜDAHELE VE AMERİKA’NIN “BEKLE-GÖR” POLİTİKASI.....

44

2.1. Kıbrıs Sorununda Dönüm Noktası: 1974	44
2.2. 1974 Askeri Müdahalesi ve Türk – Amerikan İlişkileri.....	49
2.3. Türkiye’nin Müdahalesinin Dünyadaki Yankıları: Barış Harekatı mı İşgal mi?.....	58
2.4. Amerikan Silah Ambargosu.....	60
2.5. 1977 Doruk – Dört İlke Anlaşması (High Level Agreements).....	63
2.6. ABD – Kanada – İngiltere Ortak Barış Planı.....	64
2.7. 1979 Denktaş - Kyprianou Doruk Anlaşması.....	68
2.8. Perez de Cuellar Belgeleri.....	70
2.9. Soğuk Savaşın Son Dönemlerinde Amerika ve Kıbrıs Sorunu	73

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS’TA SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD’NİN KIBRIS POLİTİKASI.....	80
--	----

1. ABD YÖNETİMLERİNİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI DEĞİŞEN KIBRIS POLİTİKALARI.....

82

1.1. Nelson Ledsky’ın Arabuluculuk Çabaları.....	82
1.2. 1990 – 1995 Arası Dönem: Butros Gali ve Fikirler Dizisi.....	85
2. 1996-2001 DÖNEMİ: AMERİKA YENİ BAŞLANGIÇ PEŞİNDE Mİ?.....	94
2.1 Richard Holbrooke’un Arabuluculuğu.....	94
2.2. 90’lı Yıllarda ABD’nin Kıbrıs Sorununa Bakışı	99
3. ANNAN PLANLARI.....	102
3.1. Annan Planlarının Ortaya Çıkış Süreci.....	102
3.2 Referanduma Giden Süreç: Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü için Anlaşma Temeli.....	107
3.2 Annan Planına Giden Süreçte Amerikan Politikaları.....	114
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ DÖNEMİNDE	119
KIBRIS SORUNUNUN TÜRK – ABD – AB İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI.....	
1. KIBRIS SORUNUNDA GELENEKSEL TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAN SAPMA.....	121
1.1. AKP’nin Kasım 2007 Seçim Bildirgesinde ve 60. Hükümet Programında Kıbrıs Sorunu, ABD ve AB ile İlişkiler.....	123
2. AKP’NİN KIBRIS SORUNUNA YAKLAŞIMI: KAZAN – KAZAN STRATEJİSİ.....	128
2.1. AKP’nin Annan Planı’na Yaklaşımı.....	130
3. AKP’NİN LİBERAL DÖNÜŞÜMÜ: ABD İLE İLİŞKİLERDE KIBRIS SORUNU.....	131
4. KIBRIS SORUNUNUN TÜRKİYE’NİN AB İLE İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI VE ABD.....	136
4.1. ABD ve AB Arası İlişkilerde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye’nin Rolü.....	139
4.2 AKP Döneminde Kıbrıs Sorununun Türkiye – AB İlişkilerine Etkileri.....	146
5. KIBRIS, AKP İÇİN NE ANLAM İFADE EDİYOR.....	149
SONUÇ.....	153
KAYNAKLAR.....	186
ÖZGEÇMİŞ.....	195

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
BM	Birleşmiş Milletler
AB	Avrupa Birliği
NATO	Kuzey Atlantik Paktı (North Atlantic Treaty Organization)
UNFICYP	Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü
KTFD	Kıbrıs Türk Federe Devleti
DCA	Türk Amerikan Savunma İşbirliği Anlaşması
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
NTA	Yeni Transatlantik Gündemi
STÖ	Sivil Toplum Örgütleri
Age	Adı geçen eser
Bkz	Bakınız
s.	Sayfa

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) savaş sonrası kurulan sistemde kapitalist Batı dünyasının liderliğini İngiltere'den devralarak sistemin hegemon gücü olmuş, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) de sosyalist dünyanın lideri olarak Doğu'nun hegemon gücü olarak ortaya çıkmıştır. Bu iki süper güç arasındaki mücadele, iki kutuplu dünya düzenini ve beraberinde 'soğuk savaş' denilen bir bakıma Doğu ile Batı dünyası arasındaki denge politikasına dayanan iki kutuplu bir sistem haline dönüşmüştür.

SSCB'yi büyük bir tehdit olarak algılayan ABD bu tehditin yayılmasını önlemek için "çevreleme politikasını"¹ uygulamaya koydu. Bu politikaya göre Amerika ve müttefikleri Sovyetlerin tüm yaşam alanlarını sınırlandırarak Doğu bloku ülkelerini çevreleyecekti ve bu sayede Komünizm tehlikesi sadece bulunduğu bölgede kalacak ve dünyanın geri kalan bölgelerini etkilemeyecekti. Bu uzun vadeli ve içinde bir çok öğeyi barındıran bir politikaydı. Bu uygulama Doğu blokunun dağılmasına kadar geçen sürede genel anlamıyla değişik varyasyonlarda uygulanmış ve amacına ulaşmıştır.

Çevreleme politikasına paralel olarak Amerika Kıbrıs'ta da Sovyet yayılcılığını önlemek için, sorunun ortaya çıkmasından beri en aktif dış aktörlerden biri olmuştur. Bunun nedeni Kıbrıs adasının sahip olduğu jeo-stratejik önemdir. "ABD'li Amiral Alfred Thayer Mahan (1841-1914), "Asya Problemi"² adlı kitabında, kuzey yarı küresinin, dünya

(¹) KENNAN George F., "X-Article." *"The main element of any United States policy toward the Soviet Union 1947* aktaran <http://www.state.gov/r/pa/ho/time/cwr/17601.htm> (15/03/2008)

(²) MÜTERCİMLER Erol, *21.yy ve Türkiye*, 2. Baskı, İstanbul: Güncel Yayıncılık. (2000), s.95. aktaran <http://www.habusulu.com/makale56.htm> (16/03/2008) ABD'li Amiral Alfred Thayer Mahan (1841-1914) bir

hakimiyeti mücadelesinde esas zeminini oluşturduğunu, özellikle Asya'da 30 – 40 enlemleri arasındaki kuşağın Britanya deniz gücü ile Rusya'nın kara gücü arasında sürekli bir mücadele bölgesi olduğunu belirtmiş; ileriye dönük olarak ise, İngiltere ve ABD gibi okyanuslara hakim devletlere, Rusya ve Almanya gibi karada güçlü devletlere oranla daha fazla şans tanımıştır.

Yani İngiltere ve ABD'nin en büyük avantajları, birçok devlet gibi kara sınırlarını korumak için geniş kara orduları besleme ihtiyaçlarının olmamasıdır. Kara Kuvvetleri ile dünyada ancak belirli ölçüde yer işgal edilebilir, Halbuki dünya egemenliği veya büyük imparatorluklar kurmak için deniz aşırı nokta ve bölgelerin ele geçirilmesi ve bunlarla anavatan arasındaki irtibatı sürdürmek için de denizlerde egemen olmak gereklidir”³

Yani, Amerika'nın gerek Akdeniz'deki gerekse Ortadoğu'daki çıkarları açısından hayati bir öneme sahipti. Çünkü adanın sahip olduğu doğal konum Ortadoğu ve Doğu Akdenizde sabit bir uçak gemisi şeklinde olması, ayrıca İngilizlerin adadan çekilmelerine rağmen adada konuşlu bulunan iki adet askeri üssü ile varlığını sürdürmesi ve bu üslerin NATO'nun ve Batı blokunun emrinde olması, bu adanın Doğu blokuna geçmesi ABD için kabul edilebilecek bir durum değildi. Bu nedenle Amerikan hükümetleri soğuk savaş boyunca Kıbrıs sorunda göreceli olarak değişken olmayan bir politika izlemiştir. Askeri ve siyasi çıkarları nedeniyle “Kıbrıs sorunun ilk dönemlerinde Amerika'nın Kıbrıs politikası; tarafların müzakereler sonucunda üzerinde anlaştıkları çözüm önerilerini

jeopolitikçi olmamasına rağmen, XVII., XVIII. ve XIX. yy. tarihleri üzerindeki incelemeleri neticesinde, dünyadaki mücadelenin genellikle denizlerin kontrolü için yapıldığı sonucuna ulaşmıştır. Bunun sonucu olarak: “Dünya egemenliğinin anahtarı, deniz yollarının kontrolündedir” tezini ortaya atmış ve savunmuştur
(³) ÖZTÜRK Osman Metin, <http://www.habusulu.com/makale56.htm> (16/03/2008)

desteklemek ve sessiz bir politika izleyerek BM'in adadaki düzenleyici rolünü tümüyle desteklemeye dayanmaktaydı.”⁴

Diğer bir deyişle hükümetlerin değişmesi Amerika'nın Kıbrıs politikasında kırılmalara neden olmamış, bununla birlikte Amerikan hükümetlerinin Kıbrıs'ta meydana gelen krizler sırasında gösterdikleri tepkiler farklılık göstermiş, ancak genel itibarıyla Amerika NATO'nun güneydoğu kanadını oluşturan ve Kıbrıs'taki her iki toplumunda anavatan olarak kabul ettikleri Türkiye ve Yunanistan arasında denge politikası izlemeye gayret etmiştir. Çünkü, ABD yönetimleri için Türkiye ve Yunanistan kaybedilemeyecek kadar önemli iki stratejik müttefik konumundaydı. Amerikan dış politika yapıcıları bu önemi bildiklerinden her iki anavatanı gerektiğinde ödüllendirerek ve gerektiğinde cezalandırarak kendi politikalarını uygulama ve empoze etme yoluna gitmişlerdir. Örneğin, bazı dönemlerde ABD yönetimleri Yunanistan ile daha yakın ilişkiler kurarken bazı dönemlerde Türkiye'yi destekler görünmüşlerdir. Kısacası ABD yönetimleri kendi ulusal çıkarlarını maksimize edecek şekilde ve konjonktürel gelişmelere göre Kıbrıs politikasını Türkiye ve Yunanistan dengesi üzerine kurduğu söylenebilir.

Bu denge politikası ise klasik anlamda denge politikası olmayıp her iki anavatanın ABD'ye küsmelerini engellerken sorunun çok büyük bir güvenlik sorununa dönüşmesini engellemek ve tarafları şu veya bu şekilde sanki çözüm olacakmış gibi masada tutmaya dayanıyordu. Gerçekte ise, Amerikan yönetimi izlemiş olduğu politikayla kronikleşen bu sorunu çözmek istiyormuş gibi görünüp alttan alta ise bu sorunun bu şekilde sürüncemede

(⁴) ADAMS T.W., and COTTRELL Alvin J., *Cyprus Between East and West*, Studies in International Affairs (Number 7, The Washington Center of Foreign Policy Research School of Advanced International Studies, the John Hopkins Press) s. 57

bıramayı istiyor denilebilir. Çünkü bu sorunun asıl muhatapları olan anavatanlar Yunanistan, Türkiye ile Kıbrıslı Rumlar ve Türkler üzerine oynayarak her ne kadar çözüm istiyormuş gibi görünse de gerçekte mevcut çözümsüz durum 1963'ten beri ya da 1974 ikili Enosis (double Enosis)'ten bu yana en makul yol olarak Amerikan Dışışleri tarafından kabul görüyor denebilir. Öyle ki, adadaki mevcut ikili etnik yapı devam ettiğı sürece kimi zaman Kuzeyi kimi zamanda Güneyi kullanarak istediğini yapabilmektedir. Ayrıca Amerikan yönetimi zaten İngiliz üslerini kullanarak istediğini almakta, adaya yüklediğı anlamın karşılığını halihazırda görmektedir. ABD için Kıbrıs'ın anlamı, Ortadoğu'nun dinlenmesi ve gözetlenmesi ile acil durumlarda müdahale edebilme ve bölgede askeri varlığını ve caydırıcılığını sürdürebilme şeklinde özetlenebilir.

Adada konuşlu bulunan “Nükleer ve kimyasal silahların depolandığı Agratur ve Dikelya üslerinde, 1.500'ü hava gücü ve 2.300'ü kara gücü olmak üzere, toplam 10.000 İngiliz askeri ve sivil personel ile bunların aileleri barınmaktadır. Dikelya'daki çok gizli haberleşme merkezi, İngiltere'deki Cheltenham istihbarat merkeziyle ilişkilidir.”⁵ Bu askeri üsler, ada topraklarının 254 kilometrekarelik bölümünü kaplamaktadır; ki bu, adanın yüzölçümünün yaklaşık % 2.7'sine karşılık gelmektedir.

1974 sonrası anlaşma taslaklarında ve özellikle son zamanlarda ortaya konulan anlaşma metinlerinde Türkiye ve Yunanistan'ın asker azaltması ele alınırken, İngiliz üslerinin ve askeri varlığının adının hiç geçmediğı görölmektedir. Bu duruma ek olarak son dönemde özellikle 2003'ten itibaren ABD yönetiminin sıklıkla kullandığı Agratur askeri

(⁵) AN Ahmet, *Kıbrıs Sorununun Perde Arkası*, Gelenek yay., 2000. aktaran Yrd. Doç. Dr., Hakkı Uyar, DEÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü <http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/17.pdf> (25/05/2009)

üssüne ilaveten “Kıbrıs’taki ABD elçiliği ve Trodos dağlarında konuşlandığı istihbarat dinleme antenleri vasıtasıyla, İngiltere ile ortak hareket ederek, bölgedeki ticari, askeri, diplomatik yazışmaları, konuşmaları, elektronik postaları, faks yazışmaları dahil olmak üzere takibe aldığı belirtilmiştir. Aynı zamanda Kıbrıs’taki Amerikan istihbarat servisinin çalışmalarının İkinci Dünya savaşı sonunda İngiltere, Amerika ve Avusturalya, Kanada ve Yeni Zelanda arasında olan UKUSKA antlaşması ile başladığı söylenebilir.”⁶ Ayrıca adanın Kuzeyine otomatikleşmiş casus cihazı(automated spy post) yerleştirildiği de söylenmektedir.

Amerikan casusluğu için bir üs sağlanmasından öteye Kıbrıs Arap dünyası üzerinde geçen yarım yüzyılda Amerika ve İngiltere için askeri müdahalede önemli bir konumda oldu. Örneğin, 1950’lerde Amerika’nın Lübnan ve Ürdün’e yaptığı askeri müdahalesi adadaki İngiliz üsleri kullanılarak yapılmıştır.

Diğer taraftan, bu dönemde meydana gelen Süveyş Krizi aslında İngilizlerin bölgedeki varlığının sona erdiğini gösterir nitelikteydi, öyleki 1956 yılında İsrail, İngiltere ve Fransa’nın oluşturduğu gizli ittifak ile Mısır arasında yapılan savaş Mısır lideri Nasır’ın Süveyş Kanalı’nı millileştirdiğini açıklamasından sonra başlamış, Sovyetler Birliği’nin Londra ve Paris’e atom bombası atma tehditi karşısında İngiltere ve Fransa’nın geri adım atmasıyla sonlanmıştır. Süveyş Krizi, İkinci Dünya Savaşı öncesinde dünyaya egemen olan Batı Avrupalı devletlerin mutlak egemenliğinin son bulduğunu ve artık Amerika’nın desteği olmadan hareket edemeyeceklerini göstermiştir.

(⁶) KATSİNARİS Stephan, “Washington Seeks New Military Base” Green Left Weekly, 9 June 2004 aktaran <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1153359/posts> (25/05/2009)

BÖLÜM 1

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN ANALİZİ

1. Soğuk Savaş Döneminde Amerika'nın Kıbrıs Politikası: Denge Politikası

Amerikan yönetimleri Soğuk Savaş döneminde Kıbrıs'ta genel itibariyle kendi içinde tutarlı olan denge politikası izlemiş bu sayede NATO içerisinde Türkiye ile Yunanistan arasında oluşabilecek olası sorunları bu politika çerçevesinde akıllıca yumuşatmıştır. Bu doğrultuda Soğuk Savaş döneminde Amerika'nın Kıbrıs sorununda izlediği politikanın dört temel amacı bulunmaktaydı. Bunlar⁷;

- 1) Kıbrıs Cumhuriyeti'nde politik istikrarı güçlendirmek ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin de (bu üç ülkede Kıbrıs Cumhuriyetinin garantör ülkeridir) içinde bulunduğu Batı blokunda oluşturulan kurumlara katılımlarını sağlamak.
- 2) Kıbrıs'ta ekonomik gelişmeyi sağlamak ve Batı merkezli özgür demokratik kurumların oluşmasını sağlamak
- 3) Ada'da bulunan mevcut iletişim araçlarının Amerika tarafından sınırsız şekilde kullanılma hakkını elde etmek
- 4) Kıbrıs'ta konuşlu bulunan İngiliz üslerinin varlığını sürdürmeleri ve bu üslerin Batılı ulusların ilerideki her türlü amaçları için kullanımını sağlamak.

Söz konusu bu dört amaç incelendiğinde kendi içinde tutarlı olarak yorumlanabilir.

Çünkü Soğuk Savaş döneminde Kıbrıs'ın Batı bloku içinde kalması ve her iki Anavatanın

(⁷) ADAMS T.W., The American Concern in Cyprus, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 401, America and the Middle East. (May, 1972), pp. 95-105
<http://links.jstor.org/sici?sici=0002-7162%28197205%29401%3C95%3AATIC%3E2.0.CO%3B2-5>
(30/03/2008)

içinde bulunduğu kurumlara üye yapılarak bir bakıma Sovyet tehdidinden uzak tutulması NATO'nun güvenliği açısından daha büyük önem arz etmekteydi. Bunun için Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra varlığını Dikelya ve Agretur askeri üsleri sayesinde sürdüren İngiltere'nin üslerini sorunsuz şekilde NATO ve Batı blokunun dinleme ve istihbarat aracılığıyla Sovyetlere karşı kullanılması ve Ortadoğu'nun dinlenmesi, Amerikan çıkarlarının maksimize edilmesini sağlayan bir durum olarak değerlendirilebilir. Zaten Soğuk Savaş döneminde ABD, söz konusu İngiliz askeri üslerini kendi çıkarları doğrultusunda aktif olarak kullanmış ve bu sayede kendi çıkarlarını elde etmede başarılı olmuştur denilebilir.

Ayrıca yapılan ekonomik yardımlarla politik anlamda demokratik Batı sisteminin bir parçası olarak yer alması ve Sovyetlere yakınlaşmasını engellemek ABD için pragmatik bir yaklaşım olarak yorumlanabilir. Bu yaklaşımın temelinde ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından bu yana takınmış olduğu bağlantısızlık seçeneğine ve Sovyetlere yakın duruşunu ekonomik yönden destek vererek bu yakınlaşmayı engellemek olduğu söylenebilir.

Kıbrıs'ın Uluslararası toplumun önüne bir sorun olarak gelmesi yani sorunun uluslararasılaşması 16 Ağustos 1954'te Yunanistan Başbakanı Papagos⁸ BM'nin 9. Genel

⁸ Papagos: Yunanistan'da 19 Kasım 1952'de yapılan seçimlerde iktidara gelmiştir, kendisi o dönemde Kıbrıs'la en fazla ilgilenen politikacıydı ve seçim öncesinde iktidara gelirse Kıbrıs'ı BM gündemine getireceğine söz veren tek politikacıydı. Bununla birlikte Yunanistan'ın Kıbrıs politikasında genel bir değişiklik olmadı. Ancak 28 Temmuz 1954'te İngiliz Koloniler Bakan yardımcısı Henry Hopkinson'un Avam kamarasında yaptığı açıklama Yunanistan'ın Kıbrıs politikasında ani değişikliğe neden oldu bu zamana kadar meseleyi İngiltere ile müzakere edilebilir bir konu olarak gören Yunanistan Hopkinson'un "İngiliz Uluslar Topluluğu içinde öyle topraklar vardır ki özel koşullar yüzünden hiçbir zaman bağımsız olmayı bekleyemezler" demesinden sonra Yunanistan artık İngiltere ile ikili görüşmelerle konuyu müzakere etme politikasından vazgeçerek bir anda Kıbrıs'ın uluslararasılaştırılması politikasına geçmiştir.

Kurulun gündemine “Eşit haklar ve self determinasyon ilkelerinin BM koruyuculuğu altında Kıbrıs adasında yaşayan nüfusa uygulanması” maddesinin konulmasını talep etmesiyle başlar. Bu tarihten sonra Kıbrıs sorunu Uluslararası bir nitelik alarak bu özelliğini günümüze kadar korumayı başardı. 17 Aralık 1954’te toplanan BM Genel Kurulunda taraflar Kıbrıs konusunda tezlerini ilk defa dile getirerek dünya kamuoyu önünde tartışmaya açtılar. Bu tezlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- 1) İngiltere ve Türkiye Kıbrıs’ın İngiliz egemenliğinde bulunuşu uluslararası alanda tanındığına göre konunun BM Anayasasında yer alan ulusal yetki kavramına göre değerlendirilmesi gerektiğini yani BM’de ele alınamayacağını ileri sürerken, Yunanistan konunun BM’nin yetki alanında olduğunu savunuyordu.
- 2) İngiltere ve Türkiye Kıbrıs’ın egemenliğinin İngiltere’ye verilmesinin Yunanistan’ın da imzaladığı çok taraflı Lozan anlaşmasında yer aldığını Yunanistan’ın bu anlaşmayı yok sayarak İngiliz toprağında hak iddia etmesinin ve bu konunun Genel Kurul’da ele alınmasının uluslararası hukuk açısından son derece tehlikeli olacağına dikkat çekiyorlardı. Yunanistan ise Kıbrıs’ın İngiltere tarafından ilhak edilmesini Türkiye’nin tanıdığına tanık olarak Lozan’ı imzaladığını kendisinin bu ilhakı doğrudan tanımış olmadığını öne sürüyordu.
- 3) İngiltere Kıbrıs’ın İngiltere için stratejik öneminden bahsederek egemenliğin vazgeçilemez olduğunu vurgularken, Yunanistan bu gerekliliği kabul etmekle birlikte dost olmayan bir halkla çevrelenmiş üslerin stratejik değerinin azalacağını belirtiyordu.
- 4) İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs’ta yaşayan Türklerin varlığına dikkat çekerek Enosis’e karşı olan Kıbrıs’lı Türklerin görüşlerinin alınmadığını ve konunun BM Genel Kurulunda ele alınması durumunda adada karışıklıkların çıkacağını bildiriyorlardı. Yunanistan ise self determinasyon ilkesinin uygulanması halinde Kıbrıs’lı Türklerin tıpkı Batı Trakya’daki Türkler gibi tüm azınlık haklarından yararlanacaklarının altını çiziyordu.
- 5) İngiltere ve Türkiye coğrafi yakınlık tezini ileri sürerek adanın Suriye ve Türkiye’ye Yunanistan’dan daha yakın olduğunu belirtiyorlardı. Türk temsilci Selim Sarper, Aaland adaları örneğini vererek adanın coğrafi, tarihsel ve ekonomik açılardan Anadolu’nun bir parçası olduğunu dile getiriyordu.
- 6) İngiltere ve Türkiye, adanın tarih boyunca hiçbir zaman Yunanistan egemenliğinde bulunmadığına ayrıca dikkat çekiyorlardı.⁹

(⁹) FIRAT Melek, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (editör Baskın Oran) Cilt I 1919 – 1980 İletişim Yayınları İstanbul 2005, 11 Baskı, s. 598-599

BM Genel Kurulu uzun süren tartışmalardan sonra Kıbrıs sorununa ilişkin şimdilik bir karar almayı uygun bulmadığını açıklayarak Yunanistan'ın başvurusunu gündeme almayı reddetti. Her ne kadar bu dönemde Yunanistan'ın başvurusu şimdilik reddedilse de ve kaybeden Yunanistan olarak görülse de aslında konu uluslararası bir boyut kazandığı için gerçekte kazanan tarafın Yunanistan olduğunu söylemek mümkündür.

Amerikan dış politikasında Kıbrıs'ın bir sorun olarak ortaya çıkışı ve ABD'nin bu sorunla aktif olarak ilgilenmeye başlaması 1963 krizinden sonraya rastlar. 1960 öncesi dönemde ABD, Kıbrıs'ı müttefiki İngiltere'nin bir parçası olarak görmüş ve bu nedenle gerek 1955 teki etnik çatışmalarda gerekse 1960'taki anayasa çalışmaları sırasında doğrudan bir müdahalede bulunmamış, burayı İngiltere'nin egemenliğinde bir coğrafya olarak görmüştür.

Ancak, 1963'te Türkler ve Rumlar arasında meydana gelen ilk büyük çaplı olaylar sonucunda ABD İngiltere'nin artık ada üzerinde etkisinin kalmadığını ve olayları çözme isteğinin kalmadığını anlamıştır ve George Ball'ın sözleriyle “Kıbrıs ne yazık ki güneş batmayan imparatorluğun çöküşünün acı bir göstergesidir ve Londra'nın ne yazık ki taraflar arasındaki sorunu çözecek gücü ve isteği yoktur.”¹⁰ Aslında İngiltere'nin Ortadoğu'daki hegemonyasının sona ermesi daha çok Süveyş Krizi'nden sonra olmuştur. Süveyş Krizi'nde Mısır'ın Kanalı millileştirdiğini açıklaması, İngiltere – Fransa ve İsrail'in Mısır'a karşı bir ittifak oluşturmaya neden olmuş; ancak bu ittifak SSCB'nin Mısır'dan çekilmemeleri

(¹⁰) GÜNEY Aylin, SAGE Publications, Vol. 35(1): 27–42, DOI:10.1177/0967010604042534
www.sagepublications.com

durumunda Paris ve Londra'ya nükleer saldırı yapma tehdidi sonrasında İngiltere ve Fransa ateşkes ilan edip geri çekilmek zorunda kalmışlardı.

Sovyetlerin bu tehdidine karşı bölgedeki çıkarları gereği ABD karşı bir tepki vermemiş hatta NATO müttefiki iki ülkenin tehdit edilmesini bir bakıma desteklemiştir. (Süveyş Krizi, Soğuk Savaş döneminde iki süper gücün ortak hareket ettiği nadir olaylar arasındadır.) Çünkü ABD Süveyş Krizi'nin daha büyük bir çatışmaya dönüşmesinden ve Doğu/Batı blokları arasında bir savaş şeklini almasından korkuyordu. ABD'nin bu harekate karşı olmasındaki diğer bir neden ise, bu savaşla bölgedeki Batı karşıtı akımların güçlenip Arap ülkelerinin Sovyetler'e yanaşmasıdır. Petrol sebebiyle çok önemli olan bu bölgede Sovyet etkisi, ABD için kabul edilemez olurdu. Ancak Süveyş Krizi'nin en önemli sonucu, Avrupa Devletleri'nin zayıflığını göstermesi oldu. Yarım yüzyıl öncesinde dünyaya mutlak egemen olan İngiltere ve Fransa'nın artık ABD'nin askeri desteği olmadan hareket edemeyeceği ortaya çıkmıştı. Bu durum, dünya hakimiyetinin artık Avrupa'dan ABD ve Sovyetler'e geçtiğinin ilanı olmuştur.¹¹ Bu krizden sonrada İngiltere'nin Ortadoğu'daki fiili hegemonyası ABD'ye geçmiştir denilebilir. İngiltere ve Fransa'nın zayıflığının ortaya çıkması ve Mısır'ın ayakta kalması kolonilerin bağımsızlaşma sürecini hızlandırarak, bu iki devletin kalan kolonilerinin ileriki yıllarda bağımsızlıklarını kazanmalarına neden oldu. Bu kolonilerden biri olan Kıbrıs, İngiltere'nin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki elinde kalan son kalesi olarak nitelendiriliyordu. Bu kalenin öneminin farkında olan İngiltere müttefiki olan ABD'nin Kıbrıs konusunda müdahil olmasını istiyor ve en azından söylem olarak açıkça belirtiyordu.

(¹¹) <http://www.globalsiyaset.com/ideolojiler/soguksavas/suveyskrizi.html> (26/05/2009)

Diğer yandan gelişen konjonktürel olaylar ve adanın stratejik konumu itibarıyla ABD'yi bir bakıma Kıbrıs'la ilgilenmeye zorunlu kılmıştır. Çünkü İngiliz hükümeti 25 Ocak 1964'te yaptığı açıklama ile ABD'nin Kıbrıs'la ilgilenmesi gerekliliğini açıkça ortaya koymaktaydı. Bu açıklamaya göre; “Kıbrıs'ta barışa ulaşmak için ABD'nin yardımı gereklidir aksi takdirde garantör ülkelerden biri olan Türkiye 1959'da imzalanan Zürih ve Londra anlaşmalarına dayanarak adayı işgal edebilir tabi ki bu durum bölgenin istikrarını bozacak ve ABD'nin bölge üzerindeki çıkarlarına ters bir durumdur¹². Fakat 1964 yılında ABD'nin BM Büyükelçisi Adlai E. Stevenson'un vurguladığı gibi “ABD yönetimi bu dönemde Kıbrıs sorununun çözümü için herhangi bir pozisyona ve kalıcı bir anlaşma teklifine sahip değildi ve bu sorun Amerikan hükümetlerinin çözümün ne olması gerektiğini söyleyeceği bir durum da değildi”.¹³

1.1. Kıbrıs'ta Komünizm Tehdidi ve ABD'nin Politikası

Kıbrıs'ta İngiliz sömürgesi döneminde, 14 Nisan 1941'de kurulan AKEL (Emekçi Halkın İlerici Partisi) II.Dünya Savaşından sonra yapılan seçimlerde sürekli oy oranını yükseltiyordu ve bu durum Kapitalist Batı blokunun lideri ABD'nin dikkatinden kaçmıyordu. AKEL, Ortadoğu'da İsrail ve Lübnan'ın dışında bu bölgede kurulmuş olan tek yasal sosyalist siyasi parti durumundaydı. ABD açısından diğer bir tehlike de AKEL kuruluşundan itibaren sürekli Moskova ile yakın ilişki içerisinde olmuş, bu sayede parti doğu bloku dışındaki en güçlü Komünist parti haline gelmiştir. Öyleki AKEL Kıbrıs

(¹²) GÜNEY Aylin, SAGE Publications, Vol. 35(1): 27–42, DOI:10.1177/0967010604042534
www.sagepublications.com

(¹³) ADAMS T.W., and COTTRELL Alvin J., Cyprus Between East and West, Studies in International Affairs Number 7, The Washington Center of Foreign Policy Research School of Advanced International Studies, the John Hopkins Press. s. 57

parlamentosunda da temsil edilen bir parti olmuştur. AKEL'in desteği Patrik Makariosu politik bir figür olarak yükselmesine neden olmuştur. Makarios'un Bağlantısızlar hareketi içindeki etkisi ve Sovyetlerle kurmuş olduğu yakın ilişkiler nedeniyle SSCB'nin bölgede yükselmesi gibi nedenler ABD'nin yönetiminin korkularını güçlendirmişti; öyleki birçok ABD'li diplomata göre Kıbrıs "Akdenizin Küba'sı"¹⁴ haline gelmişti.

Gerek AKEL ile Moskova arasındaki organik bağ ve gerekse AKEL'in Makarios'a sağladığı destek, Amerika'nın Kıbrıs sorununu algılamasında ve Kıbrıs üzerine politika geliştirmesinde 1960 – 1974 döneminde en önemli faktörlerden biri olmuştur. Bu nedenle Amerikan yönetimleri Makarios'a her zaman şüphe ile yaklaşmış ve herhangi bir politika geliştirirken Makarios faktörünü dikkate almıştır denilebilir.

Diğer taraftan ABD'nin Kıbrıs sorunu ile aktif olarak ilgilenmeye başladığı 1964 yılından itibaren öncelikli hedefi Kıbrıs sorununun bir tehlikeden bir problem haline dönüştürmek olmuş ve bu meselenin NATO'nun Güneydoğu kanadını oluşturan Türkiye ve Yunanistan arasında büyük bir savaşa neden olmasını önlemeyi amaçlamıştır.¹⁵ Ayrıca Kıbrıs'ta ortaya çıkacak politik düzensizliğin Amerika'nın hem Türkiye hem de Yunanistan'la olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemesini önlemeye yönelik bir denge politikası izlemiştir. Çünkü çevreleme politikası gereği hem Yunanistan hem Türkiye NATO için hayati bir öneme sahipti, dolayısıyla bu iki ülke arasında meydana gelebilecek bir sorun çevreleme politikasının başarısızlığa uğramasına neden olabilecekti. Bu nedenle

(¹⁴) GÜNEY Aylin, SAGE Publications, Vol. 35(1): 27–42, DOI:10.1177/0967010604042534
www.sagepublications.com

(¹⁵) ADAMS T.W., and COTTRELL Alvin J., *Cyprus Between East and West*, Studies in International Affairs Number 7, The Washington Center of Foreign Policy Research School of Advanced International Studies, the John Hopkins Press. s. 56

bu iki ülkenin Kıbrıs yüzünden karşı karşıya gelmesini önlemek ABD'nin dış politikadaki önceliklerinden birisi olmuştur. Bu nedenle tarafların müzakerelerle, barışçı yollarla sorunu çözmeye teşvik etmek ABD'nin tercih ettiği yöntem olmuştur, bu sayede SSCB'nin durumdan faydalanmasını engellemeyi amaçlamıştır. Sovyetlerin şu veya bu şekilde Kıbrıs'ta müdahil olması ya da her iki anavatandan birini destekler bir tavır alması ve bu doğrultuda bir politika izlemesi ABD için tam bir hayal kırıklığı olabilirdi. Çünkü Kıbrıs sahip olduğu özel durum nedeniyle Türkiye ve Yunanistan arasındaki ve dolayısıyla NATO içindeki güvenlik algılamalarını bozabilecek ve hassas dengeleri altüst edebilecek bir duruma sahipti. Bu nedenle bu dönemde ABD'nin Yunanistan ya da Türkiye'yi 'küştürerek' Rusların tarafına geçmesini engellemek için bu soruna Realist bir yaklaşımla yaklaşmayı tercih ettiği görülmektedir.

1.2. Soğuk Savaş Mantığı ve Kıbrıs

ABD yönetiminin izlemiş olduğu politika soğuk savaş koşullarında kendi içinde tutarlı bir politika olarak kabul edilebilir. Bu bir bakıma izlemiş olduğu ihtiyatlı iyimserlik stratejisinin bir sonucuydu; ancak ABD hükümeti bazı kriz dönemlerinde izlemiş olduğu ihtiyatlı politikasından vazgeçebiliyordu. Bazı kriz dönemlerini incelediğimizde bu durumu görmemiz mümkün olmaktadır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sonunu hazırlayan Makarios'un 30 Kasım 1963'te Kıbrıs Anayasası'nda değişiklik önerilerinin Kıbrıslı Türkler tarafından reddi ve meydana gelen çatışmalar ABD yönetimini fazlasıyla tedirgin etmekle birlikte ABD bu süreçte kendi müdahalesinin NATO'nun güney kanadında çatlağa neden olacağı düşüncesiyle soruna direkt olarak müdahil olmak istemiyordu. Bunun yerine sorunun NATO müttefikleri ve

Kıbrıs'ta garantör olan üç ülke tarafından çözümünü istiyordu. Bu yüzden, söz konusu süreçte İngiltere'nin girişimlerine destek vermekteydi.

İngiltere, öncelikle tarafları Londra'da konferansa davet etti ve bu çağrı tüm taraflarca olumlu karşılanarak 13 Ocak – 1 Şubat 1964 tarihlerinde taraflar konferansa katıldılar. Konferansta Kıbrıslı Rumlar uniter bir devletin kurulmasını ve adada Türklere verilen özel hakların kaldırılmasını istediler, diğer taraftan Türkler ise kantonal çözüm ya da son çare olarak taksim önerdiler.

Her iki tarafta birbirlerinin önerilerini reddedince İngiltere bir çözüm umuduyla son bir plan önerdi; fakat bu da tarafları memnun etmedi. Bunun üzerine İngiltere Washington Büyükelçisi Sir David Ormsby aracılığıyla ABD'den NATO birliklerinin adaya gönderilmesini talep etti, ancak ertesi gün Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball bu teklifi “ABD'nin müttefik bir güce katılmak için hazır olmadığını ve ABD'nin ufukta çözüm görünmeyen siyasi bir probleme karışmak istemiyor ancak Türkler ve Yunanlılar için elimizden geleni yapmaya hazırız fakat yeni birşeyler yapabileceğimiz konusunda ise kuşkuluyuz İngiltere anlamalıdır ki olaya karışmak arzusunda değiliz”¹⁶ sözleriyle reddetti.

1.3.Makarios'un Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasında Yapmayı Planladığı Değişiklikler ve Cumhuriyet'in Çözülme Süreci

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nı uygulamak istemeyen Makarios, ilk olarak Anayasa'da Türklere tanınan hakların kaldırılmasını, garanti ve ittifak antlaşmalarının feshedilmesini önerdi. Bunu kabul ettirmek için de, Türkiye'de hükümet buhranı yaşandığı,

(¹⁶) U.S Department of State, Memorandum of Conversation, (24 Ocak 1964), <http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4755.htm> (18/03/2008)

Yunanistan'da ise Karamanlis'in iktidardan düşüp yerine Londra, Zürih antlaşmalarını tanımayan Papandreu'nun başbakan olduğu zamanı seçti. Bu amaçla 30 Kasım 1963'te Türkiye'ye sunduğu 13 maddelik "düzeltme" teklifini, Kıbrıs Türkleri tarafından derhal, Türkiye tarafından da 6 Aralık 1963'te reddedildi. Başpiskoposu destekleyen İngiltere ve Yunanistan, bir reaksiyon göstermediler. Makarios'un Anayasa'da yapmak istediği 13 madde ile sınırlanan değişiklikler şunlardı:

- 1) “Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının veto hakkının kaldırılması.
- 2) Cumhurbaşkanı yurt dışındayken ona Cumhurbaşkanı Yardımcısının vekalet edebilmesi.
- 3) Temsilciler Meclisi Başkan ve Yardımcısı, cemaatler tarafından ayrı ayrı değil, Meclis tarafından bütün milletvekillerinin katılması ile seçilebilmesi.
- 4) Temsilciler Meclisi Başkanına, Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısının vekalet edebilmesi.
- 5) Bazı kanunların yapılması için Anayasa'da öngörülen ayrı çoğunluğun istenmesinin kaldırılması.
- 6) Belediyelerin birleştirilmesi.
- 7) Adalet mekanizmasının tek elde birleştirilmesi.
- 8) Polis ve jandarma teşkilatının birleştirilmesi.
- 9) Ordunun miktarının Anayasaya bağlı olarak değil özel bir kanuna göre tayin edilmesi.
- 10) Memurların nüfus oranlarına göre cemaatlar arasından alınması.
- 11) Amme Hizmeti Komisyonu 10'da 3 oranında bir esas olduğu halde yapılan teklifte bu oran 5'te 1'e indirilmesi.
- 12) Amme Hizmeti Komisyonu kararlarının basit çoğunlukla alınması.
- 13) Rum Cemaat Meclisinin lağvedilmesi.”

Makarios'un değiştirilmesini istediği söz konusu bu 13 Anayasa maddesi, Kıbrıs Türklerini "azınlık statüsüne" düşürülecek nitelikte olduğu söylenebilir. Bu teklifin Türkiye tarafından reddedilmesinin hemen ardından EOKA “Akritas Planı”¹⁷,nın Silahlı Eylem

(¹⁷) HASGÜLER Mehmet, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*; Alfa Yayınları, Şubat 2007, s. 231.

Akritas Planı: 21 Nisan 1966 tarihinde ada üzerinde yayımlanan Patris adındaki gazetede de planın ayrıntıları ortaya çıktı. Hazırlayıcıları arasında başta Akritas kod adı ile tanınan dönemin İçişleri Bakanı

safhasını uygulamaya koydu “Kanlı Noel” adı verilen bu haftada Rumlar yüzlerce Türkü öldürdü. Aralık 1963 saldırıları ve bunu takip eden aylarda meydana gelen olayların sonucunda birçok Türk, göçmen durumuna getirilerek köyleri boşaltıldı ve Türklerin mallarına el konuldu. Söz konusu bu süreçte Kıbrıslı Türkler devlet mekanizmasının bütün organlarından dışlanarak tüm devlet kurumlarının Rum tekeline geçtiği söylenebilir.

Bu gelişmelerden sonra Türkiye diğer garantör ülkeler nezdinde diplomatik girişimlerde bulunmuş ve söz konusu gelişmelerin açıkça garanti anlaşmasını ihlal ettiğini ve Rumların bu girişimlerinin engellenmesi gerektiğini bildirmiştir. Diğer taraftan 1960 anlaşmasına bağlı olarak Kıbrıs’ta konuşlu bulunan 650 kişilik Türk Birliği, Kıbrıslı Türkleri korumak amacıyla mevzilenmiş bu hareketlilik üzerine Atina ve Anakara’daki ABD büyükelçileri gerek Türk gerek Yunan hükümetlerine Askeri yardım bünyesinde kendilerine verilen askeri yardım malzemelerini Kıbrıs’ta Türk veya Yunan askerlerince ABD’nin önceden izni olmaksızın kullanımının askeri yardım anlaşmalarının açık ihlali olacağını belirterek¹⁸ adada olası askeri çatışmaları önlemek için bir bakıma taraflara ultimatom vermiştir.

Polikarpos Yorgacis, Devlet Başkanı III. Makarios ve Kıbrıs Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides gibi isimler de yer almaktaydı. 7 Şubat tarihinde yine aynı gazete yayımlanan bilgilere göre Planı oluşturan yapının başkanı Polikarpos Yorgacis, Başkan Vekili Çalışma Bakanı Thassos Papadopoulos, Kurmay sorumlusu Temsilciler Meclisi milletvekili Nikos Koçış ve Kurmay Daireleri Müdürü ise Temsilciler Meclisi başkanı Glafkos Klerides idi

Bu plan doğrultusunda 30 Kasım 1963 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti devlet başkanı III. Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nda siyasî kurumların yapılanması ve teşkilatlanma hakkındaki 13 maddelik bir değişiklik önerisinde bulundu. Kıbrıslı Türkler bu değişikliklerin kendi haklarını kısıtladığını iddia ettiler. Bu değişiklik süreci içerisinde Kıbrıs Türkleri bu öneriye karşı çıktılar ve 1963-1964 Kıbrıs olayları’nın çıkmasına neden oldu. 1963–1964 Kıbrıs olayları sırasında 364 Kıbrıslı Türk ve 174 Kıbrıslı Rum öldürüldü. 25 bin Türk ve çok sayıda Rum taşınmaz mallarını geride bırakarak göç etmeye başladılar

(¹⁸) BÖLÜKBAŞI Süha, *Barışçı Çözumsuzlük: Ankara’nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası* Kasım 2001, Ankara, İmge Kitapevi, s:100

Türkiye'nin diplomatik girişimleri sonuç vermiş ve 24 Aralık 1963'te garantör üç devlet Lefkoşa'da ortak bir bildiri yayımlamışlardır. Buna göre önerilen girişimlerden olumlu sonuç alınamaması durumunda ve ateşkes anlaşmasına uyulmaması durumunda ateşkesin Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından sağlanması yönünde bir karar alınmıştır. Buna rağmen saldırılar durmamış aksine Yunan askerleri de Türklere yönelik saldırılara katılmıştır. Bunun üzerine T.C. Bakanlar Kurulu, Garanti Anlaşmasına dayanarak Genelkurmay Başkanlığına 25 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs Hava sahasına hareket yapılması konusunda yetki vermiştir. Bu yetki uyarınca Türk savaş uçakları aynı gün Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşları yapmıştır.

Tüm bu gelişmeler ışığında İngiltere hükümeti Kıbrıs hükümetine çağrının sonuçsuz kaldığını görerek ortak müdahale zorunluluğuna kanaat getirmiş ve adadaki İngiliz Yüksek Komiseri, Türkiye ve Yunanistan Büyükelçileri ile birlikte 25 Aralık 1963 gece yarısında Kıbrıs Hükümetine, Garanti anlaşması gereğince üç garantör ülkenin Adada düzeni tekrar tesis etmek üzere müdahaleye hazır olduklarını bildirmişlerdir.¹⁹ Bu ortak bildirinin ardından Kıbrıslı Rumlar İngiltere'nin arabuluculuğunda bir ateşkesi kabul etmiş ve 27 Aralık 1963'te İngiliz general Joung'un komutasında üç garantör ülkenin askerleri "Barış Koruma Kuvvetleri" (Peace Protection Forces) adı altında göreve başlamıştır. Rumların saldırılarının durduğu yerde ise 30 Aralık 1963 tarihinde Lefkoşa'nın Rum ve Türk kesimlerini ayıran "Yeşil Hat" çizilmiştir.

(¹⁹) AYDOĞDU Ahmet, *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: "Annan Planı ve Referandum Süreci"* 1. Baskı, Ankara 2005, BRC Basım ve Matbaacılık, s. 53,

1 Ocak 1964'te Makarios, Kıbrıs ile ilgili bütün anlaşmaları feshettiğini açıkladı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni fiilen ortadan kaldırdı denilebilir. Bunun üzerine İngiltere'nin öncülüğünde 15 Ocak 1964'te Londra'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile Kıbrıs'taki iki toplumun temsilcilerinin katıldığı beşli Londra Konferansı toplanmıştır. Bu konferansta Türkler Adada devam eden şiddete karşı 1960 Anayasasının kendilerine ek garantiler verecek şekilde yeniden düzenlenmesini, Kıbrıslı Rumlar ise 1960 Anayasasının ayak bağı olarak gördükleri maddelerinden kurtulma ve “üniter devlet” isteklerine çözüm bulacakları ümidiyle konferans toplanması önerisini kabul etmişlerdi.²⁰

Bu konferansta, Yunanistan bağımsız ve üniter devlet tezinin devamını isterken Türkiye, artık iki toplumun birlikte yaşayamayacağını vurgulayıp, iki kesimli ve iki toplumlu bir federasyon kurulmasını önerir. Konferanstan bir sonuç alınamamasına karşılık “Federasyon”²¹ Kıbrıs meselesinde ilk kez gündeme gelmiştir denilebilir. Diğer yandan İngilizler Adadaki Türklerin can ve mal güvenliklerine yönelik Rum saldırılarına karşı Kıbrıslı Türklerin daha fazla direniş gösteremeyeceklerini belirtmiş ve Ada'ya Türkiye'nin müdahale gücünün olmadığını dile getirmiştir. Bunun üzerine 24 Ocak 1964 tarihinde Türkiye Başbakanı İsmet İnönü Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerin can ve mal güvenliklerini

(²⁰) BÖLÜKBAŞI Süha, *Barışçı Çözumsuzluk: Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası*, Kasım 2001, Ankara, İmge Kitapevi s.104

(²¹) Kıbrıs Cumhuriyeti her ne kadar resmiyette üniter bir devlet olarak kurulsada, yapı itibarıyla işlevsel federal bir sistem olarak kabul edilebilir.Devlet'in çalışma mekanizması ve karar alma sürecinin federal bir devletteki gibi olduğunu söylemek mümkündür. Bu özelliği ile Kıbrıs Cumhuriyeti pratikte işlevsel federal model olarak daha çok Lübnan'da kurulan çok etnik yapıli devlet modeline benzediğı söylenebilir.

korumakta kararlı olduğunu tekrarlamış ve 21 – 22 Ocak 1964’te kesilen görüşmelerin ivme kazanmasına neden olmuştur.²²

Beşli Londra Konferansının sonucunda İngiltere hükümetinin somut olarak ortaya çıkan Kıbrıs’ta barış ve güvenliğin sağlanması görevinin NATO üyesi devletlerin verecekleri kuvvetlerden oluşan bir barış kuvvetine devredilmesi önerisi Kıbrıs sorununu BM’ye taşıma arzusu içinde olan Rum heyeti tarafından reddedilmiştir.²³

1.4. NATO Girişimi: “Lemnitzer Planı”

İngiltere, Ada’da barış ve güvenliği sağlama görevinin NATO üyesi devletlerin verecekleri kuvvetlerden oluşan bir barış kuvvetine devredilmesi önerisini ABD Başkanı Johnson’a bildirmiş ve bu gelişmeler kapsamında İngiltere ve Türkiye’nin istemi üzerine 24 Ocak 1964 tarihinde NATO konuyu gündemine almıştır. Bu arada 2.500 İngiliz askeri de Adada düzeni sağlamakla görevlendirilmiş durumdaydı. Bu gelişmeler sonucunda 31 Ocak 1964’te NATO Barış gücü ile ilgili olarak açıklanan ve “Lemnitzer Planı” olarak ta adlandırılan İngiltere – ABD ortak planı gündeme gelmiştir.

Dönemin NATO Başkomutanı General Lyman Lemnitzer’in yoğun temasları sonucu hazırlanan bu plan uyarınca 10.000 kişiden az olmamak üzere isteyen NATO devletleri kuvvetlerinden oluşacak bir kuvvet ve 1.200 kişilik bir ABD birliği Ada’daki Türk ve Yunan kuvvetleri ile beraber İngiliz generalin kumandası altında olacak ve siyasi bakımdan Londra’da ilgili tarafların temsilciliklerinden kurulacak bir heyet tarafından yönetilecektir. Bu süre içerisinde garantör devletler aynı zamanda NATO üyesi olan bu üç

⁽²²⁾ AYDOĞDU Ahmet, *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: “Annan Planı ve Referandum Süreci”* s. 54, 1. Baskı, Ankara 2005, BRC Basım ve Matbaacılık

⁽²³⁾ DENKTAŞ Rauf Raif, *Rauf Denktaş’ın Hatıraları*, (1. Cilt Kasım 1996, Boğaziçi Yayını), s. 75

ülke tek taraflı müdahale hakkını taşıyacaklar ve ayrıca garanti eden devletler dışındaki bir NATO devletinden bir arabulucunun seçilmesini kabul edeceklerdir.

Bu plan Türkiye ve Yunanistan tarafından 1 Şubat 1964; Kıbrıslı Türkler tarafından ise 2 Şubat 1964 tarihinde kabul edilmiştir. Diğer taraftan Kıbrıslı Rumların lideri Makarios'un bu planı reddetmesini önlemek amacıyla Başkan Johnson 4 Şubat 1964 tarihinde mektup göndermiş ve Adaya NATO Barış gücü gönderilmesi önerisini kabul etmesi yönünde çağrıda bulunmuştur. Ancak 5 Şubat 1964 tarihinde Makarios Lemnitzer planını Bağlantısızlar hareketinin bir üyesi olan ülkeyi temsilen ve NATO karşıtı siyasetin bir gereği olarak NATO üyesi ülkelere ait askeri güce karşı çıkmış bunun yerine BM Barış Gücü talep etmiştir. Bu süreç dikkatle incelendiğinde ABD yönetimi konunun NATO şemsiyesi altında çözülmesini isterken Rum lider Makarios konuyu daha çok uluslararası bir platform olan BM'ye taşımak ve burada özellikle Bağlantısızlar ve Sovyet Bloğunun desteğini almayı amaçladığı söylenebilir.

1.5. BM Barış Gücü Kurulması ve U – Thant Formülü

Kıbrıs sorunu ile ilgili çözüm arayışları devam ederken 6 – 15 Şubat tarihleri arasında Rum saldırıları artış göstermeye başlayınca İngiltere ve ABD hiç istemeseler de BM Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırmayı tartışmaya başlamışlardı. Bu tartışmanın ardından İngiltere ve ABD 16 Şubat 1964'te Kıbrıs'ta güvenliğin iyice bozulmasından dolayı ortaya çıkan acil durumu incelemek, bu tehlikeli duruma bir çözüm getirebilmek ve uygun tedbirleri almak için BM Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırmışlardır. Bu çağrı Türk tarafı açısından konunun uluslararası bir hal almasını ve daha karmaşık bir hale gelmesine neden olacağı için başlangıçta şüphe ile karşılandığı söylenebilir. Zira BM'deki

Sovyet ve Asya – Afrika ülkelerinin etkinliği, bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeler ile bağlantısızların tavrı bu şüpheyi haklı çıkaracak nitelikteydi.

18 Şubat 1964 tarihinde BM Genel Sekreteri U.Thant'ın sunduğu BM Barış Gücü yönetimindeki “Kantonal Yönetim” kurulması planı, ENOSİS’e engel oluşturacağı gerekçesi ile Makarios tarafından reddedildi.

Yapılan görüşmeler sonucunda 4 Mart 1964’te 186 sayılı karar ile BM Güvenlik Konseyi her iki toplumun barış içinde yaşaması gerektiğini, şiddetin önlenmesini ve barış gücü ile bir arabulucunun tayini öngören sekiz maddelik bir karar almıştır. Kararda, gerek ilgili devletlerden, gerek Türk ve Rum toplumlarından barışı huzur ve sükunu bozacak hareketlerden kaçınmaları istenirken, bu barış ve sükunu sağlamak üzere BM Kıbrıs Barış Gücü (United Nations Peace Keeping Force in Cyprus- UNFICYP) adında 6.500 kişilik bir barış gücü kuruluyor ve BM Genel Sekreteri, Finlandiyalı diplomat ve eski Başbakanlarından Sakari Tuomioja²⁴ arabulucu olarak tayin ediliyordu.

Diğer taraftan bu maddelerde Kıbrıs hükümetinden de barışın ve düzenin korunması için her türlü tedbiri alması istendi. Ancak “Kıbrıs Hükümeti” gibi bir terim kullanması dünyayı Kıbrıs Rum yönetimini hükümet olarak muhatap almaya teşvik etti. Böylece o dönemden bugüne kadar bu vahim hata yüzünden Kıbrıs Rum yönetimi bütün Kıbrıs halkının temsilcisi olarak görüldü ve bunun da Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluş anayasasına aykırı bir durum ortaya koyduğu söylenenebilir. Burada dikkat çeken bir nokta 186’nolu BM

(²⁴) TUOMIAJA Sakari Severi, Eski Finlandiyalı diplomat ve 1953 – 1954 yılları arasında Fillandiya Başbakanı BM Genel Sekreteri tarafından Kıbrıs’a 186 no’lu BM Güvenlik Konseyi alındıktan sonra arabulucu olarak atanmıştır.

Güvenlik Konseyi kararı alınırken konseyde bulunan Türk delegasyonu da olumlu oy vermiş ve bir bakıma Kıbrıs sorununda yasal olarak Kıbrıs Rum Yönetimini tanımıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nin bu açıklamasının ardından BM Barış Gücü'nün UNFICYP (United Nations Peace Keeping Force in Cyprus) öncü birlikleri, Mart ayında Kıbrıs'a geldi ve Mayıs ayında Kıbrıs'taki BM Kıbrıs Barış Gücü UNFICYP'in sayısı 6.500 askere yükseldi. Başlangıçta sadece üç aylık bir dönem için gelen kuvvet bugün bile az sayıda olmasına rağmen hala görev yapmaktadır.

BM Barış Gücü' nün adaya gelmeye başlaması, Kıbrıs Rumlarını frenlemişse de, Makarios 4 Nisanda Zürich ve Londra anlaşmalarının ayrılmaz bir parçası olan ittifak antlaşmasını feshettiğini ilan etti. Makarios, bu hamle ile Türkiye'nin Kıbrıs' la olan bağlarını birer birer koparmak istiyordu. Tabi Türkiye bu feshi kabul etmedi. Fakat, bu olayın arkasından, Yunan Başbakanı Yorgo Papandreou yayımladığı bir bildiride, Yunanistan'ın, Helenizmin Kıbrıs' taki halk mücadelesini kayıtsız-şartsız desteklediğini, Zürich ve Londra anlaşmalarının yürümediğini, bu anlaşmaların adada durumu çıkmaza sürüklediğini söylemiş ve Makarios'un ittifak antlaşmasını feshetmesini desteklemiştir.²⁵

Bu arada BM Barış Gücü'nün kurulmasından sonra ABD'nin Kıbrıs sorunundan uzaklaştığını düşünen Türkiye bu durumdan duyduğu rahatsızlığı diplomatik yollarla ABD'ye çeşitli şekillerde aktarmıştır. Bu konudaki en önemli rahatsızlık İsmet İnönü'nün Time dergisine verdiği ancak bu dergi tarafından hiç yayımlanmayan mülakatta dile getirilmiş ve 17 Nisan 1964 tarihli New York Times ve Türk gazetelerinde çıkacak şu

(25) ARMAOĞLU Fahir, 20. Yüzyılın Siyasi Tarihi aktaran
<http://www.e-tarih.org/soguksavas/?sayfa=1029210.1012948.2885757.0.0.php> (08/06/09)

yorum dikkati çekmiştir: “...Eğer müttefiklerimiz tutumlarını değiştirmezler ise Batı ittifakı yıkılır... yeni bir dünya düzeni kurulur ve bu yeni dünya da Türkiye yerini alır²⁶

Mayıs ayında Makarios'un Kıbrıs'ta mecburi askerlik sistemini faaliyete geçirmesi, Rumları askere almaya başlaması ve dışardan ağır silahlar satın alması, durumu yeniden gerginleştirdi. Makarios bir yandan da Sovyet Rusya ve Sovyet bloku ile yakın ilişkiler içine girmişti.

1.6. Johnson Mektubu ve Türk Amerikan İlişkilerinde Kırılma

Kıbrıs'ta bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu üyeleri, Genelkurmay ve Dışişleri mensuplarının katıldığı 2 Haziran 1964'te bir zirve yapılmış ve bu zirve sonucunda Kıbrıs'a askeri müdahale kararı alınmıştır. Bu askeri müdahale kararını İnönü ABD'nin bilmesini özellikle istediğini söylemek mümkündür.²⁷

5 Haziran 1964'te Amerikan başkanı Johnson'un Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye göndermiş olduğu mektupta şu noktaların altını çizmiştir:

- 1) “Türkiye, Garanti Antlaşmasını tam işletmeden adaya müdahale kararı almıştır. Türkiye henüz müdahale hakkını kullanamaz. (Türkiye'nin bütün çabalarına rağmen, Amerika Kıbrıs meselesine bulaşmaktan kaçındığı halde, şimdi Garanti Antlaşması hakkında değer yargısında bulunarak, sadece siyasi değil, aynı zamanda hukuki bakımdan da meseleye bulaşmak gibi çelişkili bir tutum içine giriyordu.)
- 2) Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale, kendisini Sovyetler Birliği ile bir çatışma durumuna sokabilir. Türkiye, NATO'lu müttefiklerine danışmadan, onların "rıza ve muvafakatı"nı almadan böyle bir harekete giriştiğine göre, acaba NATO'nun Türkiye'yi savunma yükümlülüğü var mıdır? Türkiye bu noktayı herhalde düşünmedi. (Başkan Johnson'ın söylemek istediği şuydu ki, Kıbrıs'a müdahale yüzünden Türkiye'nin Sovyetlerle başı derde girerse, Amerika

⁽²⁶⁾ BÖLÜKBAŞI Süha, *Barışçı Çözumsuzlük: Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası* Kasım 2001, Ankara, İmge Kitapevi, s:120

⁽²⁷⁾ TELEGRAM 1598 and 1599 From the Embassy in Turkey to the Department of State, Ankara June 5, 1964 Source: Department of State, Central Files, POL 23-8 CYP. Secret; Flash; Limdis; Noform. Repeated to Athens, Nicosia, London, and Paris for USRO. Passed to the White House, JCS, OSD, CIA, and USUN. <http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4757.htm>

Türkiye'yi savunmayacaktır. Johnson mektubunun Türkiye'ye vurduğu en ağır darbe buradaydı. O Türkiye ki, NATO'ya, Sovyet tehlike ve tehditlerine ve saldırı ihtimaline karşı Amerika'dan destek ve güvenlik elde etmek için girmişti. Şimdi Amerika, bir Kıbrıs için, Türkiye'yi bir Sovyet saldırısı karşısında yapayalnız bırakabileceğini söylüyordu. Bu çok vahim bir durumdu.)

- 3) Türkiye ile Amerika arasında mevcut 12 Temmuz 1947 tarihli yardım antlaşmasının 4'üncü maddesine göre, Türkiye Amerika'nın vermiş olduğu silahları Kıbrıs'a müdahalede kullanamaz. Çünkü bu silahlar Türkiye'ye savunma amacı ile verilmiştir.
- 4) Ayrıntılı görüşmeler için Türkiye Başbakanı Wasinghton'a giderse Başbakan Johnson bundan memnun olacaktır.”

Başkan Lyndon Johnson'un gönderdiği bu mektuptan sonra Türkiye'de ABD' ye olan güveni büyük ölçüde sarsmış ve etkisini daha sonraki yıllara kadar yaymıştır. O sırada Başbakan İnönü'nün Kıbrıs işlerindeki danışmanı Profesör Nihat Erim, daha sonra şöyle diyecektir: "Denebilir ki, o zamana kadar dünyanın tek memleketi Türkiye idi ki, orada Amerikalılara "Go Home" denmiyordu. Bu Johnson mektubundan sonra Türk kamuoyunda Amerika'ya güven çok sarsılmıştı ve ilk defa olarak Türkiye'de Amerika'ya karşı olumsuz bir kamuoyu meydana gelmeye başlamıştı. Bundan sonraki yıllarda bu daha da kuvvetlenmiştir."²⁸

Türkiye Başbakanı İsmet İnönü Johnson'ın mektubuna 13 Haziranda cevap verdi. Bu cevap oldukça yumuşak bir ifade taşıyordu. Cevapta, 12 Temmuz 1947 tarihli yardım antlaşmasının yorumuna hiç değinilmemiştir. Buna karşılık şu hususlar belirtiliyordu:

- 1) Mektubun "gerek yazılış tarzı, gerek muhtevası", Amerika'nın Türkiye gibi bir müttefiki için "hayal kırıcı" olmuştur.
- 2) Bu son teşebbüs ile birlikte, 1963 sonundan beri Kıbrıs'a askeri müdahale ihtiyacı dördüncüdür. Ve Türkiye bu işin başındanberi Amerika ile danışma halinde bulunmuştur.

⁽²⁸⁾ ARMAOĞLU Fahir, 20. Yüzyılın Siyasi Tarihi aktaran
<http://www.e-tarih.org/soguksavas/?sayfa=1029210.1012948.2885757.0.0.php> (08/06/09)

- 3) Kıbrıs Rum hükümeti açıkca silahlanmaya başlamış, Anayasa dışı faaliyetlere girişmiş, Türklere karşı "zulmünü" arttırmış ve bütün bunlar Yunanistan tarafından, kendisinin imzaladığı milletlerarası antlaşmalara aykırı olduğu halde, desteklenmiş, lakin Türkiye'nin bütün uyarılarına rağmen Amerika bir şey yapmamıştır.
- 4) Birbirlerine karşı antlaşmalardan doğan zorunluluklarını; yükümlülüklerini istediği zaman reddeden devletler arasında bir ittifaktan söz edilebilir mi?
- 5) "NATO müttefiklerinden herhangi birine yapılacak saldırı, saldırgan tarafından tabiatıyla daima haklı gösterilmeye çalışılacaktır. NATO'nun bünyesi saldırganın iddialarına kapılacak kadar zayıf ise, hakikaten tedaviye muhtaç demektir.
- 6) Türkiye'nin anlayışına göre, NATO, saldırıya uğrayan bir üyeye derhal yardımı mecburi kılmaktadır. Üyelerin takdirine bırakılan husus, yardımın mahiyeti ve genişliğidir.

Başbakan İnönü, Başkan Johnson'un mektubundaki teklifi ve daveti kabul ederek, 21 Haziran 1964'te Washington'a gitti. Türk-Amerikan görüşmeleri 22 – 23 Haziranda yapıldı. Bu görüşmelere İsmet İnönü'nün yanı sıra Yunanistan Başbakanı Papandreu da katılmış, ancak Johnson her iki ülke başkanlarıyla ayrı ayrı görüşmüş üçlü toplantı yapmamıştır. Türk hükümetinin bu görüşmelerdeki hareket noktası şuydu: Zürih ve Londra anlaşmaları ile Türk toplumuna tanınan hakların korunması ve bunu sağlamak için de, daha da sağlam güvenlik ve garanti tedbirlerinin elde edilmesi. Bu son noktada söz konusu olan, Türkiye'nin ada üzerindeki yetkilerinin daha da arttırılması idi.

Bu görüş Amerika tarafından esas itibarıyla kabul edildiği gibi, Türkiye'nin Kıbrıs'tan çekilmesine karşılık, Ege'deki Yunan adalarından birisinin Türkiye'ye verilmesi de söz konusu olmuş ve Türk tarafı bu görüşe de karşı gelmiştir. Bununla beraber, Washington görüşmelerinde, Kıbrıs meselesinin nihai bir çözüme ulaştırılmak üzere, Amerika'nın eski Dışişleri Bakanlarından Dean Acheson'un aracı olarak tayin edilmesine karar verilmiştir.

Genel olarak bakıldığında Johnson mektubunun Türkiye için en önemli ve hassas noktası 2. maddede belirtilen “eğer Kıbrıs’a askeri bir müdahalede bulunursanız NATO Türkiye’yi Sovyet tehdidine karşı korumayacaktır” bu ifade doğrudan Türkiye’yi tehdit etmesine rağmen esasında NATO içinde bir kriz oluşmasını önlemeyi amaçlıyordu, tabi bu durum Türkiye için beklenmedik bir tehdit olsa da Amerikan çıkarları açısından uygun bir yaklaşımdı denilebilir.

ABD krizin başlangıcında zaten böyle bir politika izleyeceğinin sinyalini vermişti. Johnson’un dediği gibi Hiçbir tarafa tek taraflı çözümler öneremeyiz zira bu iki iyi dost ülke arasında taraf tutmak anlamına gelir ve bunun diğer tarafça kabulü beklenemez.²⁹ Yani Amerika her iki müttefiklerinde uzlaşarak gerçek düşman olan Sovyetlere karşı NATO dayanışmasını muhafaza etmelerini istiyordu. Aslına bakılırsa ABD 1960’larda Türkiye’nin Kıbrıs’a askeri müdahale edemeyeceğini biliyordu. Bu dönemde Türk ordusunun elinde çıkarma yapabilecek yeterli sayıda çıkarma gemisi ve paraşüt birliği mevcut değildi, ancak Türk ordusu hava saldırısı yapabilecek kapasiteye sahipti bu mektupla ABD bir bakıma Türkiye’nin olası geniş kapsamlı hava müdahalesini engellemiş ve NATO içindeki çatlağı bir süreliğine ötelemiş oluyordu. Diğer yandan ABD’nin bu dönemde bu şekilde tepki vermesinin başka bir sebebi olarak SSCB devlet başkanı Nikita Serveyevich Khrushchev’in Makarios’u destekleyen mesajlar vermesi gösterilebilir. Gerek Johnson mektubu öncesinde gerekse mektup sonrasında Khrushchev sürekli olarak Makarios’a desteğini ve yardımını belirtmiştir. Öyle ki 8 – 9 Ağustos 1964’te Türk jetlerinin Kıbrıs’ta Erenköy bölgesini

(²⁹) BÖLÜKBAŞI Süha, *Barışçı Çözüm­süzlük: Ankara’nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası* Kasım 2001, Ankara, İmge Kitapevi, s:128

bombalamasının hemen ardından Khrushchev Türkiye’yi askeri harekatı durdurmaya davet etti ve aynı gün Makarios’a da bir mesaj göndererek yabancı bir işgal karşısında Kıbrıs’a yardım edeceklerini bildirdi. Nitekim Moskova, Makarios’a verdiği yardım sözünü tutarak 1 Ekim 1964’te Kıbrıs Cumhuriyeti ile askeri yardım anlaşmasını imzalamıştır.³⁰ Bu konuda başka bir iddia ise Johnson’un mektubu yazmadan önce Khrushchev’in ABD başkanına bir mektup yazarak Türkiye’nin tutumundan duyduğu memnuniyetsizliği bildirmesi ve bunun ışığında Johnson’un söz konusu mektubu bu denli diplomatik usluptan uzak bir tonda yazdığı yönündedir.³¹

Burada dikkat çeken bir nokta İnönü Kıbrıs’a yapılacak müdahale kararının özellikle ABD tarafından bilinmesini istemesidir. “Bu noktada bu dönemde zaten Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahale yapacak askeri kapasitesiye (çıkarma gemisi, paraşüt vb. malzemeye) sahip olmadığı böyle bir müdahaleye kalkışmak yerine kalkışır gibi görünmeyi tercih ettiğini, İnönü’nün ABD’nin araya girerek müdahaleyi engelleyeceğini tahmin ettiği ifade edilmektedir.”³² Eğer bu ifade doğruysa İnönü’nün bilinçli olarak ABD’nin müdahaleyi engelleyeceğini tahmin ederek zaten müdahale yapamayacak durumda olan Türkiye’nin bahane bulmasını sağlamış ve iç politikada hükümetin Kıbrıs’ta meydana gelen olaylara karşı hareketsiz kalmakla suçlanmasının önüne geçtiği söylenebilir.

(30) TELLAL EREL, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (editör Baskın Oran) Cilt I 1919 – 1980 İletişim Yayınları İstanbul 2005, 11 Baskı, s. 730 -731

(31) LEVENT Şener, Lissarides ve Johnson Mektubu, aktaran (28/08/2009)

http://www.afrikagazetesi.net/modules.php?name=Kose_Yazilari&op=viewarticle&artid=3377

(32) AKDEVELİOĞLU Akay, KÜRKÇÜOĞLU Ömer, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (editör Baskın Oran) Cilt I 1919 – 1980 İletişim Yayınları İstanbul 2005, 11 Baskı, s. 690

1.7. ABD'nin Arabuluculuk Çabaları: Acheson Planları

ABD Başkanı Johnson'un ultimatom içeren mektubundan sonra hem Türkiye Başbakanı İnönü hem de Yunan Başbakanı Papandreou'nun Washington ziyaretleri Amerika'nın Kıbrıs sorununda ilk defa doğrudan müdahil olmasını sağladığı söylenebilir öyleki her iki ülkenin Başbakanları ziyaret sonrası eski ABD Dışışleri Bakanı Dean Acheson'un arabuluculuk teklifini kabul ettiler ve görüşmeler 10 Temmuz 1964'te fiilen Cenevre'de başlamış oldu. Görüşmeler Yunan tarafının isteği üzerine Türk ve Yunan delegasyonları yüz yüze görüşmüyor Acheson her iki delegosyanlarla ayrı ayrı görüşüyordu. Görüşmeler sonunda Acheson taraflara önerilerini sundu Buna göre: (1.Acheson Planı)³³

- Kıbrıs Yunanistan'la birleşecek (Enosis) ve karşılığında Yunanistan Türkiye'ye bazı tavizler verecekti Bu tavizler arasında;
- Türkiye'ye sürekli egemenlik şartıyla adanın bazı bölümlerinin verilmesi
- Adada Türklerin çoğunlukta olduğu iki ya da üç bölgeye yerel otonomi verilmesi ve bu otonom bölgelerin dışında kalan Türklerinde Lozan da belirlenen tüm azınlık haklarından yararlanılmasının sağlanması

1. Acheson Planı adeta adayı Rumlara vermekte, bu sayede Enosis için gerekli tüm zemin elde edilmekteydi. Tek sorun Türkiye'ye verilecek daimi üs konusuydu; çünkü Türkiye, Karpaz yarımadasını üs olarak istiyordu. Yunanistan bu alanın çok büyük olduğunu bunun yerine Türkiye'ye Karpaz yarımadasında küçük bir bölgeyi 25 yıllığına

⁽³³⁾ DOCUMENT NO: 19: Acheson Plan I, Foreign Relations, 1964-1968, Volume XVI, Cyprus; Greece; Turkey, The Acheson Mediation June-September 1964
<http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4765.htm>

kiralamayı önerdi ancak müzakereler adada meydana gelen çatışmalar nedeniyle yarım kaldı.

Daha sonra taraflar görüşmeleri tamamlamak için tekrar Dean Acheson'un arabuluculuğunda Cenevre'de toplandılar. Burada Acheson Yunan ve Türk tezlerini uzlaştırma çabasının bir ürünü olan "2. Acheson Planını"³⁴ önerdi. Buna göre Yunanistan ENOSİS karşılığında Türkiye'ye Karpaz yarımadasının ucunda 50 yıllık bir üs önermişti, ayrıca 1. Acheson Planında olan otonom Türk bölgeleri bu planda yer almıyordu. Bu Plan Türk delegasyonu tarafından anında reddedildi ve ABD görüşmelerin bu aşamada askıya alındığını açıkladı.

ABD yönetimi arabulucuk çabalarındaki başarısızlıktan rahatsız olmuştu ve suçlu olarak Makarios'u görüyordu. Acheson'a göre Makarios görüşmeleri sabote etmiş ve Makarios Kıbrıs'ta olduğu sürece barışçı bir çözüm bulmanın imkansız olduğuna inanıyordu. Bu arada Acheson'un planını reddeden Makarios'ta Dean Acheson için "Kıbrıs Sorunu için kabul edilmez çözümler getiren kendi kendine bir arabulucu"³⁵ demiştir.

Diğer taraftan ABD yönetimi arabulucuk çabalarının başarısız olduğunu kabullenmeden önce Acheson 26 Ağustos 1964'te Nihat Erim ve Turgut Sunalp ile özel bir görüşme yaparak "Özel olarak dostça söylüyorum fazla kan dökmeden size ayrılan bölgeye gidip askeri kuvvetle işgal edebilirsiniz? Eğer bunu yapabilirsiniz gidip alın Amerikan

⁽³⁴⁾ BÖLÜKBAŞI Süha, *Barışçı Çözümlessness: Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası* Kasım 2001, Ankara, İmge Kitapevi, s. 136

⁽³⁵⁾ AYDOĞDU Ahmet, *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: "Annan Planı ve Referandum Süreci"* 1. Baskı, Ankara 2005, BRC Basım ve Matbaacılık, s. 73,

6. Filosu karşınıza çıkmaz aksine sizi korur”³⁶. Bu öneriyi dikkate alan Türk delegasyonu durumu İnönüye bildirmek için Ankaraya döndü ve İnönü “öyle resmi olmayan söze dayalı öneriyi dikkate alamayacağını eğer önerinin Amerikan’ın Ankara Büyükelçisi tarafından sözlü olarak yapılması durumunda bunu kabul edebileceğini belirtti. Ancak resmi öneri Amerikan yönetimi tarafından taraflı görüleceği gerekçesiyle hiçbir zaman yapılmadı.”³⁷

Diğer taraftan 1960’ların özellikle ikinci yarısında Batı bloku Kıbrıs’ın ve özellikle Makariosun izlediği Bağlantısızlık politikası ve potansiyel Sovyet kazanımlarını görmeye sahne oldu bu dönemde Makarios adeta “Akdeniz’in Castro’su”³⁸ olarak nitelendirilir oldu.

1.8. Yunanistan’daki Askeri Darbe ve Amerikan’ın Yunanistan İlişkilerinde Kıbrıs

1968 – 1973 döneminde Kıbrıs genel itibariyle Amerikan yönetimleri için yönetilebilir bir sorun olarak nitelendirilmiş ve bu dönemde öyle akut çözümsüz bir problem meydana gelmemiştir. Bu dönemde Sovyetlerin göstermiş olduğu Kıbrıs’a yönelik iyimser yaklaşımlar ile Türkiye–Yunanistan arasındaki sağduyulu yaklaşımlar ABD’nin Kıbrıs üzerindeki kaygılarını azaltmıştır. Ancak, ABD yönetimi ile Yunanistan’da 1967’de yönetime el koyan askeri cunta arasında Makarios’un ne şekilde kullanılacağı konusunda görüş ayrılığı mevcuttu.

ABD yönetimi 1967’de Kıbrıs’ta meydana gelen şiddet olaylarının sona ermesinin ardından Adada barışçı çözüm için diplomatik çözüm arayışlarını durdurarak bunun yerine

⁽³⁶⁾ BÖLÜKBAŞI Süha, *Barışçı Çözümsüzlük: Ankara’nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası*, Kasım 2001, Ankara, İmge Kitapevi, s. 137

⁽³⁷⁾ Age, s. 138

⁽³⁸⁾ LAIPSON Ellen, *The United States and Cyprus: Past Policies, Current Concerns, Cyprus: A Regional Conflict and its Resolutions* (der. Norma Salem) St. Martin Press, p.92

toplumlararası görüşmeleri destekledi. Bu dönemde Rum lider Glafkos Klerides ve Türk lider Rauf Denktaş arasında Birleşmiş Milletlerin gözetimi altında 24 Haziran 1968’te ilk defa görüşmeler başladı ve taraflar bir nebze olsun Kıbrıs’ta tansiyonunun düşmesini sağladı. Bu ABD yönetiminin Ada’da istediği en önemli gelişmeydi. Öyleki bu yaklaşım bazılarına göre Makarios’un (Akdeniz’in Castro’su) ABD’deki imajını değiştirerek olumlu bir lider şekline dönüştürdüğü söylenebilir, bu süreçte genel ABD politikası, Kıbrıs’ın bağımsızlığının devamından yana görünüyordu ve Makarios bu dönemde Bağlantısızlar hareketi içinde Amerikan çıkarları açısından tolare edilebilir bir lider haline geldi, bunun karşılığında ise Makarios, adadaki İngiliz üslerinin Amerikalılar ve İngilizler tarafından espionaj uçuşları, istihbarat toplama ve diğer haberleşme faaliyetleri için kullanılmasına izin verdi.³⁹

Diğer taraftan ABD bu dönemde Türk tarafının pozisyonunu da destekler gibi görünen bir politika izliyordu. Öyleki Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın Nisan 1967’deki Washington ziyareti sırasında Başkan Johnson resmi olarak Türk tarafının görüşü olan adada “iki toplum konseptini”⁴⁰ benimseyerek daha önce Rumlar için kullanılan majority (çoğunluk) ve Türkler için kullanılan minority (azınlık) kavramlarının yerine eşit iki toplum söylemine geçti. Buna ek olarak ziyaret sonrası Amerikan hükümeti Kıbrıs sorunun çözümünde ikili görüşmelerin sürmesi gerektiğini ve bu sorunun çözümünün Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak görüşmeler sonunda elde

⁽³⁹⁾ USLU Nasuh, *The Cyprus Question as an issue of Turkish Foreign Policy and Turkish American Relations 1959 – 2003*, Nova Science Publisher Inc., s: 110

⁽⁴⁰⁾ ADAMS T.W., COTTRELL and Alvin J., *Cyprus Between East and West, Studies in International Affairs Number 7*, The Washington Center of Foreign Policy Research School of Advanced International Studies, the John Hopkins Press., s. 69

edilebileceğini belirterek sorunun çözümünde ABD'nin etkisini azaltmayı amaçladı ve sorunun çözümünde bölgesel güçlerin daha etkili olması gerektiğini vurguladı.

Böylelikle top artık Türkiye ve Yunanistanın sahasında mesajını verdi. Ancak gerek toplumlararası görüşmeler gerekse ikili (bilateral talks) görüşmelerin başarısızlığa uğramasının anlaşılması üzerine 1973'te Amerikalı yetkililer bu konudan fazlasıyla endişe duymaya başladılar ve taraflara çabuk bir çözüme ulaşmaları gerektiği aksi takdirde Amerikan yönetiminin ileride meydana gelebilecek Türk – Yunan savaşını engellemeye yönelik bir çabasının olmayacağını bildirdi.⁴¹

Fakat gerçekte Amerikan yönetimi 1967 – 1974 döneminde her ne pahasına olursa olsun Kıbrıs sorununu çözüme kavuşturmak istiyordu. Bu dönemde Amerikan çıkarları için en uygun çözüm yöntemi, Ada'nın Türkler ve Rumlar arasında taksim edilmesi ve bu sayede hem Rumların hem de Türklerin NATO şemsiyesi altına dahil edilmesiydi ve sonuç olarak ta Ada üzerindeki Sovyet tehdidinin kaldırılmasıydı. Bu durum gerçekleştiğinde Kıbrıs NATO'nun bir parçası olacak ve Sovyetlere karşı her türlü amaç için kullanabilecek bir bakıma çevreleme politikasına uygun bir hamle yapılmış olacaktı. Diğer taraftan NATO'nun ve Batı dünyasının iki müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan tatmin olacak ve aralarındaki bu sorunda NATO'yu bölgede daha güçlü bir hale getirecekti.

Amerikan yönetiminin bu dönemde Yunanistan'daki askeri cunta üzerinde büyük oranda baskısının olduğu söylenebilir. Çünkü Yunan askeri cuntası uluslararası toplum tarafından izole edilmiş ve kesinlikle Amerikan desteğine ihtiyacı vardı. Bu durumun

⁽⁴¹⁾ USLU Nasuh, The Cyprus Question as an issue of Turkish Foreign Policy and Turkish American Relations 1959 – 2003, Nova Science Publisher Inc., s: 111

farkında olan ABD yönetimi Yunanistan'a Türkiye'den daha fazla baskı uygulayabiliyordu bu nedenle Yunan cuntası Amerika'nın her türlü çözüm planına taksim de dahil olmak üzere karşı çıkamıyordu. Öyleki bu dönemde, Yunanistan'daki askeri cunta ve Amerikan yönetimi arasında ilişkiler son derece yolunda görünüyordu, çünkü darbeyi yapan albaylar her fırsatta NATO ve Batılı müttefiklerine bağlı olduklarını ve Yunan toprakları üzerinde baskıcı Komunist ve totaliter Sovyet yayılmasına karşı olduklarını belirtiyorlardı bu amaçla cuntanın kontrolündeki medya Yunanistan'ı NATO'nun ve Amerika'nın en sadık müttefiki olarak gösteren bir imaj çizmeye çalışıyordu. Bu amaçla askeri cunta Yunan toprakları üzerinde Amerika ve NATO ya karşı çeşitli ayrıcalıklar sağlıyordu. Bu durumdan fazlasıyla yararlanan Amerikan yönetimi ise Yunanistan'ın stratejik konumundan yararlanarak özellikle 1967'deki Arap – İsrail çatışmasında Ortadoğu'daki müttefiki İsrail'i desteklemek için donanmasının bakım onarım faaliyetlerini ve bölgeye giden lojistik malzemeleri sevk için doğal bir üs vazifesi görüyordu⁴².

Diğer taraftan 1972 Ocak ayında Atina gazeteleri, Kıbrıs'a Makarios hükümetinin isteğiyle Çekoslovakya silahlarının bulunduğu bir gemi geldiğini yazdığı zaman toplumlararası tansiyon arttı ve yeni bir kriz çıktı. Silahlar, Makarios'un kendi seçkin birliği için alınmıştı ve Makarios'u Grivas, EOKA - B ve Ulusal Muhafız aracılığıyla devirmeyi düşünen Yunan hükümeti, silahların ithaline karşı çıktı. Türkiye hükümeti de bu silahlara karşı çıktı ve her iki hükümet de Çekoslovakya'dan gelen silahların UNFICYP'ye verilmesini istediler ve Makarios da bunu kabul etmek zorunda kaldı.

(⁴²) Age, s. 113

Lefkoşa ve Atina arasındaki ilişkilerin bu dönemde en alt seviyede olduğunu söylemek mümkündür. Bunun için Cuntanın albayları Makarios'un risk altında olduğunu görerek hükümetini değiştirmesini ve cuntaya karşı çıkan bakanları hükümetten çıkarmasını istediler. Makarios, Yunan baskısına boyun eğerek kabinesini yenilemek zorunda kaldı. Makarios karşıtı çalışmalarda Kıbrıs Ulusal Muhafızı içinde yer alan subaylar, Askeri Cuntayı destekleyen Yunanlı emekli subaylardı ve onların isteği Makarios'u görevden alarak Ada'nın Yunanistan'la birleşmesini sağlamaktı.

Bu dönemde genel itibariyle ABD yönetimleri Yunanistan'la çalışmayı kendi çıkarları açısından uygun görmüştür. Ancak burada unutulmaması gereken bir durum da bu dönemde Türkiye'nin özellikle 1960'ların ikinci yarısında izlemeye başladığı çok yönlü dış politikanın da etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu dönemde Türkiye 1950'lerin aksine hem Sovyet Rusya hem Ortadoğu ülkeleri hem de Bağlantısızlar hareketi ile yakın ilişkiler kurarak ABD merkezli olmayan göreceli olarak çok yönlü dış politika izlediğini söylemek mümkündür.⁴³

2. Kıbrıs'a İkili Müdahale ve ABD'nin “Bekle Gör” Politikası

2.1. Kıbrıs Sorununda Dönüm Noktası: 1974

Kıbrıs'ta bir dönüm noktası olarak kabul edilen 1974 yılına gelindiğinde ise Amerika artık sorunu tehlikeden probleme dönüştürme stratejisinden vazgeçerek adeta bekle gör tavrı al politikasını izlemeye başladığı söylenebilir. Her ne kadar ortak bir politika izleyen Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan arasındaki görüş ayrılıkları 1974 yılında

⁽⁴³⁾ ORAN Baskın, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I 1919 – 1980* İletişim Yayınları İstanbul 2005, 11 Baskı s. 679 - 680

iyiden iyiye kendini göstermeye başlamışsa da öncelikle Makarios ile Yunanistan'daki askeri cunta artık kendi çizdikleri politikaları izliyorlardı; öyleki EOKA'nın kurucusu general Grivas'ın ölümünden sonra bu örgütün kontrolünü direkt olarak Yunanistan'daki Albaylar cuntası ele almıştı. Bu durum açıkçası Makarios yönetimi ile Yunan cuntası arasında bir düşmanlığa neden olmuştu buna karşılık kendi yönetimi ile cunta arasında askeri açıdan denge kurmak isteyen Makarios Çekoslovakya'dan silah alarak Rum Milli Muhafız Ordusunu güçlendirdi ve buradaki Yunanlı subayları da kendi kontrolü altına aldı, çünkü Makarios'a göre eğer bu şekilde davranmasaydı Rum Milli Muhafız ordusundaki Yunanlı subaylar kendi yönetimini devireceklerdi. Makarios'un bundan sonraki hamlesi ise 25 Nisan 1974'te EOKA'yı yasadışı bir örgüt olarak ilan etmesi olacaktı. Bu tarihten iki gün sonra ise Makarios hükümetinin sözcüsü, EOKA'nın Yunanistan tarafından kontrol edildiği ve Yunan gizli servisi ile işbirliği yaptığını söylüyordu.⁴⁴

Yunanistan'daki Cunta uluslararası kamuoyunda güç kaybettikçe, Makarios ve Kıbrıs'ın gücü o oranda artıyordu, bu durumu gören Albaylar cuntası Akdeniz'in Castro'su olarak gördükleri Makarios'u siyasi yollarla ortadan kaldıramayacaklarını anlayınca, ilki 8 Mart 1970'te Makarios'u taşıyan helikoptere saldırı olmak üzere biribiri ardına üç suikast girişiminde bulundular ve tüm bu girişimler başarısızlıkla sonuçlandı.

Makarios yönetimi ile Yunan cuntası arasındaki ilişkiler 1974 Temmuzunda başında artık kopma noktasına gelmiş, bardağı taşıran son damla ise yine Makarios'un yaptığı bir hamle olmuştu. Makarios Temmuz başında o dönem askeri cuntanın lideri general Phaedon

⁽⁴⁴⁾ USLU Nasuh, The Cyprus Question as an issue of Turkish Foreign Policy and Turkish American Relations 1959 – 2003 s: 115, Nova Science Publisher Inc.

Gzikis'e gönderdiği mektupta şöyle diyordu: "Adaya gelişinin ilk gününden itibaren general Grivas Yunan askerlerinin yardımı ve desteğiyle yasal olmayan EOKA örgütünü kurarak Enosis'i gerçekleştirmek için savaş başlatmıştır ancak bu örgüt düzenlediği eylemlerle bugüne kadar Kıbrıs'ta birçok acı ve ızdırabın sebebi olmuştur...EOKA'nın kurucusu ve arkasındaki gücü Yunan Ulasal Muhafız ordusundaki subaylar olmuştur. Benim Yunan yönetimi ile işbirliği yapmam ulusal bir görevdir ve bu nedenle Yunanistan'da yönetimde kim olursa olsun ENOSİS'i gerçekleştirmek için bundan sonrada çalışmaya devam edeceğim ancak Kıbrıs'ta EOKA'nın yaptığı eylemler Kıbrıs Cumhuriyetini çözülme noktasına getirmiştir artık şu anlaşılmıştır ki EOKA ile adada ENOSİS'i gerçekleştirmek mümkün görünmemektedir ve Kıbrıs'ın bir devlet olarak güçlenmesini engellemektedir."⁴⁵

Bu son hareket aslında Makarios yönetiminin sonunu hazırladığı söylenebilir zira bu mektuptan sonra Yunanistan'daki askeri cunta Makarios'un ipini çekerek çok önceden hazırlanan Afrodit Planı'nı uygulamaya ve Kıbrıs Cumhuriyetini sona erdirmeye karar verdi. Bu mektupta, Makarios bir bakıma şiddet yoluyla değil yavaş yavaş ve zamana yayarak adanın tamamıyla 'Rumlaştırılmasını' amaçlıyordu ve Kıbrıs'ta güçlü bir devlet kurulduktan sonra Yunanistan ile birleşmesini savunuyordu. Bunun için ise Makarios adadaki Türkelere ambargo uygulayarak ya da bezdirerek onları İngiltere ve Avustralya'ya göç etmeye teşvik ediyor; hatta, sonradan ödemek koşuluyla Türklere para veriyordu. Bu noktada şunu söylemek yanlış olmayacaktır: Makarios Kıbrıs'ın kendi ulusal kimliğini

⁽⁴⁵⁾ USLU Nasuh, The Cyprus Question as an issue of Turkish Foreign Policy and Turkish American Relations 1959 – 2003 s: 116, Nova Science Publisher Inc.

kazanması yönünde (Kıbrıs'ın ulus devlet inşasını tamamladıktan sonra Yunanistan'la birleşme politikası) Yunan cuntasına rest çekerek kendi sonunu hazırlamış ve bu bir bakıma Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fiilen sonu olmuştur. Ancak Makarios'un sonunu hazırlayan sadece cuntaya çektiği rest değildi, onun Batı'ya karşı özellikle NATO ve ABD'ye karşı izlediği politikalar ve Sovyetlerle sürekli olarak dirsek temasında olması Batı Blokunda özellikle ABD'de sürekli olarak ona şüphe ile yaklaşılmasına neden olduğunu söylemek mümkündür.

15 Temmuz 1974'te Yunan Milli Muhafızları ve EOKA'cılar başkanlık sarayını ablukaya alarak Afrodit Planı'nı uygulamaya koydular ve bunun için Makarios'u öldürmek istediler. Başkanlık sarayı yerle bir edilmesine rağmen darbeyi haber alan Makarios Ada'daki İngiliz üssüne sığındı ve İngilizlerin yardımıyla Ada'dan ayrıldı. Her ne kadar darbenin yapıldığı gün ABD Dışişleri Bakanı sözcüsü Robert Anderson Amerikan yönetiminin Kıbrıs'ta şiddetin artmasını önlemeyi istediğini ve Kıbrıs'ın bağımsızlığını desteklediklerini ve toprak bütünlüğüne saygı duyduklarını belirtip tüm ülkeleride bu doğrultuda hareket etmeye çağırılmışsa da, Avrupalı müttefikleri darbeyi çoktan kınarken ABD yönetimi Yunan cuntasının yaptığı işten dolayı üzüntüsünü dahi belirtmemiştir.⁴⁶

Aslında Amerikan yönetiminin Makarios'a yapılacak olan darbeden çok önceden haberdar olduğunu hatta “Yunanistan'daki çoğu CIA ajanının Ioannides ile görüşerek cuntayı Makarios'a karşı darbe yapmayı hızlandırdıklarını söylemek mümkündür. Bu noktada Kıbrıs'ı Yunanistan'la birleştirme hedefini paylaşan Rum kökenli Amerikalılar olduğunu dikkate almak gerekir. Bunlardan biri olan Peter Karomilas darbeden önce pek

⁽⁴⁶⁾ Age, s.121

çok kez Ioannides ile görüşerek Makarios ortadan kaldırılırsa ABD'nin buna göz yumacağı garantisini vermiştir.⁴⁷

Yunan cuntasının Kıbrıs'ta yaptığı darbeyi aslında Türk tarafı da bekliyordu, yine aynı şekilde ABD gibi uluslararası toplumda 1963 yılından beri adaya Türkiye'nin müdahalesini bekliyordu; zaten Türkiye birçok kere hava kuvvetleriyle adaya müdahale yapmıştı ancak çıkartma gemileriyle bir harekate Türk ordusunun 1960'larda hazır olmadığı söylenebilir. 15 Temmuz 1974'te darbe olduğunda Türkiye'de CHP – MSP koalisyon hükümeti bulunuyordu ve bu dönemde Başbakan olan Bülent Ecevit'de Afyon üretimi yasağının kaldırıldığını duyurmak için Afyon'a gitmişti. Ancak Samson'un darbe yaptığı duyulur duyulmaz Ecevit apar topar Ankara'ya dönerek Milli Güvenlik kurulunu acilen toplantıya çağırdı. Bu toplantıda kurulun asker kanadı Kıbrıs'a müdahale etmek için Türk ordusunun hazır olduğunu bildirdi. Sivil kanatta bulunan bazı bakanlar ise müdahale yerine Yunanistan'ı caydırmanın daha uygun olacağını düşünüyorlardı; ancak Ecevit bu defa geleneksel Kıbrıs politikasında bir değişiklik yaparak askeri müdahale seçeneğini daha uygun bulmuştu.

Diğer taraftan, o dönem ABD'nin Ankara Büyükelçisi William B. Macomber Kissinger'a gönderdiği 16 Temmuz 1974 tarihli telgrafta ABD yönetiminden Samson'un yaptığı darbenin kınanmasını isteyerek; aksi takdirde Türklerin bu darbeyi Enosis için bir adım olarak gördüklerini darbe sonucunda ortaya çıkan duruma karşı ABD'nin darbecileri tanıyacağı yönünde büyük endişe duyduklarını belirterek Türklerin de karşı bir askeri

(⁴⁷) BÖLÜKBAŞI Süha, *Barışçı Çözümçüzlük: Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası* Kasım 2001, Ankara, İmge Kitapevi, s.229

müdahalede bulunabileceği yönünde uyarmıştır.⁴⁸ Buna karşılık Kissinger 17 Temmuz 1974'te Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit'e gönderdiği mesajda Amerikan yönetiminin Kıbrıs'taki Anayasal düzenin bozulmasından rahatsızlık duyduğunu belirtmekle yetinmiş.⁴⁹ Bu dönemde sadece Türkiye ve Yunanistan arasında herhangi bir savaşın çıkmasını engellemek için müzakere çalışmaları yapmış ve Samson yönetiminin tanınmayacağı ya da istifa edeceği yönünde Türk tarafına herhangi bir garanti vermemiştir.

2.2. 1974 Askeri Müdahalesi ve Türkiye – ABD İlişkileri

Ecevit, Uluslararası toplumun desteğini almak için adanın üçüncü garantör ülkesi İngiltere ile ortak müdahale yapmak için görüşmek istedi. Aslında bu bir bakıma TSK'ya yapılacak olan askeri müdahale hazırlıkları için zaman kazandırmaya yönelik bir taktik de denilenebilir. Ayrıca, bu taktiğin Uluslararası toplumu müdahaleye hazırlamak için çok iyi bir hamle olduğu ve o zamanın konjonktürel şartlarında başarılı olduğunu söylemek mümkündür.

Ecevit, Londra'da yapılan görüşmeler sürerken Amerikan Dışişleri Müsteşarı Joseph Sisco'nun üçlü görüşmelere katılmak üzere Londra'ya geleceğini öğrenince bu görüşmelerin sona ereceğini bildirdi. Çünkü Ecevit, garantör olmayan ABD'nin bu görüşmelerde yerinin olmadığını düşünüyordu, ancak görüşmeler sonunda İngiltere ortak müdahale teklifini kabul etmeyince, bunun üzerine Ecevit tek taraflı olarak 1959 Zurich ve Londra anlaşmalarına dayanarak 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a müdahale emrini verdi.

⁽⁴⁸⁾ IN TELEGRAM 5609 from Ankara, July 16, 1974 National Archives, Nixon Presidential Materials, NSC Files, Box 1312, NSC Secretariat, Richard M. Nixon Cables/Contingency Plans 1974, Cyprus and Greek-Turkish Contingency Plans) <http://www.state.gov/documents/organization/96610.pdf> (09/03/2008)

⁽⁴⁹⁾ USLU Nasuh, The Cyprus Question as an issue of Turkish Foreign Policy and Turkish American Relations 1959 – 2003 s: 121, Nova Science Publisher Inc.

Ecevit'in Sisco'yu üçlü görüşmelere dahil etmemesi belki de Türkiye açısından akıllıca bir hareket olmuştu zira daha önceki müdahale dönemlerinde Amerika şu veya bu şekilde Türkiye'yi ikna etmiş ya da caydırmayı başarmıştı (Johnson mektubu gibi); ancak bu defa böyle olmamıştı. Bununla beraber Ecevit ile Sisco ayrı olarak görüştüler ve Sisco Ecevit'i Kıbrıs'a müdahale durumunda ABD'nin Türk – Yunan savaşını engellemek için bir çaba göstermeyeceğini, Türk – Amerikan ilişkilerinin bozulacağını ve Türkiye'ye karşı silah ambargosu dahil her türlü yaptırımların uygulanacağını söyledi buna karşılık Ecevit Sisco'ya askeri müdahaleden şu kriterlerin yerine getirilmesi şartıyla Türkiye'nin vazgeçebileceğini bildirdi:

- “Samson ve darbeci diğer subaylar Yunanistan tarafından geri çekilirse
- Türkiye, Kıbrıs'a Yunanistanın gönderdiği kadar büyüklükte askeri birlik gönderirse
- Kıyı bölgelerin kontrolü Kıbrıslı Türklere verilirse
- Federal bir devlet kurmak için iki toplumlu müzakereler hemen başlarsa”⁵⁰

Sisco Ecevit'in teklifini Yunan cuntasına ilette ancak sadece darbeci subayları değiştirebileceklerini söyleyen Yunan cunta yönetiminin adeta Türkiye'nin müdahalesine yeşil ışık yaktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ya da başka bir ifadeyle, Yunan cuntası mevcut şartlarda Türkiye'nin karşı bir askeri müdahale yapabileceğini pek olası görmüyordu da denilebilir.

⁽⁵⁰⁾ Age, s.127

Diğer taraftan ABD yönetimi Ecevit'i müdahaleden vazgeçirmek için Türkiye'ye yakın markaj uyguluyordu öyleki; darbe sonrası dönemde Kissinger Ecevit ile 11 telefon görüşmesi yapmıştır, ancak Ecevit Kissinger'a bu görüşmelerde ABD yönetiminin kendisine 1964'te Johson'un yaptıklarını yapmamasını ve böyle bir taktiğin Türkiye'nin batı ittifakı için tamamen kayıp olacağını söylemişti.⁵¹ Buna karşılık Kissinger ise dolaylı da olsa Ecevit'i müdahaleden vazgeçirmeye çalıştı, ancak Ecevit'i tehdide kalkışmadı ayrıca Ecevit, Kissinger'ın Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki sıkıntılarını haklı bulduğu izlenimini de edinmişti.⁵²

Çünkü Kissinger'a göre 1960 antlaşması Yunanistan tarafından hem de garantör bir ülke tarafından ihlal edilmiş ve mevcut anayasal düzen bozulmuştu, dolayısıyla Türkiye'nin müdahalesi bir bakıma Ada'da durumu dengeleyecekti. Diğer bir neden de bu defa ABD'nin böyle açık bir askeri müdahale durumunda Türkiye'yi engellemenin Amerikan çıkarları için büyük bir risk oluşturmasıydı. Zira böyle bir engellemenin Ecevit hükümetini SSCB'ye yaklaştıracaklarını öngörüyordu, bu durumun ise Soğuk Savaş döneminde Amerika açısından en istenilmeyen senaryo olarak görüldüğü söylenebilir.

Bu nedenle hareket başladığında ABD belki 6.Filo'sunu Kıbrıs yakınlarında konuşlandırmış olsa müdahaleye karşı olacağını göstermiş olacak ancak bu şekilde de Cuntaya destek vermiş gibi görünecekti, dolayısıyla ABD hareket başladıktan sonra adeta bekle gör politikası izlemiştir ve 1964 ve 1967 krizlerinin aksine bu defa Amerikan 6. Filosu Kıbrıs'a uzak bir yerde konuşlu bulunuyordu.

⁽⁵¹⁾ BÖLÜKBAŞI Süha, *Barışçı Çözumsuzlük: Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası* Kasım 2001, Ankara, İmge Kitapevi, s.240

⁽⁵²⁾ Age, s.240

Aslında tüm bu gelişmeler örtülü olarak Amerikan yönetiminin Türkiye'nin askeri müdahalesini onayladığı anlamına geliyordu. Bu gibi kriz durumlarında kavganın sonunu bekleyip görmek daha sonra tarafları uzlaştırmak daha mantıklı bir yöntem olarak görülebilir zaten Kissinger da bu şekilde hiç müdahale etmeden olanları izlemenin ABD için en iyi pozisyon olacağına inanıyordu.⁵³ Ayrıca Kissenger, Türkiye'nin müdahale etmede haklı olduğuna inanıyordu; ancak Kissinger'ın bu sempatisi onun Türkiye taraftarı olmasından değil kendisini Türkiye'nin yerine koymasından kaynaklanıyordu denilebilir.

Darbe'nin yapıldığı gün Kissinger Rum yönetiminin Washington Büyükelçisi Dimitriou ile görüşerek "ABD'nin genelde *de facto* hükümetleri tanıdığını ancak bu durumda bekleyip görmeyi tercih ettiğini söyledi."⁵⁴ Bu yaklaşımı ile Kissinger bir bakıma adada daha her şeyin bitmediğini yeni bir şeylerin olacağını bekliyordu denilebilir.

Mevcut haliyle Kıbrıs NATO müttefiki iki devletin bir güç mücadele sahası haline dönüşmüştü ve işin daha enteresan tarafı Kıbrıs'a bir hafta içinde dışarıdan ve hem de iki garantör anavatan tarafından müdahale edilmişti. Yani Amerika bir bakıma daha önce belirtilen iki anavatan arasındaki savaşı engelleyememişti ya da engellemek istememişti.

Ancak şu durumda NATO müttefiki iki ülke NATO üyesi olmayan üçüncü bir ülke toprakları üzerinde fiilen savaş halinde bulunuyordu ve her iki ülkede bu üçüncü ülke üzerinde NATO silahları yani ABD silahlarıyla birbiriyle savaşıyordu ama şu durumda bile kazançlı taraf Amerika ve Batı bloku görünüyordu, çünkü şu ya da bu şekilde ada Sovyetlerin tehdidinden tamamıyla kurtulmuş oluyordu yani Kıbrıs sorunlu da olsa *de facto*

⁽⁵³⁾ Age, 246

⁽⁵⁴⁾ Age,s.232

olarak NATO şemsiyesi altına girmiş oluyordu. Bu Amerika ve Kissinger açısından Sovyetlere ve Bağlantısızlara karşı kazanılmış bir zafer olarak görülebilirdi ve Savaş anavatanlara yayılmadığı sürece de tehlikeyi soruna dönüştürme stratejisi başarılı sayılabilirdi. Kissinger'ın bu noktadan sonra tek bir amacı olabilirdi, o da hem Yunanistan'ı hem Türkiye'yi NATO içinde tutabilmektir böylelikle bu NATO içinde bir sorun olarak kalabilecekti. Zaten ABD yönetimi meseleyi sorun aşamasında tutabilmek için müdahaleden iki gün sonra taraflara ateşkes çağrısında bulundu. Bu amaçla Kissinger, Türkiye'ye baskı kurmak amacıyla Türkiye'deki nükleer füzeleri tehlikeli olabilecek yerlerden çekmekle tehdit etti; ancak Ecevit Türk ordusu askeri açıdan bir dayanak noktası elde ettikten sonra ateşkes teklifini kabul etti.

Taraflar ateşkestten sonra Cenevre'de toplandı. Bu toplantının sonucunda kazançlı taraf Türkiye gibi görünse de aslında Kıbrıs hem Türkiye hem de Yunanistan açısından kronikleşen bir mesele haline dönüşmüş oluyordu. Artık her iki anavatan Kıbrıs üzerinde hakimiyet kurmuş ve sorun sadece Kıbrıslı Türklerin veya Kıbrıslı Rumların müdahil olduğu ve tek başlarına çözemeyecekleri bir hal almıştı. Bunun sonucunda her durumda dışarıdan bir güce yani ABD'ye ihtiyaç duyulacak ve Amerikan yönetimi istediği zaman bu yönünü taraflar üzerinde bir dış politika faktörü (yaptırım ya da ambargo uygulayarak) uygulayabilecekti ya da başka bir ifadeyle soruna müdahil olan taraflar üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanabilecekti.

Amerika, Cenevre'deki bu görüşmelere Dışişleri bakan yardımcısı düzeyinde gözlemci olarak katılsa da aslında sahne arkasında tarafları uzlaştıran bir rol oynamıştır.

“Bu süreçte ABD yönetimi yapılan çifte müdaleden sonra Ada’daki durumun iki şekilde gelişebileceğini tahmin ettiği söylenebilir. Buna göre;

- 1) İkili Enosis (Double Enosis): Ada’nın Türkiye ve Yunanistan tarafından bölüşülerek sahip oldukları toprakların anavatanlara bağlanması ki bu durumda Kıbrıs’ın NATO’ya ait bir coğrafya haline dönüşmesi (NATO-ization of Cyprus) bu durum şüphesiz Sovyetler’in Ortadoğu politikalarında büyük bir kayıp anlamına geliyordu ve Sovyetlerin tepkisinin daha sert olacağı bekleniyordu.
- 2) Adanın 1960 Anayasasındaki haline dönüşmesini sağlayacak daha kapsamlı Anayasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi: Bu durum gerçekleştiği takdirde Türkiye’nin adaya askeri müdahale sonrası dünya da oluşan tepkinin geri tepmesini sağlayarak Kıbrıs’ın bağımsızlığının korunmasını sağlayabilecekti aynı zamanda Sovyetler tarafından kabul edilebilir bir durum olacaktı.⁵⁵

Ancak Amerika tarafları federasyon ya da uniter devlet yapısı konusunda uzlaştıramayınca Türkiye Kıbrıs’a ikinci harekatı başlatmasını yine engelleyememişti. Tüm bu gelişmeler yaşanırken ABD Yönetimi gelişmelerin Türkiye – Yunanistan arasında bir savaşa sebep olmaması için uygulayabileceği bir takım askeri ve politik yaptırımları ve caydırıcı önlemleri masaya yatırmış görünüyordu. Bu caydırıcı önlemler arasında:

- 1) “Askeri yardımların askıya alınması: Türkiye ve Yunanistan’a yönelik ya bir taraf için ya da her iki ülkenin askeri yardımlardan muaf tutulması ayrıca MAAG (Military Assistance Advisory Group)’ın geri çekilmesi duruma göre düşünebilir.

⁽⁵⁵⁾ Briefing Memorandum From the Assistant Secretary of State for European Affairs (Hartman) to Secretary of State Kissinger Washington, July 22, 1974, National Archives, RG 59, Records of Henry Kissinger, Entry 5403, Box 9, July 1974 Nodis Memcons. Confidential. Drafted by John Day and cleared by Wells Stabler <http://www.state.gov/documents/organization/96610.pdf> (09/03/2008)

- 2) Taraflara güç gösterimi: Makul düzeyde Amerikan askeri gücünün İngiliz üslerine ve Amerikan elçiliğine konuşlandırılması bu sayede taraflara gözdağı vermek.
- 3) Kıbrıs'ın Amerikan donanması tarafından kuşatılması: Hem Yunanistan hem de Türkiye'den gelecek askeri yardımların engellenmesi bunun için Amerikan 6. Filosunun adanın çevresinde konuşlandırılması (6. Filo hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin müdahalesi sırasında Akdenizde bulunmuyordu) Bu hareket Sovyetleri tedirgin edip bir anda Akdenizdeki NATO varlığını tehlike olarak algılayabilirdi.
- 4) Amerikan'ın taraflara karşı güç kullanımı: Hem Türkleri hem de Yunanlıları caydırmak için güç kullanımı bunun için Vicenza'da (İtalya) konuşlu TF 61/62 de bulunan 2.011 askerin 17 saat içinde adaya intikali ve ayrıca 1 hafta içindede Almanya ve Vicenza da konuşlu 3 tabur askerin adaya intikali düşünebilir böylelikle bir hafta içinde 19.000 asker Kıbrıs'ta konuşlanabilirdi. Fakat bu durumda Sovyetler bu durumu bir tehdit olarak algılayabilir bunun sonucunda Balkanlarla birlikte Akdenizde tansiyon yükselebilirdi.
- 5) Diplomatik olarak tarafları Londra'da barış müzakereleri yapmaya zorlamak: Çifte Enosis yerine Londra – Zurih anlaşmaları çerçevesinde 1960 anlaşmasını yeniden yapılandırmak.
- 6) BM nezdinde tarafları ateşkese ikna etmek: Bu adım Sovyetlerin olaya müdahil olmasına neden olabilir ayrıca BM'nin devreye girmesi Makarios'un elini güçlendirebilir.
- 7) Üçüncü Ülkelerin olaya Müdahalesini engellemek: Eğer çatışan tarafların birine ya da her ikisine birden silah amborgosu uygulanırsa bu durumda taraflar silahlarını başka ülkelerden temin etme yoluna gideceklerdir. Bu durumda Sovyetler en büyük kaynak durumunda bulunmaktadır bu durumun engellenmesi büyük önem arz etmektedir.
- 8) NATO'nun aktif duruma getirilmesi: NATO'nun kullanılarak adanın denutalize edilmesi bu durum Sovyetleri endişelendirmesine rağmen Türk – Yunan savaşını engelleyebileceği için kabul edilebilir bir durumdur.”⁵⁶

Ecevit, Ada'da iki toplumlu federasyon isterken Yunanistan'da askeri cuntanın yerine kurulan Karamanlis başkanlığındaki sivil hükümet uniter devlet altında Türklere bölgesel otonomi tezini savunuyordu. Cenevre görüşmeleri sırasında taraflar kendi görüşlerinden taviz vermedi ve Türk tarafı görüşmelerin uzamasının kendi alayhine olduğunu bildiğinden bir an önce askeri müdahalenin ikinci aşamasını başlatmak istiyordu;

⁽⁵⁶⁾ SECRET EXDIS: by Thomas Simons (S/P) and Philip Stoddard (INR/DDR/ RNA) note at the end of the paper indicates that it reflected discussion in an interagency group that included representatives of OSD/ISA, JCS, CIA, NSC, and S/P <http://www.state.gov/documents/organization/96610.pdf> (09/03/2008)

zaten Yunanistan'ın amacı da bir bakıma görüşmeleri uzatarak uluslararası toplumun Türkiye aleyhine tutum almasını sağlamaktı. Ancak Ecevit, 14 Ağustos 1974 günü hareketin ikinci safhasını başlattı ve TSK üç gün içerisinde adanın % 36' sını ele geçirdi.

Bu ikinci hareket Türkiye tarafından barış hareketi olarak adlandırılrsa da aslında bu uluslararası toplum tarafından “işgal” olarak nitelendirildi çünkü; uluslararası topluma göre bu harekate hiç gerek yoktu (aslında Kıbrıs konusunda dünya ile Türkiye arasındaki çelişki de buradan kaynaklanıyordu). Zira; bir taraf bu olayı mutlu barış hareketi olarak görürken diğer taraf da bağımsız bir ülkenin işgali olarak görüyordu.

Bu dönemde Amerikan yönetiminden Türkiye'nin müdahalesine karşı tek eleştiri Savunma Bakanı Schlesinger'den bir TV mülakatında gelmiştir ve şöyle demiştir: “Biz Türklerin Kıbrıs'ta ki Türk azınlığı koruma isteğini anlıyoruz ancak Türklerin bu son hareketi kendilerine sempati duyan dostlarının kabul edebileceğinin ötesine geçmiştir.”⁵⁷

Amerikan yönetiminden Türkiye'nin müdahalesine çok sert bir tepki gelmemesinin diğer bir nedeni de iç politikada meydana gelen gelişmeler olduğu söylenebilir, çünkü bu dönemde Amerika Başkan Nixon'un istifası ile çok fazla ilgiliydi, yine de Kissinger Amerika'nın Kıbrıs üzerindeki görüşünü belirtmişti Ona göre, “Kıbrıs'ın egemenliği, politik bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü korunmalıydı bunun içinde Kıbrıs konusunda ilgili taraflar kendi aralarında müzakere yaparak en uygun çözüm yolunu bulmalarıydı bu noktada arabuluculara gerek yoktu”⁵⁸ Bu görüş Amerikan yönetiminin müdahale sonrası tavrını özetlemeye yettiği söylenebilir.

⁽⁵⁷⁾ Age,s:147

⁽⁵⁸⁾ Age,s:147

Bu anlayışa göre Amerikan yönetimi topu direkt olarak Yunanistan ve Türkiye'ye atıyor ve kendi sorununu kendiniz çözün diyordu. Çünkü Ada'nın bu şekliyle bölünmüş yapısı bile Amerika için arzu edilen bir çözüm yöntemi değildi. Sonuçta, Kıbrıs'ın NATO'nun iki müttefiki Türkiye ve Yunanistan hakimiyeti vardı ve Sovyet Rusya'nın etkisinden uzaktı ayrıca İngiliz üsleri de varlığını sürdürüyordu. Türkiye'nin müdahalesi ayrıca Amerika'nın Akdenizdeki çıkarları açısından büyük stratejik önem arz ediyordu bu yüzden ABD yönetimi sadece bir tarafı kınamak yerine her iki tarafı da anlaşma yapmaya ve uzlaşmaya zorluyordu.

Çünkü bu konjonktürde Amerika açısından Süveyş Kanalı'nın açık tutulması Batı blokuna petrol taşınması ve enerji yollarının güvenliği açısından Kıbrıs büyük önem arz ediyordu. Bu nedenle Kıbrıs'ta istikrar olması gerekiyordu. Bunun en garanti yolu da Yunanistan ve Türkiye arasında sağlanacak her iki tarafın da üzerinde uzlaşabileceği bir çözüm olmalıydı. Bu sağlandığı takdirde, Türkiye ve Yunanistan NATO çatısı altında birbirleriyle olan ilişkilerini devam ettirecekler ve ABD de her iki ülkede bulunan NATO üslerini kullanmaya devam edebilecekti.

Bu dönemde Amerika açısından Türkiye'de bulunan üsler stratejik konumları gereği daha önemliydi. Çünkü Rusya'nın nükleer faaliyetlerinin izlenebilmesi açısından Karadeniz'deki üsler daha işlevsel bir karakteristiğe sahipti. Bu sebeplerden dolayı ABD yönetimi Türkiye'yi ikinci askeri harekettan sonra tek taraflı kınamamıştır. Aynı şekilde Yunanistan'ın Makarios'u askeri darbeye devirmesini kınamadığı gibi. Bu kriz döneminde ABD yönetiminin tavrı bir bakıma bekle gör tavrı şeklinde özetlenebilir.

2.3. Türkiye'nin Askeri Müdahalesinin Dünya'daki Yankıları: Barış Harekatı mı, İşgal mi?

Türkiye'nin yaptığı iki askeri müdahalenin de dünyada farklı yankıları olmuştur. Doğu blokunun süper gücü olan SSCB Türkiye'nin ilk askeri müdahalesini desteklemesine rağmen ikinci. askeri müdahaleden sonra Yunanistan'nın yanında tavır almıştır. Çünkü ilk askeri müdahale sonrasında Türk tarafının öne sürdüğü federasyon önerisi Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki çıkarlarına uygun bir söylem olarak kabul edilebilir.

Zira Kıbrıs'ta fiili olarak meydana gelebilecek coğrafi bölünmüşlük adanın 'ikili enosis' olmasını önleyecek bu durumda Kıbrıs tam anlamıyla NATO şemsiyesi altına girmiş olmayacaktı, ayrıca bu durum Türkiye ile Yunanistan arasında sürekli bir sürtüşme konusu olacağından NATO'nun Güneydoğu kanadında çatlak oluşmasını sağlayacaktı. Bunun anlamı, Amerika'nın çevreleme politikasının başarısız olması demektir. Fakat Türk Ordusunun ikinci askeri müdahalesinden sonra Yunanistan'ın bir bakıma ABD ve Batı blokuna 'küserek' NATO'nun askeri kanadından çekilmesi sonucunda SSCB'nin Yunanistanı destekleyen bir tavır almaya başladığı söylenebilir. Öyleki 22 Ağustos 1974 Sovyet yönetimi yayımladığı bir bildiri ile Kıbrıs'ta artık Garanti Anlaşmalarının geçerli olmadığını ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın bundan böyle Kıbrıs'a müdahale haklarının bulunmadığını belirterek Kıbrıs sorununun sadece bu üç ülkenin meselesi olmadığını vurgulamıştır, bu nedenle de bu sorunun görüşülmesi için ilgili tarafların ve BM

Güvenlik Konseyi üyelerinin katılacağı bir uluslararası Konferans önermiştir⁵⁹. Bu öneri kesinlikle Türk tarafının görüşüne tersti ve Yunanistan içinde açık bir destektir.

Türkiye'nin düzenlediği iki askeri hareketin Yunan halkında Amerikaya karşı büyük bir hayal kırıklığına neden olduğu söylenebilir. Çünkü, bu hareket Yunan halkına göre, ABD yönetimi tarafından bilinçli olarak engellenmemiş ve Kissinger'ın yapmış olduğu sorunun müzakereler yoluyla çözüm önerisi Yunanlılar tarafından ABD'nin suç işleyen taraf olan Türkiye'nin hareketini yumuşatma olarak algılandığı, bununla birlikte Kissinger'ın da, Yunan halkı tarafından Türkiye'ye baskı yapmamakla suçlandığı düşünülebilir. Diğer taraftan Kıbrıslı Rumlara göre ise 'Türkiye'nin adayı işgalinin' tek nedeni "Amerikan Emperyalizmi" idi. Çünkü, Türkiye; CIA ve NATO'nun imkanlarını ve silahlarını kullanarak bağlantısızlar hareketine üye bir devlet olan Kıbrıs Cumhuriyetini işgal etmişti⁶⁰.

Yunanistan bu kızgınlığın ve hayal kırıklığının göstergesi olarak 14 Ağustos 1974'te ülkenin NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıklamıştır. Buna ek olarak Yunan halkı arasında Amerika'nın imajının olumsuz yönde değiştiği söylenebilir. Bunun bir göstergesi olarak hem Yunanistan'da hem Kıbrıs'ta Amerikan yönetimi aleyhine büyük gösteriler düzenlenmiştir, ayrıca Amerika'da yaşayan Yunan diasporası Beyaz Saray önünde iki büyük kitlesel gösteri düzenleyerek Kissinger'ın Türk yönetimine karşı gösterdiği pasifliği ve ayrıca Türkiye'nin adayı işgalinde NATO silahlarını kullanmasını protesto etmişlerdir. Ancak en büyük tepkiyi 19 Ağustos 1974'te EOKA – B terör örgütü

⁽⁵⁹⁾ Age,s:148

⁽⁶⁰⁾ Age,s:148

göstermiş ve Amerikan büyükelçisi Rodger P. Davies ve elçilik idari işler asistanı Antoinette Varnava keskin nişancılar tarafından öldürülmüştür.⁶¹

2.4 Amerikan Silah Ambargosu

Kıbrıs'a yapılan askeri müdahalenin ardından Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler hemen ikili görüşmelere başlamışlar ancak bu görüşmelerde bir anlaşmaya varılamamıştır. Bu dönemde en radikal yaklaşımın Türklerden geldiği söylenebilir. Çünkü Türk tarafı Kıbrıs'ta iki devletli bir federasyon önermişti; bu federasyon da merkezi hükümet Dışişleri ve bazı yerel konularda düzenlemeler yapacak ama her iki devletçik de kendi iç işlerinde bağımsız olacaktı. Bu dönemde ayrıca Kıbrıslı Türkler adanın taksiminde ya da istilasından yana olmadıklarını belirtmişler, fakat iki toplumun da ayrı bölgelerde yaşamalarının daha güvenli olacağını belirtmişlerdir. Görüşmeler sonuçsuz kalınca Türk tarafı Rauf R. Denktaş tarafından 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devletini (KTFD) ilan etmiştir. Bu şekilde federasyonun ilk devleti ilan edilmiş oluyordu. Aslında KTFD'nin ilanı ABD senatosunun 5 Şubat 1974 tarihinde Türkiye'ye karşı aldığı silah ambargosuna bir reaksiyon olarak görüldüğü söylenebilir.

Fakat burada göz ardı edilmemesi gereken bir başka durum ise ABD Kongresindeki Rum lobisinin etkisidir, zira hem Amerika'daki Rum Ortodoks kilisesi hem de Rum lobisinin sivil toplum kanadını oluşturan dernekler ki bunlar; Birleşik Helenik Amerikan Derneği, Amerikan – Helen Eğitim ve İlerleme Derneği - American Hellenic Educational Progressive Association (AHEPA), ve Amerikan Helen Enstitüsü (AHI) gibi örgütler gerek

⁽⁶¹⁾ <http://www.nddb.com/people/403/000121040/>

başlattıkları kampanyalarla gerekse Kongre üyelerini bire bir markaja alarak Amerikan Kongresinin Türkiye aleyhine ambargo kararı almasını etkilemişlerdir, bununla birlikte ambargo yanlıları Amerikan yönetiminin hukuk ilkelerini ihlal ederek Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesine fiili olarak destek verdiğini vurgulamışlardır. Bu amaçla Türkiye'nin Amerikan silahlarını kendi toprakları dışında bir ülkede kullanmasının NATO anlaşmalarına aykırı olduğunu bu nedenle Türkiye'nin ambargo ile cezalandırılması gerektiğini savunmuşlardır.

Amerikan Kongresinin almış olduğu silah ambargosu kararına; Türkiye, 17 Haziran 1975 günü Amerika'ya verdiği bir nota ile, Türkiye'deki 20 kadar Amerikan üssünün statüsü hakkında Türkiye ile 30 gün içinde müzakereye girmediği takdirde, kapatılacağını bildirdi. Ardından 25 Temmuz'da Türk Hükümeti, Amerika'ya verdiği başka bir nota ile, 3 Temmuz 1969 tarihli Türk-Amerikan Savunma İşbirliği Antlaşması'nı (Defense Cooperation Agreement-DCA), 26 Temmuz 1975 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırdığını ve Türkiye'deki bütün Amerikan üs ve tesislerinin bu tarihten itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri'nin emri altına gireceğini bildirerek bu tesisleri kontrol ve gözetimi altına aldı.⁶²

Aslına bakılırsa Amerikan Kongresi'nin o dönemde Türkiye'ye yönelik almış olduğu ambargo kararı ABD'nin her zaman kanunlarını uygulayamama ve saldırgan amaçlar için Amerikan yapımı silahları kullanan devletlere silah ambargosu koyamama başarısızlığı, Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu kanuna uyma olarak değil Kongre'nin o günlerde Başkana ve Türkiye'ye tavır alma ihtiyacını hissetmesi sonucu olduğu

(⁶²) Ministry of Foreign Affairs The Republic Of Turkey, Cyprus Documents 1997-1998, (Ankara 1999)

söylenebilir. Zira Yunan askerleri Makarios'u askeri darbeye devirirken yine Amerikan yapımı silahları kullanmışlardır.⁶³ Yani sonuçta Türkiye'ye yönelik bu silah ambargosu hukuki bir ambargo değil tamamıyla siyasi bir karar olduğu söylenebilir.

Türkiye'ye yönelik silah ambargosu Türkiye'ye yönelik uluslararası toplumun gösterdiği tepkileri bir bakıma yumuşatma olarak yorumlanabilir. Ancak bu durum Türk halkının gözündeki Amerikan imajını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Çünkü Türk kamuoyu silah ambargosu ile Türkiye'yi cezalandıran ABD'nin Türkiye'ye karşı Yunanistan'ı tercih etmesi olarak algıladığı söylenebilir. Fakat ABD bu dönemde sadece uluslararası baskıları yumuşatmak maksadıyla böyle siyasi bir karar almıştır. Zira Amerikan yönetimi Türkiye'nin NATO'nun savunma sistemi için öneminin farkındaydı. Çünkü bu bölgede NATO'nun karşılaşacağı bir sorun ya da Türkiye'nin Sovyetlere yaklaşması NATO'nun ve Batı blokunun güvenliğini tehlikeye düşürebileceğinin farkındaydı.

Diğer taraftan Türk halkının gözünde Kıbrıs'a yapılan Barış Harekatı gerekli olarak görülmüş ve toplumun hiçbir kesiminden itiraz almamıştır. Sadece birkaç aşırı (extreme) sol grup Türkiye'nin hareket sonrası çekilmeyişini 'emperyalist devlet' tavrı olarak yorumlamıştır. Bu tanımlama aslında ikinci hareket sonrasında uluslararası toplumun gösterdiği tepkiyle örtüştüğü söylenebilir. Amerikan silah ambargosu gerçekte göstermelik bir tutum olmasına rağmen, bu tutum silah gücü bakımından Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı avantajlı duruma getirmişti. Bu nedenle Türk dış politikasında Sovyetlere yaklaşma

⁽⁶³⁾ BÖLÜKBAŞI Süha, *Barışçı Çözümstüzlük: Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası* s.273 Kasım 2001, Ankara, İmge Kitapevi

dönemi görüldüğü söylenebilir, tabi bu durumun NATO için risk oluşturduğunun farkına varan ABD Kongresi 26 Eylül 1978’de ambargoyu kaldırarak bu riski ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bunun yanında Türkiye’nin yanı başında İran’da meydana gelen İslam Devriminin tüm Ortadoğu’daki çıkarlarını tehdit ettiğini gören ABD Türkiye ile işbirliği içinde bölgedeki dengeleri koruma zorunluluğu hissetmiştir.

2.5. 1977 Doruk – Dört İlke Anlaşması (High Level Agreements)

Yunanistan ve Türkiye’nin Ada’ya beş gün arayla yaptığı askeri müdahalelerden sonra taraflar Cenevre’de görüşmelere başladı; fakat Cenevre’deki bu görüşmelerden sonuç alınamayınca, BM Genel Kurulu 3212 sayılı kararı aldı. Bu karara müteakip 13 Aralık 1974’te alınan 305 no’lu Güvenlik Kurulu kararı ile görüşmeler tekrar başladı, ayrıca bu karara göre BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim taraflar arasında arabulucu olarak görev yapmaya başladı.

Waldheim’in çabaları sonucunda taraflar Viyana’da görüşme konusunda anlaşmışlar ve söz konusu görüşmeler 28 Nisan 1975’ten 12 Şubat 1977 tarihine kadar aralıklarla devam etmiştir. BM Genel Sekreteri’nin arabuluculuğunda Yapılan görüşmelerin 6. turunda Rauf Denktaş ve Makarios 4 ilke üzerinde mutabakata varmış ve tarihi bir ilke anlaşmasını (High Level Agreements) imzalamışlardır. Bu ilke anlaşmasının maddeleri şunlardır:

- 1) “Bağımsız, bağlantısız, iki topluma dayalı federal bir cumhuriyet istiyoruz.
- 2) Her iki toplumun yönetiminde bulunacak topraklar ekonomik bakımdan üzerinde yaşanabilirliği, verimliliği ile toprak mülkiyeti esasları ışığında ele alınacaktır.
- 3) Dolaşma özgürlüğü mülkiyet hakkı ve başka özel konular görüşmeye açık olacak ve bunlar üzerinde görüşme yapılırken iki toplumlu federal sistem temel olarak dikkate alınacak, aynı zamanda Kıbrıs Türk Toplumunu açısından ortaya çıkabilecek birtakım pratik zorluklar gözönünde tutulacaktır.

- 4) Merkezi Federal Hükümetin yetki ve görevleri, ülkenin birliğini güvence altına alacak ve bu arada devletin iki toplumlu özelliği gözönünde tutulacaktır.”⁶⁴

Bu anlaşmada dikkati çeken iki temel unsur vardır. Biri, iki topluma dayalı "federal bir cumhuriyet" esası kabul edilmiştir. Devletin yapısı ve anayasa sistemi, hep bu federal sistem esasına dayanılmak suretiyle müzakere edilecektir. İkinci unsur ise, toprak düzenlemesinin, ekonomik yeterlilik veya verimlilik ve toprak mülkiyeti prensiplerine göre yapılacağıdır.

1977 Doruk Anlaşması’nda Makarios’un ileride Türklerin elini güçlendirecek çok güçlü bir taviz verdiği söylenebilir. Zira bu ilke anlaşmasıyla Makarios ileride kurulacak devletin iki toplumlu iki kesimli bir federasyon olmasını kabul ediyordu, bu bir bakıma kendisinin baştan beri istediği uniter bir yapıdan sapma olarak değerlendirilebilir. Anlaşmanın diğer maddeleri genellikle, kurulacak olan federal devletin çerçevesini tanımlamaya yönelikti denilebilir.

2.6. ABD – Kanada – İngiltere Ortak Barış Planı

1977 Doruk Anlaşmasından sonra BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim Ocak 1978 başında Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs’a Kıbrıs konusunda ilerleme sağlamak amacıyla bir dizi görüşmelerde bulundu, bu görüşmeler sırasında Kıbrıs Türk tarafı Waldheim’a kurulacak olan federal cumhuriyet için bir anayasa taslağı ve harita sunmuştur. Bunlar Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik Kıbrıs Türk önerileri hakkında bir izahname, önerilerin ana hatları, Kıbrıs haritası ve Maraş (Varoşha) krokisinden oluşmuştur. Bu

⁽⁶⁴⁾ AYDOĞDU Ahmet, *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: “Annan Planı ve Referandum Süreci”*, 1. Baskı, Ankara 2005, BRC Basım ve Matbaacılık, s. 157

önerilerde yer alan anayasaya ait pakette konfederal sistem olmayan gevşek bir federasyon öngörülmüştür.⁶⁵ Bu önerileri Rum ve Yunan tarafına aktarmadan Waldheim, önerilerin somut ve özlü olduğuna dair bir açıklama yapmıştır. Ancak bu duruma Rumlar tepki gösterince bu önerilerin vasıfları üzerine bir yargılama anlamına gelmediğini vurgulamıştır.

Diğer yandan 3 Ağustos 1977'de Makarios ölünce onun yerine cumhurbaşkanı seçilen Spyros Kyprianu söz konusu Türk önerilerini toplumlararası görüşmelerin yeniden başlatılması için esas teşkil etmeyeceği gibi müzakere edilebilir duruma getirilebilecek nitelikte olmadığını belirterek görüşmelerin iyice tıkanmasına neden olmuştur.⁶⁶

İşte tam bu noktada toplumlararası görüşmelerdeki tıkanıklığı açmak için Amerika aktif olarak devreye girdi ve 13 Kasım 1978'de daha önceden Kanada ve İngiltere'nin ABD ile birlikte hazırladıkları ve Amerikan Planı olarak bilinen barış planı BM Genel Sekreteri Waldheim vasıtasıyla Türk ve Yunan tarafına ulaştırıldı. Söz konusu Amerikan Planı şu 12 maddeyi içermekteydi:

- 1) “Kıbrıs Cumhuriyeti iki bölgeden oluşan iki toplumlu federal devlet olacak ve devleti oluşturan iki bölgeden birinde çoğunlukla Kıbrıs Rumları ötekinde ise çoğunlukla Kıbrıs Türkleri oturacaklardır. Adanın bağımsızlığı teminat altına alınacak ve iki bölgeden birinin başka bir develope ilhakı “kesinlikle yasak” olacaktır.
- 2) İki taraf yeni bir anayasa hazırlamak hususunda görüşmeler yapacaklardır. Yeni anayasa kısmen bundan önceki 1960 anayasasına dayalı olacak ve temelini 1977 Şubat’ında Makarios ve Denktaş arasında uyuşulan ilkeler oluşturacak, bu arada Kıbrıs’la ilgili BM kararlarında dikkate alınacaktır. Federal Devleti oluşturacak iki bölge özlü yetki ve sorumluluklara sahip olacaklardır; şöyleki, her iki toplumunda hakları korunabilsin ve endişeleri giderilebilsin.
- 3) Serbest dolaşım, serbest yerleşim ve mülkiyet hakkı gibi temel özgürlükler Federal Anayasa çerçevesinde teminat altına alınacak ve ancak bölgelerin özelliğini korumak gerektiği hallerde değiştirebileceklerdir.

⁽⁶⁵⁾ Age, s. 160

⁽⁶⁶⁾ TÜLMEN Turgut, *Hayat Boyu Kıbrıs*, 1998, İstanbul, Bogaziçi Yayınları, s. 215 – 216

- 4) Federal Hükümet dış meseleler, dış savunma, para, Merkez Bankası, toplumlararası ticaret, dış ticaret, haberleşme, federal kamu ekonomisi, gümrükler, göç ve sivil havacılık ile ilgili sorumlulukları yüklenecektir.
- 5) Federal Hükümetin yasama yetkisi iki meclisten oluşan bir yasama organına verilecektir. Üst parlamento iki toplumu eşitlik esası çerçevesinde temsil edecektir. Alt Parlamento ise nüfus oranına göre oluşturulacak yani bu parlamentonun beşte dördü Rumlardan beşte biri de Türklerden oluşacaktır. Üst parlamentoya sunulan bir yasa tasarısı hakkında bu parlamento tarafından alınacak red kararı alt parlamentoda üçte iki oy çoğunluğuyla bozulabilecektir; şu şartla ki, alt parlamentonun oturumunda her toplumun temsilcilerinin 8’de 3’ü hazır bulunacaktır. Bu şart Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto haklarını da kapsamaktadır, Cumhurbaşkanı Kıbrıslı Rum Cumhurbaşkanı yardımcısı ise Kıbrıslı Türk olacaktır. Bir Rum, bir Kıbrıslı Türk ve bir Kıbrıslı olmayan bir Başkandan oluşacak federal yüksek mahkeme içinde aynı şart aranacaktır.
- 6) İki bölgede, bölgesel hükümet kuruluşları oluşturulacak ve bunlar ayrı yasama organlarına sahip olarak Federal Hükümet için öngörülmemiş yetkileri üstlenecektir.
- 7) Eşit sayıda Rum ve Türklerden oluşacak bir bölgesel işbirliği ve koordinasyon bürosu kurulacaktır.
- 8) Her bölgenin kesin yüzölçümü görüşmelerle belirlenecektir. Yapılacak görüşmeler ekonomik yeterlilik ve verimlilik arazi mülkiyeti, güvenlik, nüfus ve tarihi faktörler gibi kriterler çerçevesinde yürütülecektir. Bu bakımdan Kıbrıs Türk tarafının, Kıbrıs Rum tarafı lehinde önemli ayarlamalar yapılmasını kabul etmesi gerekeceği açıktır.
- 9) İki taraf yerlerinden olan insanların evlerine, yerlerine dönmeleri için Cumhuriyetin iki toplumlu özelliğine uygun ve gerçekleştirilmesi mümkün hükümler getireceklerdir. Öne sürülecek hak ve iddiaları bu şekilde halledebileceklerdir ki, evlerine dönemeyen veya dönmek istemeyen kişilerin böyle hak iddialarında bulunmaları belki de mümkün olmayacaktır.
- 10) Kıbrıslı olmayan tüm silahlı güçler (Adada kalmaları kesinlikle uyuşacak güçler hariç) adadan çekileceklerdir. Daha sonraki bir aşamada adanın tedricen askerden arındırılması olasılığı bulunacaktır.
- 11) Federal hükümet ile her iki bölge tarafından finanse edilen bir Kıbrıs Barış Fonu kurulacak ve bu fondan toplanacak paralar paralar kalkınma projelerine harcanacaktır. Diğer hükümetler ve uluslararası kuruluşlar da bu fona katkıda bulunmaya çağrılacaklardır.
- 12) İyiniyet havasının yaratılması ve ivedi insancıl sorunlara çözüm için Maraş semtine halk yeniden yerleşecek ve bu yerleşim bir takım kurallara bağlı olarak BM himayesinde olacaktır.”⁶⁷

⁽⁶⁷⁾ AYDOĞDU Ahmet, *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: “Annan Planı ve Referandum Süreci”* 1. Baskı, Ankara 2005, BRC Basım ve Matbaacılık, s. 163 - 164,

Amerika'nın teklif ettiği bu plan, 12 Şubat 1977 tarihli Denктаş-Makarios anlaşması ile 1960 Anayasasını birleştiriyo, fakat esas itibariyle federal sistemi kabul ediyordu. Planın sekizinci maddesi toprak meselesini ele alıyordu ve Türkiye'nin, Kıbrıs'ta elinde bulundurduğu toprakların önemli bir kısmından çekilmesini öngörüyordu. Maddede, Kıbrıs Türk tarafının, Kıbrıs rum tarafının lehine önemli ölçüde coğrafi ayarlama yapmaya razı olacağı anlaşılmaktadır denildiğine göre, Türkiye'nin bu toprak fedakarlığına razı olduğuna hükmetmek gerekiyordu.⁶⁸

Bunun dışında, Amerikan planı, iki meclisli bir parlamento öngörüyordu, Meclislerden birinde, Türk ve Rum toplumları nüfuslarına göre temsil edilecek, diğesinde ise eşit üyeye sahip olacaktı. 1960 da olduğu gibi, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcılığı ayrı toplumlara ait olacaktı. Her ikisinin de veto hakkı olmakla beraber, bu hakkın bir hayli sınırlandırıldığı anlaşılıyordu. Memuriyetler için "adil bir ölçü" deyimini kullanılmakta idi ki, bu noktada da 1960 anayasanının gerisine gidildiği anlaşılıyordu. Bu plan, Türkiye'nin ada ile olan bağlarını kesiyordu. Çünkü bu plana göre, Kıbrıs Cumhuriyeti asker ve silahtan arındırılacak ve Kıbrıs'lı olmayan askeri kuvvetler Kıbrıs'tan çekilecekti.

Amerikan planı, federal sistemi kabul etmekle beraber, Kıbrıs Türk toplumunun haklarını 1960 Anayasasından da daha geriye götürdüğü, Türk toplumuna ayrılacak toprakları iyice küçülttüğü ve Garanti Antlaşmasını da bertaraf ederek Türkiye'nin Kıbrıs'la olan bağlarını kestiği için, tamamen Türkiye'nin aleyhine idi. Bu sebepten, o dönemin

⁽⁶⁸⁾ ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyılın Siyasi Tarihi* aktaran
<http://www.e-tarih.org/soguksavas/?sayfa=1029210.1012948.2885757.0.0.php> (08/06/09)

Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Hürriyet gazetesine verdiği mülakatta, “bu planın sade ABD planı olmayıp Batı Avrupa'nın da desteğine sahip olduğunu, Amerika ile Batı Avrupa'nın "burunlarını" Kıbrıs meselesine soktuklarını, bu planın, Kıbrıs meselesini "1974 öncesine" getirdiğini, dolayısıyla reddedilmesi gerektiğini söylemiştir.”⁶⁹

Bu ortak plan Rumları da tatmin etmedi. Çünkü, Türk toplumuna, federal sistem içinde ayrı bir toprak ve kendi içişlerini kendilerinin idare etmesi yetki ve imkan veriliyordu. Bu nedenle plan daha KTFD'nin teklifleri incelemesine dahi fırsat vermeden Rumlar tarafından reddedilmiştir.

2.7. 1979 Denктаş - Kyprianou Doruk Anlaşması

12 maddelik Amerikan planı da tıkanıklığı çözemeyince, iş yine toplumların kendilerine düştü. Kıbrıs – Türk lideri Denктаş ile Kıbrıs Rum lideri Kyprianu, 18 – 19 Mayıs 1979'da BM Genel Sekrteri'nin insiyatifinde biraraya geldiler ve toplumlararası görüşmelere egemen olacak temel prensipleri bir anlaşma – memorandum halinde tesbit ettiler. 10 maddelik bu anlaşmaya göre;

- 1) “Toplumsallararası görüşmeler 15 Haziran 1979'da yeniden başlayacaktır.
- 2) Görüşmelerin temeli Denктаş-Makarios anlaşması ve BM'in Kıbrıs'la ilgili kararları olacaktır.
- 3) Cumhuriyetin tüm yurttaşlarının insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmelidir.
- 4) Görüşmeler tüm toprak ve anayasa konularını kapsayacaktır.
- 5) Maraş'la ilgili bir anlaşmaya varılması halinde, diğer yörelerle ilgili anlaşma beklenmeden Maraş açılacaktır.
- 6) Görüşmelerin sonucunu olumsuz şekilde etkileyecek hareketlerden kaçınılması ve iyi niyet, karşılıklı güven ve olağan koşullara dönüşü kolaylaştırabilecek pratik önlemler alınmalıdır.
- 7) Kıbrıs Cumhuriyeti askerden arındırılacaktır.

⁽⁶⁹⁾ ARMAOĞLU Fahir, 20. Yüzyılın Siyasi Tarihi aktaran
<http://www.e-tarih.org/soguksavas/?sayfa=1029210.1012948.2905455.360282.0.php> (08/06/09)

- 8) Cumhuriyetin bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığı, bir başka ülke ile kısmen veya bütün olarak birleşmesi veya taksim ve ayrılmanın herhangi bir şekline karşı gereken garantiler olacaktır.
- 9) Görüşmeler gecikmelerden kaçınılarak sürekli ve temelli bir şekilde sürdürülecektir.
- 10) Toplumlararası görüşmeler Lefkoşa'da yapılacaktır.”⁷⁰

Bundan sonra toplumlararası görüşmeler 15 Haziran 1979 tarihinde Lefkoşa’da ve BM Genel Sekreteri’nin özel temsilcisi Peres de Cuellar gözetiminde yapılmaya başlandı. Fakat bu görüşmeler de yürümedi. Anlaşmalara rağmen, tarafların görüşlerini bir noktada toplamak yine mümkün olmadı ve görüşmeler 22 Haziran 1979’da kesilince Amerika yeniden inisiyatifi ele almak amacıyla Kasım 1979’da Kıbrıs için ABD Barış Planı diye yeni bir girişim başlatmış ve bu planı BM Genel Sekreteri aracılığıyla tüm ilgili taraflara iletmiştir. Bu plana göre; Kıbrıs Cumhuriyeti’nin, birinin çoğunluğu Kıbrıslı Rum diğerinin çoğunluğu Kıbrıslı Türk olan iki bölge ve iki toplumlu bir devlet olacağı dışişleri, savunma, para ve Merkez Bankası, bölgelerarası ve dış ticaret, ulaştırma, maliye, federal kamu ekonomisi, gümrükler, göç işleri ve sivil havacılık konularının ‘federal hükümetin’ diğerlerinin ise bölgelerin yetkisine gireceği, iki meclisli bir yasama gücü (üst mecliste üye adedi eşit diğerinde nüfus oranına göre), ayrı toplumlardan bir başkan bir başkan ve başkan yardımcısının başkanlığında yürütme gücü bulunacağı, ayrıca Rum Kesimi lehine olmak üzere her bölgenin sahibi toprağın bazı kriterlere göre tespit edileceği hususlarını içeriyordu.⁷¹ Bu girişimde genel itibariyle Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedilmiştir.

⁽⁷⁰⁾ KKTC Cumhurbaşkanlığı resmi web sayfası: <http://www.kktcb.eu/upload/pdf/48220.pdf> (08/06/2009)

⁽⁷¹⁾ AYDOĞDU Ahmet, Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: “Annan Planı ve Referandum Süreci” s. 167, 1. Baskı, Ankara 2005, BRC Basım ve Matbaacılık

Durum bu safhada iken Türkiye'de 12 Eylül 1980'de askeri darbe oldu ve toplumlararası görüşmelerde duraklamalar meydana geldi. Daha sonra, 5 Ağustos 1981'de Kıbrıs-Türk toplumu hem toprak ve hem de anayasa hakkındaki tekliflerini ihtiva eden 'paket'i Rum tarafına verdi. Fakat 18 Ekim 1981'de Yunanistan'da yapılan genel seçimler sonunda sosyalist PASOK partisinin iktidara gelmesi ve Papandreou'nun başbakanlığı ile, bir yandan Türk-Yunan münasebetleri bir gerginlik içine girerken, Kıbrıs meselesi ve toplumlararası görüşmeler de bir isteksizlik ve yavaşlama süreci içine girdi. Çünkü, Papandreou, Türkiye'ye karşı bir düşmanlık kampanyasını başlatarak, Kıbrıs meselesini toplumlararası görüşmelerin çerçevesinden çıkarıp, milletlerarası platformlara götürme çabası içine girdi.

2.8. Perez De Cuellar Belgeleri

1977 ve 1979 Doruk Anlaşmalarından sonra Kıbrıs'ta somut bir ilerlemenin olduğunu görmek mümkün değildir. 1980, 1981 ve 1982'de yapılan toplumlararası görüşmelerde de bir uzlaşma sağlanamadı. Türkiye, Kuzey Kıbrıs'ta Merkez Bankası kurup Türk Lirasını da resmi para birimi olarak kullanmaya başlayınca Kıbrıslı Rumlar, Kuzey Kıbrıs'ı BM'ye şikâyet etti. BM de 13 Mayıs 1983'de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bütün ada toprakları üzerinde egemenlik ve kontrol hakkı olduğunu açıkladı. BM ayrıca, Kıbrıs Cumhuriyeti halkı deyimini kullanarak Ada'dan bütün işgalci kuvvetlerin çekilmesini ve Güvenlik Konseyi'nin meseleye el koyması, iki toplumun BM Genel Sekreterinin himayesinde anlamlı, neticeye yönelik, yapıcı görüşmeler yapılmasını tavsiye etti.

Türkiye ve Kıbrıslı Türkler bu karara tepki gösterdi ve 17 Haziran 1983’de Kıbrıs Türk Federe Meclisi bir bildirge ile Kıbrıslı Türklerin self-determinasyon (kendini yönetme hakkı) hakkını ilan etti. Ardından 15 Kasım 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu. “BM Güvenlik Konseyi de 18 Kasım 1983’de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin bağımsızlık ilanını 541 sayılı karar ile geçersiz sayıp geri alınmasını ve bütün devletlerden Kıbrıs Cumhuriyeti’nden başka bir devleti tanımamalarını istedi.” Bu karar AET tarafından da aynen benimsenmiştir.

1984 Ağustos ayına gelindiğinde dönemin BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar toplumlararası görüşmeleri yeniden başlatmak için Türk ve Rum tarafına öneriler sunmuş; Kyprianu’nun KKTC’nin ilanı geri alınana kadar Denктаş ile doğrudan görüşme yapmama kararı üzerine “dolaylı görüşme” (proximity talks) metodu ile üç müzakere yapılmıştır. Bu görüşmelerin amacı her iki lider arasında yeni bir zirve toplantısı organize etmek olmuştur. Sonuçta her iki tarafın olumlu yaklaşımlarıyla 10 Eylül 1984’te iki lider arasında dolaylı görüşmeler New York’ta yeniden başlamıştır. On gün süren dolaylı görüşmelerin ardından 15 – 26 Ekim 1984’te ikinci turda doğrudan görüşmelere geçilmiştir.

26 Kasım’da başlayan 3. tur görüşmelerinde, KKTC; iki kesimli federal bir paket çözüm çerçevesinde, Türkiye’nin istemi ve BM Genel Sekreteri’nin ısrarlı talebi yanı sıra karşılığında siyasi eşitliği sağlayacak ve iki kesimliliği koruyacak önemli anayasal güvenceler vaat edilmesi üzerine topraklarını % 29+ oranında indirebileceğini açıklamıştır.⁷²

(⁷²) DENKTAŞ Rauf R., *Kıbrıs Girit Olmasın*, Kasım 2004 Remzi Kitapevi. s. 90 – 94,

Genel Sekreter her iki tarafın da yeterince müzakere ettiğine karar verdikten sonra son teklifleri de alıp 17 Ocak 1985 tarihinde Denktaş ve Kyprianu'yu New York'ta yeni zirvede buluşturarak taraflara bir belge sunmuş, bu tarihten sonra Kıbrıs Sorunun'da konular tek tek yerine bir bütün halinde (integrated whole) ele alınmaya başlanmıştır. Perez De Cuellar'ın taraflara sunduğu belge şu konuları içeriyordu:

- 1) “1977 ve 1979 Doruk anlaşmalarının teyidi ve bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu ve iki bölge federal cumhuriyetin kurulmasını mümkün kılacak ve 1981 – 1982 toplumlararası görüşmelere mutabık kalınan konuları içeren anayasa hükümleri.
- 2) Federal hükümetin yetki ve görevleri
- 3) Cumhurbaşkanının Rum, Cumhurbaşkanı yardımcısının Türk olması
- 4) İki meclisli federal yasama gücü ve anayasal koruyucu hükümler
- 5) Ülkenin birliğini ve iki toplumun eşit siyasi statüsünü sembolize edecek federal yürütme gücü ve anayasal koruyucu hükümler,
- 6) Uygun garantiler ve Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin ülkeden çekilmesi,
- 7) Geçici federal hükümetin kuruluşu
- 8) Türk Federe Devleti topraklarının Ada topraklarının %29'unu oluşturması
- 9) Ekonomik eşitliği ve iskanı kolaylaştırmaya yönelik iki fonun tesisi
- 10) Lefkoşa Uluslararası havaalanının açılması
- 11) Moratoryum
- 12) Anlaşmanın ayrıntılarını saptayacak çalışma gruplarının teşkili.”⁷³

De Cuellar'ın taraflara sunduğu bu metni imzalamak üzere Denktaş, Newyork'a gelmiş ancak dolaylı görüşmelerden sonra Papendreu ile görüşmek için Atina'ya giden Kyprianu ‘Türk işgali’ sona ermeden herhangi bir anlaşma imzalaması konusunda uyarı alınca⁷⁴ taslağı imzalamak yerine kesinleştirmek üzere New York'a gelmiş ve daha önceden görüşülmüş olan maddelerin yeniden görüşülmesini istemiştir. Bunun üzerine

⁽⁷³⁾ NECATİGİL M.Zaim, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Revised Second Edition, Oxford University Press, New York 1998, p. 447 - 452

⁽⁷⁴⁾ FIRAT Melek, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (editör Baskın Oran) Cilt II 1919 – 1980 İletişim Yayınları İstanbul 2005, 11 Baskı, s. 119

Denktaş taslağın bu haliyle imzalanmaması halinde toplantının sona ermesini istemiş ve bu girişim de sonuç alınamadan sona ermiştir.

Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplum tarafından ayrı referandumlarla onaylanması öngörülen bu belge, anayasal açıdan iki toplumlu, coğrafi açıdan ise iki bölgeyi bir federal cumhuriyet kurulmasını hedefliyordu. Belgeyle ayrıca federal Kıbrıs cumhuriyetinin bağımsızlık, toprak bütünlüğü, iki-toplumluluk, iki-bölgelilik, güvenlik ve bağlantısızlığı teminat altına alınarak; her toplumun kimliğini, bütünlüğünü ve güvenliğini temin etme hakkı da tanınıyordu.

3. Soğuk Savaşın Son Dönemlerinde ABD ve Kıbrıs Sorunu

ABD yönetimleri 70'li yılların sonunda konjonktüre uygun olarak bir denge politikası izlemişlerdir; ancak bu denge politikasının daha önceki dönemlere göre nispeten pasif bir politika olduğu söylenebilir. Bunun bir nedeni de Rum yönetiminin Amerikan politikalarına ve insiyatiflerine karşı göstermiş olduğu tepkilerdir. Örneğin 1978'te Amerikan Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'ın Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş ile yaptığı görüşmeler Amerikan yönetiminin Kıbrıslı Türkleri bir bakıma tanıdığı şeklinde algılanmıştır.

Daha sonraki dönemlerde ise Kıbrıs sorunu Amerikan yönetimlerinin ilgilendiği birincil konu olmaktan çıkmış ve Başkanlık seçimlerini etkileyen bir malzeme olmamıştır. Özellikle Reagan yönetimi döneminde Kıbrıs sorunu Başkanın birebir ilgilendiği bir konu olmamış ve yüksek seviyeli (high – level) bir dış politika konusu olmamış ve bu konu ile daha çok uzmanlar ve özel temsilciler ilgilenmiştir. Diğer bir deyişle Reagan yönetimi Kıbrıs konusunu dar bölgesel bir konu kapsamında görmüş ve bu konuyu hiçbir zaman

birinci sınıf ilgilenilmesi gerekli bir konu olarak görmemiştir. Söz konusu Amerikan yaklaşımına paralel olarak Sovyet yönetimi temsilcileride toplantılarda bölgesel sorunları tartışırken Kıbrıs sorunu önemli bir konu olarak görmemişlerdir⁷⁵. Bu durum aslında Kıbrıs'ın dünya gündeminden düştüğünün bir göstergeseydi, denilebilir. Fakat Amerikan yönetiminin yine de bu konu ile ilgilenen Dışişleri Bakanı Alexander Haig'in oluşturduğu Bakanlık bünyesinde bir Kıbrıs masası vardı bu masada görev alanlar Kıbrıs Özel Koordinatörü ünvanı alan o dönemin ünlü diplomatlarıydı. Bunlar arasında Reginald Bartholomew, Christian Chapman, Richard Haas, James Wilkinson, Nelson Ledsky ve Thomas Weston gösterilebilir. Bu Özel koordinatörler öncelikli olarak Kıbrıs sorunuyla ilgilenseler de diğer meselelerde de görev almaktaydılar.

Özel Koordinatörlerden biri olan Richard Haas Amerikan yönetiminin Kıbrıs sorunuyla direkt olarak ilgilenmesine karşıydı, ona göre Amerika bu sorunla makul bir çerçevede ilgilenerek adadaki her iki toplumla ilişkileri normalleştirilebilir ve taraflar arasında güven arttırıcı önlemleri alınabilirdi. Ancak 15 Kasım 1983'te KTFD tek taraflı olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini (KKTC) ilan etmesiyle Amerikan'ın Kıbrıs politikası radikal bir değişime uğradı ve Amerikan yönetimi bu bağımsızlık ilanını hiç de hoş karşılamadı. Bu sebeple KKTC'yi tanımadı ve tanımaya meyilli olan Müslüman ülkeleri tek tek uyararak adadaki Rum yönetimini Kıbrıs'ın yasal temsilcisi olarak kabul ettiğini duyurdu. Çünkü tanınmanın bir domino etkisi oluşturmamasından çekiniyordu. Bu nedenle Pakistan ve Bangladeş KKTC ilan edildikten sonra tanıdıklarını belirtmelerine

(⁷⁵) LAIPSON Ellen, The United States and Cyprus: Past Policies, Current Concerns, Cyprus: A Regional Conflict and its Resolutions (der. Norma Salem) St. Martin Press, 1992, p.96

rağmen ABD'nin baskıları sonucu bu kararlarını geri almışlardır. Sadece Türkiye KKTC'yi tanımış ve ilanının ertesi günü İnal Batu'yu Lefkoşa Büyükelçisi olarak atamıştır. Fakat Amerikan yönetimi Türk tarafının bu hamlesine güç kullanarak karşılık vermedi ve tarafların çözüm çabalarına destek vereceğini duyurdu.

Bu arada Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında 1984 – 1986 döneminde yapılan yakınlaşma görüşmeleri dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Schultz tarafından tarafların çözüme ulaşmaları için son şansları olarak tanımlanmıştır. Bu düşüncenin bir ürünü olarak da Amerikan Başkanı Ronald Reagan Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e 22 Kasım 1984'te bir mektup göndererek Kıbrıs'ta hızlı bir çözüme ulaşılması için Türkiye'nin gereken çabayı göstermesini talep etmiş, ABD'nin Kıbrıs'ta federasyona dayalı bir devletten yana olduğunu bu sayede adanın bölünmesinin engelleneceğini belirtmiştir.

Bu maksatla Amerika Türkiye'den Kıbrıslı Türklerin Rumlarla yapılan görüşmelerde daha ılımlı bir tavır almaya zorlamalarını istemiştir denilebilir. Bu konjonktür içinde ABD yönetimi Türkiye'nin BM Genel Sekreteri'nin 17 Ocak 1985 ve 29 Mart 1986'da yaptığı Kıbrıs Üzerine Anlaşma Taslağı⁷⁶ teklifleri kabul etmesi durumunda Türkiye üzerindeki baskının sona ereceğine dair söz vermiştir. Ancak Rumların bu tekliflerini reddetmesi üzerine Amerikan yönetimi Kıbrıs Türk yönetimini tanıyacağı yönünde çeşitli izlenimler sunmuştur, öyleki Rumların büyük tepkisine rağmen New York'ta Kıbrıs Türk Temsilciliği

(⁷⁶) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulurken, 1977-79 Doruk Anlaşmalarına atıfta bulunularak, iki toplumlu, iki kesimli federal bir çözüme kapılar açık bırakılmıştı. Görüşmeler sürecinde; New York'ta 17 Ocak 1985'te ve 29 Mart 1986'da BM Genel Sekreteri'nin hazırlamış olduğu 'Kıbrıs Üzerine Anlaşma Taslağı', Kıbrıs Türkleri tarafından kabul edilip, Rumlar tarafından reddedildi. aktaran <http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1br%C4%B1s>

açılmasına izin vermiş ve Pentagon da görevli Herald Rhode bu temsilciliği ziyaret etmekten çekinmeyerek Rumlara karşı diplomatik bir oyun oynamıştır.⁷⁷

“Amerikan yönetimi 1983 – 1985 dönemlerinde adanın tekrar birleşmesi için \$ 250 milyon dolar harcamış ancak bu aktivitelerden bir sonuç alamamıştır.⁷⁸ Bununla birlikte Bush’un başkan seçilmesiyle birlikte Amerikan yönetimi Kıbrıs konusunda birkaç istisna dışında dış politikasını ciddi bir biçimde değiştirmemiştir. Başkan Bush, Reagan yönetiminin başarılı bulduğu alanlarda devam etmeyi uygun görmüş| ancak bu dönemde de Kıbrıs yeni Amerikan yönetimi için öncelikli bir sorun olarak görülmemiştir denilebilir. Yine de bu dönemde Nelson Ledsky’in Kıbrıs Özel Koordinatörü olarak atanması Amerika’nın Kıbrıs konusunda izlediği politikaya canlılık getirdiği söylenebilir.

Sonuç olarak, Amerika Soğuk Savaş döneminde Kıbrıs sorununu çoğunlukla kendi küresel liderlik bağlamında yaklaşarak bu sorunu hep bir güvenlik sorunu olarak algılamıştır. Bundan dolayı ABD yönetimlerinin en temel amacı NATO’nun iki üyesi olan ve Güneydoğu kanadını oluşturan Türkiye ve Yunanistan arasında çıkabilecek potansiyel bir savaşı engellemek olmuştur. Buradan şu varsayıma ulaşmak hiç de zor olmayacaktır, eğer Türkiye ya da Yunanistan’dan biri Varşova paktında olsaydı Amerikan yönetiminin Kıbrıs algılaması elbet teki daha farklı olacak ve kendi müttefiki olan ülkeyi desteklemek yönünde olabileceği söylenebilir, bu reel politığın bir gereğiydi. Aynı şekilde “Amerikan yönetimlerinin Soğuk Savaş döneminde izlediği Kıbrıs yaklaşımı da yine bu reel politığın

(⁷⁷) USLU Nasuh, *The Cyprus Question as an issue of Turkish Foreign Policy and Turkish American Relations 1959 – 2003*, Nova Science Publisher Inc. s: 173

(⁷⁸) LAIPSON Ellen, *The United States and Cyprus: Past Policies, Current Concerns, Cyprus: A Regional Conflict and its Resolutions* (der. Norma Salem) St. Martin Press, p.97

bir gereği idi, aksi takdirde Yunanistan ve Türkiye'nin birbiriyle savaşa girmesi NATO ve Batı bloku için hayati bir güvenlik sorunu olurdu, denilebilir.

Diğer taraftan, Kıbrıs'ın Bağlantısızlar Hareketi içerisinde yer alması ve Makarios'un bu doğrultuda politika izlemek istemesi ve ayrıca adadaki Komünist parti AKEL'in gücü Amerika tarafından yakından takip edilmekteydi. Amerikan yönetimlerinin Soğuk Savaş mentalitesi Kıbrıs sorununun NATO'nun, Türkiye'nin, Yunanistan'ın ve Batı blokunun çıkarlarına en uygun şekilde çözümüne dayanıyordu, bunun önünde en büyük engel olarak görülen Makarios Yunan askeri cuntası tarafından Başkanlıktan uzaklaştırıldı. Bu durumda ABD için en makul çözüm adanın Yunanistan'la birleşmesi yani Enosis'ti ancak adadaki Türk varlığı içinde Türkiye'ye bazı tavizler verilmesi öngörülmüyordu, bu sayede Kıbrıs tamamıyla NATO'nun ve ABD'nin kullanımına açılacaktı.⁷⁹

Bu dönemde ayrıca Amerika ve Batı dünyası adanın güneyinde bulunan üsler aracılığıyla Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinden gelişmiş askeri araçlarla istihbarat toplamış ve bu istihbarat faaliyetleri batı dünyasının güvenliği için son derece önemli olmuştur denilebilir. Bununla birlikte Kıbrıs'ta Amerikan Federal Yayın Bilgi Servisine (US Federal Broadcast Information Service) ait gelişmiş bir anten sistemi mevcuttu.⁸⁰

Gerçekte bütün bu istihbarat cihazları resmi olarak İngiliz hükümetine aitti NATO'ya ait bir görevleri yoktu; fakat bunlar NATO tarafından kullanılmış ve bu sayede Batı dünyasının güvenliği için sağlanmıştı. Makarios kendi döneminde bağlantısızlar

(⁷⁹) USLU Nasuh, *The Cyprus Question as an issue of Turkish Foreign Policy and Turkish American Relations 1959 – 2003*, Nova Science Publisher Inc. s: 173

(⁸⁰) Age,s:174

hareketine üye olmasına rağmen bu İngiliz üslerinin Amerikan kuvvetlerince mayın temizleme ve yüksek irtifa uçuşları ile istihbarat toplamasına izin vermiştir. Ancak ABD'nin karşı casusluk kuruluşu olan CIA, Moskova ile sıcak ilişkiler kuran Makarios'un, bu üstün teknoloji eseri tesislerin bir oldu bittiyle Sovyetler Birliği'nin eline geçmesini engelleyemeyeceği saptamasını yapmış. ABD, Sovyetlerin bu tesislere bir şekilde girmesinin veya sızmasının sonucunda, ABD'nin son teknolojisine sahip olacağı, kripto şifrelerini ele geçireceği ve bu tesislerden elde edeceği teknik bilgilerle, karşı dinleme sistemleri geliştirebileceği kanısına sahip olmuş. Bu nedenle de ABD, bu olasılıktan kurtulmanın tek çaresinin söz konusu üssün bulunduğu toprakların Makarios'un ulaşamayacağı bir yerde, diğer bir tanımla da Türklerin yönetimi altındaki topraklarda olmasında görerek adanın bölünmesinin en iyi çözüm olacağı kararına varmış. Gerçekte de ABD adanın bölünmesi kararını daha bu tesisleri kurmadan çok önce, 1964 yılında almış ve planlarını da artıları ve eksileri ile en ince detayına kadar yapmış. Bu tesislerin kurulması planının uygulanmasını kaçınılmaz hale getirmiş. İngiltere eski Dışişleri Bakanı James Callaghan'a göre Kıbrıs adasının Türk Silahlı Kuvvetlerinin başarılı bir harekatı ile ikiye bölünmesi, aslında ABD dış politikasının büyük bir başarısı.⁸¹

Bu noktada Amerikan yönetiminin NATO'nun iki müttefiki olan Yunanistan ve Türkiye arasında Kıbrıs konusunda bir denge politikası izlemesine rağmen Makarios ile de çıkarları doğrultusunda görüşmesi ve adadaki üsleri kullanması stratejik düşünceye dayalı

(81) ATUN Ata, Adanın Bölünmesi 1964'de Kararlaştırılmış, aktaran http://www.arcaajans.com/kose.asp?kose_id=3163 (08/10/2008)

realist tercihiyle açıklanabilir. Yani ulusal çıkarlarına uyması şartıyla herhangi bir tarafla işbirliği yapmada sakınca görmüyordu denebilir.

Diğer taraftan aynı stratejik realist düşünceyi Amerikan yönetiminin Kıbrıs konusunda Türkiye'ye karşı uyguladığını da görmek şaşırtıcı olmayacaktır; öyleki Amerikan yönetimleri soğuk savaş döneminde Türkiye'ye özellikle ikinci askeri hareket sonrası yaptırım ve baskı uygulamış olmalarına rağmen bu yaptırımları ve baskıları çok fazla abartmamışlardır. Çünkü Türkiye'nin coğrafik konumu ve stratejik önemi bu ülkeyi kaybetmeyi göze alamayacak kadar büyüktü. Başka bir deyişle Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin önemi bulunduğu yere ve konuma bağlıydı. Eğer Türkiye bu süreçte farklı bir coğrafya da yer alsaydı şüphesiz ki Amerikan yönetimlerinin tepkileri ve baskıları daha farklı olacaktı denilebilir.

Bununla birlikte Amerikan yönetimi Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik yapmış olduğu ikinci askeri harekattan sonra adanın kuzeyinde oluşturulan hiçbir yönetimi ve siyasi yapıyı muhatap olarak almamış ve adanın güneyindeki Rum yönetimini muhatap olarak almış bunun yanında Kuzeyde bulunan Türklerin Rum yönetimi ile birleşmesi projelerine destek vermiştir. Bu tavrı hem BM güvenlik konseyinin diğer üyelerine hem uluslararası topluma benimsetmiştir denilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD’NİN KIBRIS POLİTİKASI

Siyasal ve ideolojik olarak birbirine zıt iki blokun liderleri durumundaki iki süper gücün sahip oldukları askeri güç (nükleer silahların varlığı) bir bakıma iki kutup arasında karşılıklı olarak caydırıcı bir etki göstermiş ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra ‘istikrarın’ en önemli unsuru olmuştur denilebilir. Bu durum devletler düzeyinde varolan gerginliğin diğer alt seviyelerde meydana gelebilecek olası çatışmaları önlediği şeklinde yorumlanabilir.

Soğuk Savaş yıllarında ABD’nin izlediği güvenlik politikası ancak saldırıya uğradığı taktirde karşı saldırı hakkını kullanma biçimindeydi. Soğuk Savaş’ın ardından Avrupa’da 1989-1991 yılları arasında Berlin duvarının yıkılması, Almanya’nın birleşmesi, komünist iktidarların güç kaybetmesi ve SSCB’nin parçalara bölünmesi sonucu dünyanın jeopolitik haritası değişime uğradı. SSCB – ABD rekabetinin doğurduğu iki kutuplu dünya düzeninin yerini Amerika’nın tek kutuplu ve adına “Yeni Dünya Düzeni” denilen ve her bakımdan ABD’nin hegemonyasına dayanan hakim politikasının aldığını söylemek mümkündür, bu durum dünyanın tüm stratejik dengelerini değiştiren bir anlam ifade ediyordu artık dünya on yıl öncesine göre çok farklı bir dünya olmuştu.

SSCB’nin yıkılması ve Varşova Paktının dağılması ile birlikte tek süper güç olarak kalan Amerika kendi yeni dünya düzenini kurmak ve bu anlamda kendisine ayak bağı olarak gördüğü sorunları çözerek kendi gücünü tüm dünyaya ispat etmesi gerektiğinin bilincindeydi. “Yeni Dünya Düzeni’nin” lideri olduğunu gösterebilmek için gerektiğinde

ulusal çıkarlarını zedeleyen ya da uluslararası hukuka aykırı hareket eden devletleri cezalandırabilmeli, onların içişlerine karışabilmeli ve uluslararası toplumu rahatsız eden sürüncemede kalan sorunları çözebilmeliydi⁸². Bu amaçla daha 1990'ların başında çıkarlarını zedeleyen Saddam rejimine karşı 1991'de kazandığı Körfez Savaşı ABD'nin tek Süper güç olma arzusunu ispatlamasına fırsat vermişti.

Ancak ilginçtir ki, ortaya çıkan bu yeni dünya düzeninde uzun yıllardır Amerikan yönetimleri için yönetilebilen bir sorun olan Kıbrıs sorunu, soğuk savaşın sona ermesiyle ve değişen konjonktürle birlikte Amerikan yönetimleri için öncelikli bir sorun olmaktan çıkıp ikinci ya da üçüncü sınıf öncelikli bir sorun haline dönüşmüştür denilebilir. Çünkü yeni dünya düzeninde artık bir Sovyet tehdidi ortadan kalkmıştı dolayısıyla bu durum Türkiye ile Yunanistan arasında çıkabilecek potansiyel bir çatışmaya dönüşse bile NATO'nun güneydoğu kanadını tehdit etmeyecek ve SSCB bu bölgeyi kullanarak NATO için tehdit oluşturmamaya çalıştı. Bu nedenle bu yeni dönemde ABD yönetimleri Kıbrıs sorunuyla daha çok taraflar arası arabuluculuk çabalarıyla ve atanan Kıbrıs Özel Temsilcileri vasıtasıyla bu sorunla ilgilenmeye devam etmişlerdir. Burada dikkat çeken diğer bir noktada ABD yönetimlerinin Kıbrıs'ta olası bir çözüm için dolaylı olarak taraflara sağladığı ekonomik yardımlar ve Sivil Toplum Örgütleri'ne sağladığı destekler ile çözüm sürecine göreceli bir katkı sağladığı söylenebilir. Ancak STÖ'lere sağlamış olduğu bu yardımlar gerçekten sorunun çözümüne yönelik adımlar olmak yerine sadece sorunun çözümüne katkı koyuyormuş izlenimi vermek için olduğu söylenebilir. Zira Annan Planı

(⁸²) AYDIN Mustafa, "Cacophony in the Eagean: Contemporary Turkish – Greek Relations", The Turkish Yearbook of International Relations, No.27, 1997, s 124

döneminde KKTC’de neredeyse her mahallede kurulan Çözüm yanlısı STÖ’lerle Türk tarafının güçlü bir evet diyeceğini ve yine Rumların’da güçlü bir hayır diyeceklerini biliyordu bu nedenle STÖ’leri destekleyerek sorunun çözümünü istiyormuş izlenimi uyandırmıştır denilebilir. Oysaki gerçekten çözüm isteyen bir ABD olsaydı ne Rumlar hayır diyebilirdi nede STÖ’lere bu kadar büyük kaynak akıttırdı.

1. Amerikan Yönetimlerinin Soğuk Savaş Sonrası Değişen Kıbrıs Politikaları

1.1. Nelson Ledsky’in Arabuluculuk Çabaları

ABD Yönetimi Haziran 1989’da Kıbrıs Özel Koordinatörlüğü görevine büyükelçi Nelson Ledsky’i atadığı zaman Kıbrıs sorununda yeni dönemde izleyeceği politikanın çerçeveside belli olmuştu. Bu yeni dönemde ABD yönetimi sorunun taraflarına diplomatik yöntemlerle baskı uygulayıp, ‘arabulucu’ ya da ‘ikna edici’ güç (taraf) olma görünümünde olduğunu söylemek mümkündür.

ABD yönetiminin özel temsilci olarak Ledsky’i atamasının Türk tarafında olumsuz olarak algılandığı söylenebilir, zira KKTC kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın 11 Ekim 1989 da ortaya attığı İkincil (secondary) konular olarak kabul edilen ekonomi, turizm, sağlık, çevre ve spor vb. alanlarda Kıbrıs’lı Rumlar ile Türkler arasında işbirliği yapmaya dayanan “ortak iyi niyet bildirimi”⁸³ (announcement of joint good will) açıklanması yönündeki talebi karşısında herhangi bir hamle yapamayan ve bu iyi niyet bildirimini reddederek zor duruma düşen Vasiliou’yu kurtarmak için Ledsky’in Kıbrıs’ı ziyaret ettiği söylenebilir.

⁽⁸³⁾ AYDOĞDU Ahmet, *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: “Annan Planı ve Referandum Süreci”* (1. Baskı, Ankara 2005, BRC Basım ve Matbaacılık) s. 200

Bu durumun Kıbrıslı Türklerin Ledsky hakkındaki algılamalarını kendilerince haklı çıkarttığı söylenebilir. Bunun yanında genel itibariyle Ledsky'in yaptığı açıklamalar ve söylemler Türk tarafı karşıtı ifadelerle dolu olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin: “Kıbrıs duvarı da Berlin duvarı gibi inmeli, Kıbrıslı Türklerin self determinasyon hakkını hiçbir zaman kabul etmeyeceğiz. Kıbrıs'ta Türk devletini kabul etmiyoruz ve etmeyeceğiz. Kıbrıs Türk toplumunun tek seçeneği vardır. Rum toplumu ile yeni bir anlayış içinde müzakere etmek”⁸⁴ gibi ifadelerde bulunması Türklerin Ledsky'a karşı bakışlarını olumsuz yönde etkilediği açıktır.

Buna ek olarak Ledsky ile Denктаş arasında geçen bir diyalog da Türk tarafının Ledsky'e karşı olumsuz bakışını tamamıyla negatife yönelttiği söylenebilir. Bu diyaloga göre Denктаş, Ledsky'ya BM güvenlik konseyinin 4 Mart 1964 tarihli Rumları Kıbrıs'ta meşru hükümet olarak tanıyan 186 no'lu kararının haksızlığından bahsederken Ledsky şunları söyleyerek ABD yönetiminin bu yöndeki tavrını vurgulamıştı. “1964'ün dosyalarını inceledim. BM Güvenlik Konseyince alınan bu kararın hukuki temellere dayanan bir karar değil siyasi mülahazalarla alınmış bir karar olduğunu tespit ettim. Dolayısıyla, kuzeyde kurduğunuz devletin uluslararası hukuka göre meşru olduğunu kanıtlamak için bu gibi hukuki mütalaalara boş yere paranızı ve vaktinizi harcamayın ABD yönetimi olarak devletinizi hiçbir zaman tanımayacağız.”⁸⁵. Bu söylem Amerikan yönetimince resmi olarak dillendirilirse de bir bakıma sorunun ABD tarafından ne şekilde görüldüğünü göstermesi

⁽⁸⁴⁾ İSMAİL Sabahattin, *Self Determinasyon ve Kıbrıs Türk Halkı*, (Haziran 1990, İstanbul, Kastaş Yayınları), s.28

⁽⁸⁵⁾ USLU Nasuh, *Avrupa Birliği Kışkırtıcılığında Kıbrıs Meselesi, Bugünü ve Yarını*, (Editörler: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil) *Kıbrıs Sorunu ve ABD*, Ankara, HD Yayıncılık, s: 156

açısından önemlidir. Buna göre BM'nin aldığı 186 no'lu karar ile ABD yönetimi bundan sonraki süreçte GKRY'yi Kıbrıs Cumhuriyeti olarak ve Ada'nın meşru yönetimi olarak tanıyacağını ve bu kararın hukuki bir temele göre değil siyasi tercihlere göre alındığını belirtmesi açısından da önemlidir. Zira ABD yönetimlerinin gerek KTFD devletinin gerekse KKTC'nin ilanından sonra takınmış olduğu tavrının BM'nin 186 no'lu kararı çerçevesinde şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca bu yaklaşımı uluslararası topluma dikte ettirmesi örneğin KKTC'nin ilanından sonra bu ilanı tanımaya hazırlanan Pakistan ve Bangladeş gibi ülkeleri tehdit etmesi Amerika'nın izlediği politikanın somut örnekleri olarak verilebilir.

Ledsky, Kıbrıslı işadamı Asil Nadir'le 14 Aralık 1989'da Londra'da yaptığı görüşmede şu görüşleri dile getirmişti: “ABD olarak üçüncü sınıf bir mesele olarak gördükleri Kıbrıs Sorununa Türk - Yunan ilişkilerine atfettikleri önem nedeniyle arka kapıdan girmişlerdi. Onlara göre çözüm formülü, tarafların refah ve güvenlik ihtiyaçlarına cevap verecek bir formül olmalıydı. 1960 Anayasası başarısızlığa uğramaya mahkumdu. Kendisinin görevi, sadece ABD'nin nüfuzunu kullanarak tarafları çözüme itmekti, zorlamak değildi. Ona göre, Denktaş ile Vasiliou arasındaki tezat, Vasiliou'nun kalbinde geçmişe yer yokken, Denktaş'ın kalbinin geçmiş ile dolu olmasıydı. Denktaş, kendilerinin telkinlerini de dikkate alarak Kıbrıs'ta iki taraf arasındaki engellerin kaldırılması yolunda bazı adımlar atmıştı ama çözüme yönelmek için bu türden daha birçok adıma ihtiyaç bulunmaktaydı.⁸⁶

(⁸⁶) Age, s: 156

ABD yönetimlerinin sorunun çözümünde en büyük engel olarak Denктаş'ı gördükleri söylenebilir bu nedenle Denктаş'ı tasfiye etmek için Asil Nadir'e, Nelson Ledsky tarafından Cumhurbaşkanlığı teklif edildiği ancak Asil Nadir'in bu teklifi reddetmesiyle Denктаş'la çalışmaya devam etmek zorunda kalması Amerika için bir bakıma hayal kırıklığı olsada, ABD yönetimlerinin dolaylı olarak STÖ'ler ile muhalif parti ve sendikalara yaptığı yardımlarla yavaş yavaş Denктаş'ı müzakere sürecinden elimine etmeye çalıştıkları söylenebilir.

1.2. 1990 – 1995 Arası Dönem: Boutros Ghali ve Fikirler Dizisi

Kıbrıs'ta toplumlararası görüşmelerin Mart 1990'da başarısızlığa uğramasından sonra, Körfez Savaşında elde edilen başarının ABD açısından oluşturduğu olumlu ortam Amerikan yönetiminin dünya üzerinde hegemonyasının ispatı şeklinde yorumlanabilir. Bu hegemonik ispatın bir yansıması olarak ABD yönetimi Kıbrıs konusunda Türk-Yunan diyalogunun yeniden başlatılması için şartların uygun olduğu kanaatine vardığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu konjonktürde genel beklenti Başkan George Herbert Walker Bush Arap-İsrail anlaşmazlıklarında olduğu gibi Kıbrıs sorununu çözmek için de uluslararası bir konferansın toplanmasına sıcak baktığı yönündeydi. Fakat Bush, Körfez Savaşında kendinden destek gördüğü Türkiye'yi kızdırmamak için bu konuda baskı uygulayamıyordu.⁸⁷ Amerikalılara göre görüşmelerin önündeki en büyük engel Kıbrıs'lı Türkler (Denктаş) ve Türkiye'deki istikrarsız politik durumdu. Zira bu dönemde Türkiye'deki hiç bir politik partinin bu

(⁸⁷) Age, s: 157

konuda elini taşın altına koyup karşılıklı bir müzakere yapabilecek durumda olmadığı söylenebilir.

Fakat ABD yönetimi için Türk tarafında adeta bir kurtarıcı vardı, bu kurtarıcı Körfez Savaşı nedeniyle yakın ilişki kurdukları Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın kendilerini kıramayarak çözüm yolunda adımlar atılmasını sağlayabilecek konumda olmasıydı. Gerçekten de Özal, Türk hükümetlerinin Kıbrıs görüşmelerine dahil olmaması yönündeki geleneksel politikasını terkederek 30 Mayıs 1991'de Kıbrıs konusunda bir 'dörtlü konferans' toplanmasını önererek, şimdiye kadar meselelerin sadece iki toplum arasında görüşülmesi gerektiğini savunmuş olan Türkiye'nin mevcut geleneksel anlayışına da yenilik getirmiş oluyordu. Özal'ın önerisine göre Kıbrıs sorunu dış müdahaleleri ortadan kaldırarak; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum Yönetimi, Türkiye ve Yunanistan arasında ele alınmalıydı. Ancak bu teklif hem Atina hem de Rum yönetimi tarafından reddedilerek bunun yerine BM'nin Güvenlik Konseyi'nin beş daimi temsilcisinin de bulunduğu uluslararası bir konferans teklifi sundular bu teklifide Özal kabul etmedi.⁸⁸

Aslında Turgut Özal'ın askeri darbe sonrasında Türkiye'de Başbakanı olmasıyla Türk – Amerikan ilişkileri adeta zirve yaparak her iki müttefik ülke arasındaki kendine göre tek sorun olarak gördüğü Kıbrıs sorununun Türkiye'nin dış politikasını ipotek altına almaması ve olumsuz etki etmemesi için büyük çaba sarfettiği söylenebilir. Bu amaçla Özal Yunanistan'la da ilişkilerin Kıbrıs sorunundan bağımsız bir şekilde en azından bu sorunun gölgesinden uzakta geliştirilmesi için politikalar geliştirmeye çalıştığı söylenebilir. Bu

⁽⁸⁸⁾ BÖLÜKBAŞI Süha, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözumsuzlük* der, Faruk Sönmezoğlu Türk Dış Politikasının Analizi, (2001, İstanbul, Der Yayınları), s.300

yaklaşımın bir yansıması olarak Özal Ocak 1988’de Davos’ta ardından da Mart 1988’de NATO zirvesi için Brüksel’de PASOK lideri ve Başbakan Andreas Papandreu ile buluşmuştur; hatta Özal 1952’den beri Yunanistan’a resmi ziyaret yapan ilk başbakan olarak tarihe geçmiştir. Davos ruhu olarak adlandırılan bu gelişmelerde Özal Yunanistan ve Türkiye arasında geliştirilecek ekonomik ve kültürel ilişkilerin iki ülke arasındaki sorunların çözümünü kolaylaştıracağını vurgularken Papandreu Kıbrıs sorununuda bu yaklaşıma dahil etmeye çalışınca Davos Ruhu’nun uzun ömürlü olmadığı söylenebilir.⁸⁹

Kıbrıs’lı etnik Rum ve Türk toplum liderinin 1977 ve 1979’da ilan ettikleri iki deklarasyonda (Doruk Anlaşmaları) “iki bölge” ve “iki toplumlu” birleşik bir devlet oluşturmaya gayret göstermek konusunda anlaşmışlardı. Ancak zaman içinde bu yönde somut hiçbir ilerleme olmamıştı. Nihayet, BM himayesinde devam görüşmelerin aradan geçen 15 yıldan sonra 1992’de olumlu sonuç vermeye oldukça yakın gibi görüldüğü söylenebilir.⁹⁰ Amerikalıların adeta kol bükme şeklindeki baskıcı davranışlarında yardımıyla 1992 yılında BM Genel Sekreteri Boutros Ghali 100 paragraftan oluşan ve taslak halindeki bir çözüm alternatifinin bütün yönlerini ele alan “Fikirler Dizisi” (set of ideas) ortaya kondu⁹¹.

Bu yöntem çözüm için uygun bir çerçeve olduğu gerekçesiyle ABD’nin onayını aldığı şeklinde yorumlanabilir. Zira, GKRY Cumhurbaşkanı Yorgo Vassiliou 1992 yılının sonunda Ghali’nin Fikirler Dizisini görüşmelerinin üzerine dayandırılacağı bir temel olarak

⁽⁸⁹⁾ BOSTANOĞLU Burcu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa*, (Ankara: İmge, Aralık 1999) s.506

⁽⁹⁰⁾ WILKONSON M.James, *Esas Anlaşmazlıklar* (makale), editor Morton Abramowitz, *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, (Ekim 2001, Ankara: Liberte Yayınları,) s.278

⁽⁹¹⁾ Age, s.278

kabul etti. Diğer yandan Rauf Denktaş ise başlangıçta Fikirler Dizisine itiraz etse de BM Güvenlik Konseyi tarafından doğrudan ve ciddi bir şekilde eleştirilince kabul etmek zorunda kaldı. İlginç bir şekilde BM Güvenlik Konseyi bu defa Kıbrıs konusuyla adeta daha ciddi bir şekilde ilgilenme gereği duymuştu. Bu nedenle Güvenlik Konseyi 10 Nisan 1992’de 750 sayılı kararı kabul etti ve bu karara göre Genel Sekreter müzakereler hakkında Güvenlik Konsey’ini bilgilendirecek ve gerektiğinde Genel Sekreter’in Konsey’in desteğini almasını şart koşuyordu.⁹² Güvenlik Konseyi’nin almış olduğu 750 sayılı bu kararın Türk tarafı tarafından endişeyle ve BM’nin Rum tarafının görüşlerine sıcak baktığı şeklinde algılandığı bu nedenle görüşmeler öncesi Türk tarafında olumsuz bir havanın hakim olduğu söylenebilir.⁹³

Görüşmeler başlamadan önce Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesi Kıbrıslı Türklerin temsilcisi Denktaş ile görüşerek Kıbrıs’ta ki mevcut statükonun kalıcı olamayacağı ve toprakların adaletsiz dağılımının sürdürülemeyeceğini söylediler.⁹⁴ Bu yaklaşım o dönemde Güvenlik Konseyinde dominant güç olan ABD’nin BM’yi kullanarak Türk tarafına dayatması şeklinde yorumlanabilir. Bu nedenle görüşmeler Türk tarafı ve özellikle Denktaş açısından zor başlamıştı denilebilir.

Fikirler Dizi esasen Yakın Görüşmeler adı altında BM Genel Sekreteri Boutros Ghali’nin taraflar arasındaki farklıları giderebilmek için Denktaş ve Vasiliou ile ayrı ayrı görüşmesi şeklinde 18 Haziran 1992’de 1. Tur görüşmelerle başladı. BM Genel Sekreteri

(⁹²) Report of Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, S/23780 (3 Nisan 1992), 5. <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/155/71/pdf/N9215571.pdf?OpenElement> (03/01/2008)

(⁹³) BÖLÜKBAŞI Süha, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözüm Süzülük der*, Faruk Sönmezoğlu *Türk Dış Politikasının Analizi*, (İstanbul:Der Yayınları, 2001,) s.300

(⁹⁴) Age, s.300

Boutros Ghali bu turda kendi adıyla anılan bir Harita sundu. Bu haritaya göre Türk tarafına % 28.2 oranında bir toprak bırakılıyor, 37 Türk köyünün Rumlara verilmesi (Maraş ve Güzelyurt dahil); Karpaz'da bir Rum kantonunun oluşturulması isteniyor ve on binlerce Rum'un Kuzey'e dönmesi öngörülüyordu.⁹⁵

15 Temmuz 1992'de başlayan 2.Tur görüşmeler ise BM Genel Sekreteri, kapsamlı bir çözüm planı olan "Ghali Fikirler Dizisini" (Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus) diye anılan çözüm planını sundu. Bu plana göre Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması entegre bir bütün olup, her iki toplum tarafından ayrı referandumlarla onaylanıp Geçici Düzenlemeler adı altında yer alan hükümlerin yerine getirilmesinden sonra, iki toplum ilişkilerine hükmedecek, anayasal açıdan iki toplumlu, toprak yönünden iki kesimli federal bir temele dayalı yeni bir ortaklık ve yeni bir anayasa ile sonuçlanacaktır. Çerçeve Antlaşması, 1977 ve 1979 üst düzey anlaşmalarına dayalı olup, BM Güvenlik Konseyi'nin özellikle 367 (1975), 649 (1990), 716 (1991) 750 (1992) sayılı kararları ile uyumludur.⁹⁶

Çerçeve Antlaşmasında ayrıca aşağıdaki şu noktalar dikkat çekiyordu:

- “Çerçeve Antlaşması Kıbrıs'ın Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının ortak vatani olduğunu ve iki toplum arasındaki ilişkilerin azınlık-çoğunluk ilişkileri değil Federal Kıbrıs Hükümeti'nin iki toplum arasındaki ilişkisi olduğunu teslim eder.
- Kıbrıs Antlaşması'nın tek uluslararası kimliğe sahip bağımsızlık ve toprak bütünlüğü korunan Genel Sekreter'in 3 Nisan 1992 (S/23780) tarihi raporunun 11. paragrafında tarif edildiği şekilde siyasi eşitliğe sahip iki toplumlu, iki kesimli federasyona dayalı bir Kıbrıs devleti olmasını ve bu devletin kısmen veya tamamen bir başka ülke ile birleşmesini veya ayrılma ve bölünmesinin yasaklamasını, güvence altına alır.
- İki toplumun siyasi eşitliğini teslim eder ve güvence altına alır. Siyasi eşitlik, federal hükümetin tüm dallarına ve idaresine eşit sayıda katılım anlamına gelmemekle birlikte; federal anayasanın onaylanması ve değiştirilmesinin her iki

⁽⁹⁵⁾ KKTC Cumhurbaşkanlığı web sayfası <http://www.kktcb.eu/upload/pdf/5795.pdf> (03/01/2009)

⁽⁹⁶⁾ KKTC Cumhurbaşkanlığı web sayfası <http://www.kktcb.eu/upload/pdf/5795.pdf> (03/01/2009)

toplum tarafından kabulünün gerekliliğini, federal hükümetin her organı ile kararında her iki toplumun etkin katılımını, federal hükümette, toplumlardan birinin çıkarlarına ters düşen önlemler alınmasına fırsat vermeyecek şekilde güç dağılımı yapılmasını ve iki federe devletin eşit ve benzer güçlere ve işlevlere sahip olmasını güvence altına alır.

- İki toplumlu ve iki kesimli federasyon, Kıbrıs Rum ve Türk toplumları tarafından özgürce kurulacaktır. İki toplum tarafından federal hükümete bırakılmamış olan tüm yetkiler, İki federe devlete ait olacaktır.
- Federal Cumhuriyet, siyasal açıdan eşit, iki federe devletin tek toprağı olacaktır.”

Kıbrıslı Türkler açısından Fikirler Dizisi Kıbrıs’lı Türklerin egemenliğinin ve kendi geleceklerini takdir (self-determinasyon) hakkının bulunmayacağı bir federal sistem öngördüğü için kabul edilmesi son derece süpriz görünüyordu. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin diğer bir itirazıda Güzelyurt’un Rum tarafına verilmesini öngören bir haritanın çözüm önerilerine eklenmesi konusuydu.⁹⁷

Kıbrıs Türk tarafına göre, Amerikalılar Rum hükümetini tek resmi temsilci kabul etmelerinin ötesinde, görüşmelerin taraflar arasında, serbest iradeleri ile sürdürülmesi ilkesini dikkate almıyorlar, bir anlamda Rum yönetimi adına çözüm masasına oturarak kendi çözümlerini Türk tarafına empoze etmeye çalışıyorlardı. KKTC içinde gazetecilere, iş adamlarına, sanayi ve ticaret odalarına, siyasi partilere ve halka yönelik giriştikleri yoğun kulis faaliyeti bunun kanıtıydı.⁹⁸ Bu şekilde oluşacak olan pozitif havayla birlikte görüşmeler sırasında iç politikada halkın fikirler dizisini desteklediği şeklinde imaj oluşturmayı amaçladığı söylenebilir.

⁽⁹⁷⁾ WILKONSON M.James, *Esas Anlaşmazlıklar (makale)*, editor Morton Abramowitz, *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, Ekim 2001, s.278.

⁽⁹⁸⁾ USLU Nasuh, *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi, Bugünü ve Yarını*, (Editörler: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efeğil Kıbrıs Sorunu ve ABD, Ankara, HD Yayıncılık), s: 157

Amerikalılar federasyona dayalı çözüme gitmenin en önemli şartı olarak KKTC sınırlarının küçültülmesini istiyor ve sadece Rum göçmenler varmış gibi yalnız onların durumu üzerinde yoğunlaşıyorlardı. Örneğin, ABD'nin Kıbrıs Büyükelçisi Robert Lamb'ın yaptığı bir konuşmada Kıbrıs'taki iki halkın suni şekilde bölündüğünden bahsetmesi ve yeniden tek bir Kıbrıs halkı arzuladığını söylemesi Amerikalıların bu konudaki yaklaşımlarını özetler gibiydi. Zira Amerikan dış politika yapıcıları, uzun ve başarılı Rum kampanyasının sonucu şu varsayımın etkisinde kalmışlardı: Kıbrıs'taki çözümü istemeyen adam, arkasında Türkiye bulunan Rauf Denktaş'tır.⁹⁹ Yani kısaca ABD Türkiye'ye Denktaş'ın arkasındaki desteğini çekmesini istiyordu.

Esasen Fikirler Dizisinin anayasal haklar karşısında toprak verilmesi prensibine dayandırılan bir süreç olarak algılandığı söylenebilir. Bu durum Amerikalılar açısından oldukça olağan olabilirdi. Fakat Kıbrıs Türkleri kendilerinin eşit olma hakkının tanınması gibi temel ilkeler üzerinde durmaktaydılar. Rauf Denktaş Fikirler Dizisi görüşmelerinden dönerken TBMM'de yaptığı konuşmada New York'ta nasıl eşi benzeri görülmemiş baskılara maruz kaldığını uzun uzun anlattı. Bunun üzerine TBMM aynı gün tüm siyasi partilerin ittifakı ile bir bildiri yayınlayarak bir anlamda Türkiye'nin Amerika'nın baskılarına boyun eğmeyeceğini açık bir dille duyurdu. Bu bildiri şunları içeriyordu: "TBMM...Denktaş'ın liderliğinde yürüttüğü barışçı çabaları takdirle karşılamaktadır...Ulusumuz, Kıbrıs Türk halkının razı olmayacağı bir çözümü kabul

(⁹⁹) Age, s.157

etmeyecektir. TBMM, yapılan müzakerelerin her türlü baskı denemelerinden uzak bir ortamda geçmesini, kalıcı bir uzlaşmanın vazgeçilmez koşulu görmektedir.¹⁰⁰

Boutros Ghali'nin ortaya attığı Fikirler Dizisi o dönemde tıpkı 2000'li yıllarda Annan Planı gibi kurtarıcı plan olarak görülüyordu. Başta Rum tarafı olmak üzere Fikirler Dizisi'nin arka planını hazırlayan ABD yönetiminin de bu planı desteklediği söylenebilir. Görüşmeler boyunca BM Genel Sekreterinin ağırlıklı olarak Denктаş'ı Fikirlerin kabulü yönünde iknaya çalıştığı ve Denктаş'ı 'oyun bozan' taraf olarak gördüğü söylenebilir. Zira Boutros Ghali görüşmeler sonunda Güvenlik Konseyi üyelerine sunduğu raporda bu durumu açıkça vurguluyordu. Bu rapora göre, "Denктаş'ı çok önceden üzerinde uzlaşmış konularda dahi yeniden görüşme istemekle ve pratik sorunları öne sürerek Rum mültecilerin geri dönme mülkiyet edinme haklarına karşı çıkmakla suçluyordu. Ayrıca Denктаş'ın adanın % 28.20'sini Türklere veren Boutros Ghali planının üzerinde konuşulacak bir metin olarak dahi kabul etmemesinden de yakındı. Buna ek olarak iki taraf arasında derin güven bunalımı olduğunu ve bu durum sürdükçe görüşmelerin başarılı olmasını beklemenin zor olduğunu"¹⁰¹ söyleyerek durumu daha tarafsız sayılabilecek bir bakışla özetlediği söylenebilir.

Yakın görüşmeler olarak adlandırılan Fikirler Dizisi müzakerelerinde gerek Boutros Ghali'nin tavırları gerekse Güvenlik Konseyi üyelerinin dayatmaları Türk tarafı tarafından her ne kadar olumsuz karşılansa da "Denктаş 100 paragraftan oluşan Fikirler Dizisinin 91

⁽¹⁰⁰⁾ DEMİNER Mehmet Arif, *Türkün Onur Sorunu: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, (Ankara, Turhan Kitapevi, 1993), s. 58 – 63

⁽¹⁰¹⁾ UN Security Council, Report of the Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, S/24830 (19 Kasım 1992), 4-5, 12,14-15.

<http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/735/51/img/N9273551.pdf?OpenElement>
(03/01/2008)

paragrafını kabul etmiştir.”¹⁰² Ancak Vasiliou tarafından da kabul edilen bu çözüm paketi Rum tarafında yapılan Başkanlık seçimleriyle iktidara gelen Glafkos Klerides tarafından reddedilmiştir. Aslında burada BM Genel Sekreterlerinin ya da Amerika’nın bilinçli ya da bilinçsiz olarak Denктаş üzerine yoğunlaşması ve sanki Denктаş’ı ‘oyun bozan’ olarak görmeleri soruna ne denli taraflı yaklaşıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Güvenlik Konseyi’nin daimi temsilcilerinin görüşmeler öncesi Denктаş’a baskı yapması ve Genel Sekreter’in Denктаş’a BM organlarının gerekirse sorunu tek taraflı çözebileceği BM Genel Sekreterinin tarafsızlığına gölge düşürdüğü söylenebilir. Yine de, eğer ABD hegemonyasındaki BM Güvenlik Konseyi Ghali’ye tarafları zorlama, kandırma ya da tehdit etmesi konusunda açık çek vermeseydi, Genel Sekrter kendisini bu kadar özgür hissedemezdi.¹⁰³

Amerikalılar Fikirler Dizisinin başarısızlığa uğramasından sonra Güven Arttırıcı Önlemler (Confidence Building Measures) üzerinde yoğun şekilde durmaya başladılar. Amerikan yönetiminin girişimiyle Maraş’la ilgili problemlere çözüm bulmak amacıyla BM Genel Sekreteri ile Kıbrıs Türk yönetiminin temsilcileri arasında bir görüşme düzenlendi. Ayrıca ABD Başkanının Kıbrıs Özel Temsilcisi Beattle 23 Ocak 1995 tarihinde Denктаş’a Clinton’ın özel bir mesajını ilettili. Clinton mesajında Amerika’nın iki bölge, iki toplumlu, içinde iki siyasi topluluğun tek bir devlet olarak yaşayabileceği bir fedarasyon kurulmasına verdiği desteğe değiniyor ve Kıbrıs’ta ilerleme kaydedilebilmesinin yolunun ancak Güven

⁽¹⁰²⁾ Age, s.3 madde 8

⁽¹⁰³⁾ BÖLÜKBAŞI Süha, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözümözlük der*, Faruk Sönmezoğlu *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul:Der Yayınları, 2001, s. 301

Artırıcı Önlemlerin uygulanmasından geçtiği vurgulanıyordu.¹⁰⁴ Clinton'un mesajından anlaşılacağı gibi Amerika'nın hala Kıbrıs Türklerinin tavrından pek memnun olmadığı sonucuna varılabilir. Ayrıca Kıbrıs Türk kesiminin 1995 sonlarından itibaren egemenlik ve self-determinasyon hakkı üzerinde ısrarlı durması Amerikalıları daha da telaşlandırdığı söylenebilir.

2. 1996-2001 Dönemi: Amerika Yeni Başlangıç Peşinde mi?

2.1 Richard Holbrooke'un Arabuluculuğu

Amerikan yönetiminin Bosna Hersek'te Sırp'ları barışa zorlayarak Dayton Anlaşmasını imzalatması 90'ların 2. yarısında büyük prestij kazandırmıştı elde ettiği bu olumlu rüzgarla Kıbrıs sorununda çözmek için yeni girişimlerde bulundular bu amaçla Başkan Bill Clinton, Dayton antlaşmasının mimarı Richard Holbrooke'u Kıbrıs Özel Temsilcisi olarak atadı.

Holbrooke öncelikle, Türkiye ile Yunanistan arasında Ege'deki Kardak adası sebebiyle çıkan krize arabulucuk yapmak zorunda kalmıştı. Ocak 1996 sonu ve Şubat başı için Kıbrıs'a yapmayı planladığı ziyareti bu kriz nedeniyle erteledi. Ardından Temmuz 1996'daki Kıbrıs'taki sınır olayları ve Yeşil Hat'ta bir Rumun Türk bayrağını indirmek için bayrak direğine çıkarken öldürülmesi de müzakereler için ortamın henüz hazır olmadığını gösterdi. Bunun üzerine Amerikan Dışişleri Bakanı Madelaine Albright'ın, Kıbrıs'ta askeri gerginlikleri azaltmak ve sınır olaylarının önüne geçmek için her iki tarafın askeri komutanları arasında bir toplantı yapılmasını sağlamaya çalıştı fakat Albright'ın bu çabası

(¹⁰⁴) <http://cyprus.usembassy.gov/USpolicy/reports.htm>

da başarısızlıkla sonuçlandı.¹⁰⁵ Mayıs 1997’de Amerikalıların girişimiyle Kıbrıs Rum kesiminin, gerçekleştirilecek olan Rum-Yunan ortak askeri tatbikatı sırasında Yunan askeri uçaklarının adanın üzerinden geçmeleri için çağrıda bulunmayacakları yönünde söz vermesi, Türkiye’nin de buna Yunanistan’ın aynı şekilde davranması şartıyla Kıbrıs’ın üzerinden uçak uçurmayacağı taahhüdüyle karşılık jest yapması da pek yürümedi.

1997 Temmuz da Bülent Ecevit’in 1974 harekatının yıl dönümünü kutlamak için Kıbrıs’ı ziyaret etmesi Amerikalıları zamanlama açısından endişelendirdi. Amerikalılara göre, 8 – 9 Temmuz tarihlerinde gerçekleştirilen NATO’nun Madrid zirvesinden sonra Türkiye ile Yunanistan arasında görünüşte ortaya çıkan iyi ilişkiler atmosferine bu tür davranışlarla zarar vermemek büyük önem taşıyordu. Ardından Amerikan Dışişleri Bakanı Albright Denктаş ve Klerides’in güvenlik konularını görüşmek üzere Lefkoşa’da bir araya geleceklerini açıkladı. Söz konusu toplantı 26 Eylül 1997’de yapıldı, fakat bundan da herhangi bir sonuç alınamadı. İki taraf arasındaki soğuk havaya rağmen 1997 sonbaharında Amerikan Başkanı Clinton Türkiye Başbakanı Mesut Yılmaz ile Yunanistan Başbakanı Simitis arasında bir zirve toplantısı yapılmasını önerdi. Fakat bu çaba da olumsuzlukla sonuçlandı.

Diğer yandan Rusya ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Savunma ve İşbirliği Antlaşması imzaladığı 4 Ocak 1997’den itibaren Türk-Yunan ilişkileri gerginleşmeye başladı. Çünkü bu antlaşma, Rusya’nın, GKRY’ye S-300 hava savunma füzelerinin satışını öngörüyordu. Bu füzelerin menziline 90 mil içindeki Türk uçakları da giriyordu. S-300 füzelerinin Güney Kıbrıs’a yerleştirilmesi yönündeki karara tepki olarak, 20 Ocak 1997

(¹⁰⁵) DODD Clement H, *The Cyprus Imbroglia*, Huntingdon: The Eothen Press, 1998 s. 95

günü Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Cumhurbaşkanları, “Demirel-Denktaş Deklarasyonu”¹⁰⁶ olarak adlandırılan deklarasyonu imzaladılar. Deklarasyonun içeriği özetle şu maddelerden oluşmaktadır:

- “Türkiye Cumhuriyeti, 1960 garanti sistemi uyarınca KKTC’ye etkin ve fiili garanti sağlamayı eksiksiz sürdürecektir, Kıbrıs Türk halkının güvenliğinin tehdit altında kalmasına izin verilmeyecektir.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne yapılacak bir saldırı aynen Türkiye Cumhuriyeti’ne yapılmış bir saldırı telakki edilecektir
- Türkiye ve KKTC’ye yönelik tecavüz ve oldu bittiler müştereken önlenecektir... Bu amaçla, Türkiye ile KKTC arasında müşterek savunma konsepti oluşturulacaktır.
- Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin tek başına Avrupa Birliği üyeliği yolunda atacağı her adım, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Türkiye ile birleşme sürecini hızlandıracaktır.”

Türkiye’nin son derece kararlı tutumunun etkisiyle, Şubat 1999’da Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi, S-300 füzelerini Girit’in doğusuna yerleştirme kararı aldı. Tüm bu olumsuz gelişmelerden sonra Richard Holbrooke 11 Kasım 1997’de Kıbrıs’ı ziyaret ederek Kıbrıs toplumlarının liderleriyle Yeşil Hat üzerindeki Ledra Palas’ta bir toplantı yaptı. Ancak toplantıdan kayıp kişiler konusunda sağlanan bazı ilerlemeler dışında hiçbir olumlu sonuç çıkmadı. Holbrooke yaptığı açıklamada çözüm yolunda ciddi bir ilerleme sağlanamadığını doğruladı.

Bu arada Aralık 1997’deki Lüksemburg zirvesinde AB, Türkiye’nin üyelik müzakeresi açılacak ülkeler arasına dahil edilmemesini ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile tam üyelik görüşmelerinin açılmasını kararlaştırdı. ABD, GKRY ile görüşme açılmasının

(¹⁰⁶) ÖZCAN Gencer, “Sonun Başlangıcı”, *Onbir Aylık Saltanat- Siyaset, Ekonomi ve Dış Politikada Refahiyol Dönemi*, (İstanbul: Boyut Kitapları, 1998), s.201-216.

Türkiye'nin aday ülkeler arasına alınmasıyla dengeleneceği görüşünü taşıdığı için böyle bir karara karşıydı.

Holbrooke, Kıbrıs'ta edindiği izlenimler ışığında, Türk tarafını anlaşmalara gerektiği gibi eğilmemekle suçlarken Rumları sevindirdi. Ada'da ırkları, dilleri ve inançları ayrı iki toplumun bulunduğunu söylerken de Türkleri memnun etti. Özellikle Kıbrıslı Rumlar ve Atina, Amerikan temsilcisini Türk yanlısı ve diplomasiye uygun davranmayan biri olarak görüyorlardı. Örneğin Kıbrıs Rum kesiminin eski BM nezdindeki temsilcilerinden Andreas Mavromatis şöyle demişti: “Holbrooke’un açıklamalarının bazısı, beni onun Kıbrıs sorununu hiç kavrayamadığını düşünmeye sevketti.”¹⁰⁷

Holbrooke’un, 4 Mayıs 1998’de düzenlediği basın toplantısında verdiği mesajlar şunlardı: Herkes tarafından açık bir şekilde kabul edilmekteydi ki, Glafkos Klerides Kuzey Kıbrıs halkını temsil ve kontrol etmemekteydi. Eğer gerçek bir görüşme gerçekleştirilirse çözülemeyecek sorun yoktu. Ama öncelikle taraflar gerçek anlamda görüşmeler yapmak için masaya oturmalıydı. Taraflardan biri görüşmek istemiyorsa, önceden belli bir şey yapılmadan görüşmem diyorsa bir yere varılamazdı. Buna göre Denktaş’ın talepleri görüşmelere yeniden başlanamamasının temel nedeniydi.

Holbrooke 1999 yılına kadar Kıbrıs özel temsilciliği görevini devam ettirdi. Türk tarafında Holbrooke’a karşı özel bir kızgınlık ya da rahatsızlık bulunmadığı söylenebilir. Türkiye ve KKTC yönetimlerine göre, Holbrooke’un temaslarından bir sonuç elde edilmemesinin temelinde Avrupa Birliği’nin takındığı yaklaşım bulunuyordu. Rum

(¹⁰⁷) USLU Nasuh, Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi, Bugünü ve Yarını,(Editörler: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efeğil Kıbrıs Sorunu ve ABD) Ankara, HD Yayıncılık, s: 160

kesiminde yaptığı basın toplantısında Holbrooke Türk tarafı açısından oldukça rahatsız edici ifadeler kullanmıştı ama Kıbrıs'tan ayrılmadan önce yaptığı son basın toplantısında tarzı oldukça yumuşamış ve daha objektif hale gelmişti denilebilir. Bu konuşmada Holbrooke Güney Kıbrıs'ın adanın diğer kesimi üzerinde hiçbir şekilde otoritesi olmadığını söylemesi ve KKTC'den bahsederken ilk defa normal ismini kullanarak, resmi olarak tanımasa da bir gerçek olarak KKTC'nin varlığını kabul etmesi oldukça olumlu sayılabilirdi. Holbrooke, ayrıca Dayton ya da İrlanda modelinin Kıbrıs'a uygulanamayacağını farketmiş görünüyordu. Denktaş'tan KKTC'nin seçilmiş cumhurbaşkanı olarak bahsetmesi Amerika'daki Rum lobisinin ona saldırmasına neden olmuştu.¹⁰⁸

Aslında Holbrooke Kıbrıs'taki durumun sadece etnik bir çatışmadan ibaret olmadığını anladığını söyleyebiliriz. Kıbrıs sorunu Ada dışındaki iki önemli bölge devletinin politikaları içersinde önemli bir yer tutuyor ve onların karşılıklı sorunlarının ve denge politikalarının ayrılmaz bir parçası durumunda bulunuyordu. Ayrıca süper devletlerin Kıbrıs'la ilgili önemli stratejik çıkarları vardı ve Kıbrıs sorunu bu çıkarlarla birlikte Türkiye ve Yunanistan'la birlikte ilişkilerini de derinden etkiliyordu. Belki Holbrooke, Kıbrıs sorununu çözerek Türk-Yunan sorunlarının çözülmesine iyi bir başlangıç yapmak, Türk-Yunan diyalogunu kolaylaştırmak istemişti. Ancak Türk-Yunan sorunları çözülmeden ve Türk – Yunan ilişkileri iyileşmeden Kıbrıs sorunun çözülmesinin

(¹⁰⁸) DENKTAŞ Rauf ve Bülent Ecevit'le yapılan röportajlar. Turkish Daily News, 12 ve 17 Mayıs 1998

mümkün olmadığı gerçeğini göz ardı etmişti.¹⁰⁹ Diğer yandan her ne kadar Soğuk Savaş ortamı olmasada Türkiye ve Yunanistan açısından Kıbrıs'ın sahip olduğu önem Realist perspektiften bakıldığında her iki anavatan içinde ulusal çıkarları açısından hem stratejik hem de manevi önemini sürdürüyordu. Çünkü hem Yunanistan'da hem de Türkiye'de Kıbrıs sorunu “milli dava” olarak görülmekte ve bu sorunda verilecek en küçük taviz milli davanın kaybı olarak algılanacaktır.

2.2. 90'lı Yıllarda ABD'nin Kıbrıs Sorununa Genel Bakışı

Amerikan yönetimlerinin Soğuk Savaş sonrası dönemde genel olarak çok fazla Kıbrıs sorunuyla ilgilenmemelerine ya da gönülsüz ilgilenmelerine rağmen Bill Clinton'ın ikinci başkanlığı döneminde bu yaklaşımın aksine istisnai bir ilgi olduğu söylenebilir. Zira bu dönemde ABD'nin soruna ilgisi oldukça arttığını ve Türk tarafı üzerinde hissedilir baskı haline dönüştüğünü söylemek mümkündür. Başkan Clinton, Holbrooke'tan sonra Alfred Moses'i Kıbrıs özel temsilcisi olarak atarken Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada ABD'nin Kıbrıs'a ilgisi şu şekilde dile getirilmişti.: Özel temsilci, Kıbrıslı Türk ve Rum toplumlar arasındaki görüşmeleri kolaylaştırma ve Kıbrıs'ta kapsamlı bir barış anlaşmasına ulaşılmasını sağlama yolundaki Amerikan çabalarını yürüten ve yönlendiren Amerikan hükümetinin temel temsilcisidir. Bu makam, Kıbrıs'la ilgili çabaların politika düzeyinde koordinasyonunu temin etmek ve Amerikan başkanının Kıbrıs sorununun çözümüne verdiği önemi göstermek için oluşturulmuştur. Özel temsilci, ilgili hükümetlerle ve Kıbrıs'taki taraflarla yakından temas halinde bulunur, konuyla ilgili olarak Kongreyle aktif

(¹⁰⁹) USLU Nasuh, Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi, Bugünü ve Yarını,(Editörler: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efeğil Kıbrıs Sorunu ve ABD) Ankara, HD Yayıncılık, s: 162

bir diyalog sürdürür ve BM Genel Sekreteri ve onun temsilcileriyle düzenli şekilde temaslara girer.¹¹⁰

Bu dönemde, Türkiye ile Yunanistan arasında 17 Ağustos depremi sonrasında gözle görülür bir yumuşama dönemi ortaya çıkınca Amerikan yöneticileri Kıbrıs sorununda bir ilerleme sağlanabilmesi için kolları yeniden sıvadılar. Yaz boyunca Amerikalı yetkililer Avrupalı müttefikleri BM görevlileriyle birlikte iki yıllık bir duraklamanın ardından Kıbrıs'taki tarafları yeniden görüşme masasına döndürebilmek için yoğun bir çaba içine girdiler. Onların ısrarlı talepleri sonucunda Kıbrıs'taki toplumların liderleri Denktaş ile Klerides 3 Aralık'ta New York'ta BM gözetiminde başlatılacak dolaylı görüşmelere katılmayı kabul ettiler. Bu haberi ilk olarak Amerikan Başkanı Clinton'ın Türkiye'de yapılacak AGİT zirvesine katılmak için Ankara'ya giderken 14 Eylül 1999'da uçağında yaptığı açıklamayla vermesi yeni süreçte ABD'nin rolünü ve etkisini ortaya koyuyordu.

ABD Başkanı Clinton'ın hesabı, başkanlıktan ayrılmadan önce kronikleşmiş bir uluslararası sorunun daha çözülmesine katkıda bulunarak bir anlamda tarihe geçmekti. Ona göre, herkes bilmeliydi ki, tüm Kıbrıslıların güvenliğinin sağlanması ve adanın bölünmesinin sona erdirilmesi de dahil olmak üzere tarafların temel çıkarlarını koruyacak en iyi çözüm yolu, iki taraf arasındaki görüşmelerle bir anlaşmaya ulaşılmalıydı. Tabi bunun hemen gerçekleşmesi beklenmiyordu.¹¹¹

(110) 3 Eylül 1999'da Beyaz Saray Basın Sözcüsü tarafından yapılan açıklama aktaran Nasuh Uslu, *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi, Bugünü ve Yarını*, (Editörler: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil Kıbrıs Sorunu ve ABD) Ankara, HD Yayıncılık), s: 164

(111) Age,164

AGİT zirvesinde Clinton Kıbrıs sorununu Türk tarafıyla yeniden görüştüken ve onları görüşmelerin başlaması konusunda iyice ikna ettikten sonra Denktaş – Klerides dolaylı görüşmeleri planlandığı gibi 3 Aralık'ta New York'ta başladı. Ancak BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs ile ilgili kabul ettiği karar tasarısında, KKTC'nin karşı çıktığı, 'Kıbrıs hükümeti', 'tek egemenlik, tek uluslararası kişilik ve tek vatandaşlık' gibi kavramları 15 Aralık'ta kabul ederek görüşmeleri tıkadığı söylenebilir. Bu süreçte, ayrıca AB'nin Helsinki Zirvesin'de alınan kararlarında Türk tarafını ve özellikle Denktaş'ı zor durumda bıraktığı açıktır. Çünkü Denktaş, Helsinki Zirve'sinde alınan kararların dolaylı görüşmeler açısından bir darbe olduğunu vurguluyordu¹¹²

12-13 Nisan 2000 tarihlerinde de Moses Türkiye'yi ziyaret ederek Başbakan Ecevit ve Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel'le görüştü ve onlardan Kıbrıs konusundaki ayrıntılı görüşlerini aldı. Amerikalıların temaslarında vurguladıkları temel husus, tarafların Kıbrıs'ta çözüme ulaşmaları için zamanın artık geldiği yönündeydi. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin yumuşaması ve Türkiye'nin AB adaylığının tescil edilmesi gerekli zemini hazırlamıştı. ABD yetkilileri Türk dostlarına yapıcı bir tutum takınacakları ve sonunda bir gelişme sağlanmasını teşvik edecekleri konusunda güveniyorlardı.¹¹³

(112) <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/1999/12/14/dunya/dunya1.html> (03/01/2009)

(113) Dışişleri Güncesi Haziran 2000, s. 156 Ankara, www.mfa.gov.tr (03/01/2009)

3. Annan Planları

3.1. Annan Planlarının Ortaya Çıkış Süreci

BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 8 Kasım 2000 günü taraflara "sözlü ifadeler" adı altında sunduğu on bir sayfa ve yirmi paragraftan oluşan bağlayıcılığı olmayan belge Türk tarafından belge olmayan belge olarak adlandırılan (non paper) kağıt ise, müzakere sürecinin geçici olarak sona ermesine neden olmuştur. Bu belgede Annan şu noktaların altını çiziyordu:

- Konunun özüne gidilmesinden memnuniyet duyuyorum ancak gidilecek uzun bir yol var. 12 Eylül'de yaptığım iki tarafın siyasi eşitliğini vurgulayan açıklamaya ek olarak, müzakereleri kolaylaştırmak için elimizden geleni yapacağız..
- Müzakereler, BM Güvenlik Konseyi'nin ön koşul içermeyen tüm konuların masada tartışılmasına izin veren ve tüm BM kararlarının dikkate alınmasını öngören 1250 Sayılı karara göre yapılıyor.
- İki taraf da kendilerini temsil eder, biri diğerini temsil edemez.
- Üzerinde uzlaşılacak anlaşma, bir uygulama takvimi ve mekanizması içermeli, bu uzlaşmanın temel bir yasası olmalı.
- Ayrıca güvenlik düzenlemeleri, toprak ayarlamaları, mülkiyet rejimi ve ortak devlete ilişkin yönetim organı olmalı.
- Kapsamlı çözüm iki tarafta da halkın onayına sunulacak, yapılacak değişiklikler de referandumla mümkün olabilecek.
- Ortak bir anlaşma metni üzerinde çalışıyoruz. Buna taraflardan katkı bekliyoruz.
- Şimdiye kadar meselenin özüne ilişkin konularda etiketler kullanmaktan kaçındık.
- Kapsamlı çözüm yeni ortaklığı öngörmeli, çözümde iki tarafın siyasi eşitliği açıkça tanınmalı
- Yeni ortaklığın tek bir uluslararası kimliği olmalı. Kurucu devletlerden kaynaklanan ortak tek bir egemenliği olmalı. Kurucu devletler, Türkiye Yunanistan ile adanın tamamını birleştiremez ve ortaklıktan ayrılamaz. Bir taraf diğerine tahakküm edemez.
- Ortaklık devletin tek vatandaşlığı olmalı, insan hakları ve temel özgürlükler garanti altına alınmalı. Ortak bir devletin ortak bir hükümeti olmalı. Ortak devletin temel yasaları olmalı.
- Eşitliğe saygı gösterilmeli, bu eşitlik sayısal eşitliğe dayanmamalı. Kurucu devletlerin kendi temel yasaları olmalı. Bir kurucu devlet diğerinin yönetimine karışmamalı.

- Çözüm AB üyeliğini engellememeli. AB, Kıbrıs'ın üyeliği konusunda özel düzenlemeler yapmalı.
- Mülkiyet konusunda uluslararası hukuk dikkate alınmalı. Kişilerin temel haklarına saygı gösterilmeli.
- Mümkün olan en fazla sayıda Rum göçmen, Rum tarafına verilmesi öngörülen topraklara yerleştirilmeli. Söz konusu düzenleme sırasında, mümkün olan en az sayıda Kıbrıslı Türk yerinden edilmeli.
- İki tarafın da güvenlik kaygıları dikkate alınmalı. 1960'taki güvenlik sistemi korunmalı. Kıbrıs'ta eşit sayıda Türk ve Yunan askeri konuşlanmalı. Türk ve Rum orduları feshedilmeli. Ada'ya silah sokulması yasaklanmalı.
- Belirli bir süre için BM Barış Gücü ve BM polisi görev yapmalı.¹¹⁴

Bu belgede kısaca Annan, çözüm şekline atıfta bulunmuyor, federasyon veya konfederasyondan da söz etmeden yeni bir “Ortak Devlet” kurulacağını belirtiyordu. Belgede, yeni ortaklıkta iki tarafın siyasi eşitliğinin açıkça tanınması ve kurucu devletin tek bir egemenliği olması da öngörülmüyordu. Belgede ayrıca, mal-mülk konusunda uluslararası hukuk kurallarının geçerli olması savunulurken, önemli bir toprak parçasının Rum tarafına verilmesi ve Rum göçmenlerin kuzeydeki evlerine dönmesi öngörüldü. Rumları önemli ölçüde memnun eden karara Türk tarafı sert tepki gösterdi. Cenevre sürecinin kendileri açısından noktalandığını söyleyen Denktaş, 24 Kasım'da Ankara'da yapılan zirvenin ardından da ‘Türk parametreleri’ kabul edilmedikçe dolaylı görüşmelere devam etmeyeceğini açıkladı. Böylece yaklaşık bir yıl süren dolaylı görüşme süreci de sonuçsuz noktalandı.

Bu arada Türkiye ve Kıbrıs'lı Türkler, BM iyi niyet misyonuna desteğin sürdüğü, uzlaşma çabalarının gerçekçi bir zeminde sürdürülmesi gerektiği, ancak ortak bir zemin oluşturulduktan sonra başlatılacak bir müzakere sürecinden olumlu bir sonuç elde

(114) GÜRDALLI Fehmi, *34 Yıllık Maraton: Kıbrıs Müzakereleri*
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/194888.asp> (10/06/2009)

edilebileceğini vurguluyordu, Bu noktada Türk tarafı "yeni bir ortaklık" ve "iki tarafın birbirini temsil etmediği" gibi hususlarının altını çizen BM Genel Sekreteri'nin 12 Eylül 2000 tarihli açıklamasının Rum tarafınca red edilmiş olduğunu, ana hedef olarak ta iki taraf arasında bir uzlaşmaya varılması ve yeni bir ortaklık için yola çıkıldığı noktalarının özellikle Rum tarafınca açıkça kabul edildiğinin ortaya konması gerektiği yönündeki görüşlerin altını çizerek, BM'den yeni ve yaratıcı bir yaklaşım beklenildiğini belirtilmiştir.

Bu açıklamalardan sonra kesilen görüşmeleri tekrar başlatmak amacıyla BM'nin yanısıra Amerikan, İngiliz ve AB temsilcileri sık sık Ankara – Atina – Lefkoşa hattında temaslarda bulundular. Ancak bu konuda en önemli gelişme yine Denktaş'tan gelmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı, Mektup Teatisi olarak adlandırılan ve 8 Kasım 2001'de Rum lider Klerides'e gönderdiği mektupta; Kıbrıs'ta üçüncü taraflar bulunmaksızın yüz yüze görüşme önerisinde bulunmuştur. Klerides, bu çağrıya önce olumsuz yanıt vermiş, ancak Denktaş'ın Kıbrıs konusunun süratle çözümlenebilmesi için neler yapılabileceği hakkında görüş alışverişinde bulunulmasının yararına bir kez daha dikkat çeken ikinci bir mektup göndermesi üzerine, öneriyi kabul etmiştir.

Bu çerçevede Denktaş, Klerides ile 4 Aralık 2001'de Kıbrıs'ta ara bölgede biraraya gelmiştir. BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi De Soto'nun da not tutmak amacıyla hazır bulunduğu görüşmenin başlangıcında Sayın Denktaş, bir açış konuşması yapmış ve ileriye dönük yapıcı bir vizyon ortaya koymuş, Türk tarafının eşit statüsüne dayanan yeni bir ortaklık kurulması amacına yönelik olarak kapsamlı bir çözümü müzakereye hazır olduğunu, sözkonusu ortaklığın AB üyeliğini varılacak kapsamlı siyasi çözümün esasları

çerçevesinde destekleyeceğini ve bu bağlamda Türk - Yunan dengesinin korunması gerektiğini belirtmiştir.

Görüşmenin sonunda De Soto tarafından yapılan açıklamada, iki liderin 2002 Ocak ayı ortalarında Kıbrıs'ta BM gözetimi altında, önkoşulsuz, tüm konuların masada olacağı ve herşey kabul edilene kadar hiçbir şeyin kabul edilmeyeceği anlayışıyla kapsamlı bir çözüme ulaşılanaya kadar görüşmelere devam edilmesi şeklinde doğrudan görüşmeyi kabul ettikleri kaydedilmiştir. Bu maksatla Denktaş ve Klerides 11 Ocak 2002 tarihinde öncelikli olarak kayıplar konusu görüşmek üzere bir araya geldi ardından da 16 Ocak 2002'de yüz yüze görüşmelere De Soto gözetiminde başladılar.

Doğrudan görüşmelerin birinci turu 19 Şubat'ta yapılan 14. görüşmeyle tamamlanmış ardından 1 – 27 Mart tarihlerinde yapılan ikinci tur görüşmelere geçilmiştir. İlk turda konularla ilgili görüşlerini koyan taraflar ikinci turda bu konuları özlü müzakere etmeye başlamışlardır. 9 Nisan'da başlayan 3. tur görüşmeleri çerçevesinde Denktaş Kıbrıs Türk tarafının önerilerini içeren “Draft Outline of the Founding Document for the New Partnership State of Cyprus” Kıbrıs Devletinde Yeni Ortaklık için Kurucu Çerçeve Belgesi Teslağı adlı 20 sayfalık belge genel itibariyle şu kısımları içeriyordu:

- Ortaklık vizyonu yenilenirken, uluslararası kişiliğe sahip yeni bir ortaklığın kurulması öngörülüyor. Ortak devlete devredilen işlev ve fonksiyonların eşit paylaşılması ve ortak kullanılması önerilirken, eşit statüye sahip olacak ortak devletler, kendi anayasal düzenlerini de koruyabilecek. Ortak devletlerin kamu düzeni, vatandaşlık ve adalet gibi konularda yetkilerini sürdürmesi önerilen belgeye göre, iki düzeyli egemenlik (two level sovereignty) çerçevesinde ortak devletlerin yetkileri, ortak devletin egemenliğinde olacak.
- Yetkiler, iki taraftan eşit katılımlı bir şekilde kurulacak 12 üyeli ortaklık konseyi tarafından kullanılacak. Konseyde iki taraf cumhurbaşkanının yanı sıra onların tayin ettiği 5'er temsilci bulunacak.

- Ortaklık konseyine 2 yıllık sürelerle cumhurbaşkanları başkanlık edecek. Eşit statüde olacak diğer üyeler arasında, yine bir süre sona devredilmek üzere dış ilişkiler, ekonomi, AB ile ilişkiler ve koordinasyondan sorumlu olacak şekilde görev dağılımı yapılacaktır. Konsey, bir çeşit koalisyon hükümeti gibi çalışacak.
- Kurulacak ortaklık devletinde yasama işlevini iki tarafın meclislerinden seçilecek eşit sayıda üyeden oluşacak meclis üstlenirken, ortaklık konseyi ve meclisin kurucu anlaşmaya aykırı hareket edip etmediğini denetlemek amacıyla, yüksek ortaklık mahkemesi kurulacaktır.
- Temel konuların yanı sıra mal-mülk mübadelesi, garanti ve ittifak anlaşmaları, toprak paylaşımı, ekonomi gibi konulara ilişkin de bazı açılımlar getiriyor. Buna göre belge mal-mülk mübadelesi konusunu takas ve tazminatlarla çözmeyi önerirken, gerek Türkiye, gerekse Yunanistan'ın garantisinin devamından yana olduğunu belirtiyor.
- Toprak paylaşımının ``güvenlik, derinlik, verimlilik ve su kaynakları`` gibi kriterlere göre yapılmasının öngörüldüğü belgede, iki taraf ekonomisi arasındaki uçurumun kapatılması gerektiğine dikkat çekiliyor.
- Belgeye göre iki taraf, gözden geçirme mekanizması çerçevesinde 5 yıl sonra gelinen noktayı değerlendirerek, işbirliğinin devamından yana olmaları durumunda yeni organlar oluşturabilecek ve ortaklık devletine yeni yetkiler verebilecek.
- Belgede çözüm önerisinde ayrılma veya vetodan bahsetmezken, iki tarafta ayrı ayrı çoğunluk gerektiren bir uzlaşmanın (separate majority) sağlanması esas tutuluyor. İhtilafların ise oluşturulacak bir komite tarafından çözümlenmesi öngörülmüyor.¹¹⁵

Rum Yönetimi tarafından 1 Mayıs 2002'de reddedilen belgenin iyileştirilmiş halini Denktaş 11 Eylül 2002'de yapılan 53. görüşmede yeniden Klerides'e sundu. İsviçre, Belçika ve ABD başkanlık sistemleri incelenerek hazırlanan belgede, nihai ve kalıcı bir çözüm için `üç düzlemli egemenlik` temelinde kapsamlı öneriler getirildi. Kıbrıs Rum Yönetimi, 11 Eylül belgesini 'eskisinden daha beter' diyerek kabul etmedi.¹¹⁶

Bu arada 3 – 4 Ekim 2002 tarihlerinde New York'ta yapılan görüşmelerde Rumlar ve Türkler arasında temel konularda görüş ayrılıklarının devam ettiği görülmüş, çözümün esasları konusunda müşterek bir zemin bulunmamasına karşın görüşme sürecini tıkamamak

⁽¹¹⁵⁾ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği web sayfası <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=24425&l=1> (10/06/2009)

⁽¹¹⁶⁾ http://dosyalar.hurriyet.com.tr/almanak2002/news_detail.asp?nid=127&sid=14 (10/06/2009)

için taraflar kurulacak ortak devleti bağlayacak tarafların imzaladığı uluslararası anlaşmaları belirleyecek ve ortak devletin yasalarını hazırlayacak iki taraflı teknik komitelerin (ad hoc) oluşturulmasına karar vermişlerdir. Söz konusu teknik komitelerden biri olası bir çözümde ortak devletin yasaları, diğeri ise çözüm olması halinde ortak devleti oluşturacak devletlerin uluslararası anlaşmaları üzerinde çalışmalar yapmak üzere kurulmuşlardır. Ancak bu ad hoc komiteleri Şubat 2003'teki Güney Kıbrıs'taki başkanlık seçimlerinde etkisiyle Annan Planı'nın 3. versiyonundan önce Ocak 2003 sonlarına doğru yaptıkları bir iki toplantı dışında çalışmamışlardır.¹¹⁷

3.2. Referanduma Giden Süreç: Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü için Anlaşma Temeli¹¹⁸

11 Kasım 2002 tarihinde BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü için Anlaşma Temeli olarak adlandırılan çözüm önerisi 1. Annan Planı gündeme gelmiştir. BM Genel Sekreterince Kıbrıs'taki taraflara ve üç garantör ülkeye (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere) sunulan çözüm planı, bir dizi anlaşma ve bir Anayasa taslağını kapsayan bir metin ve iki alternatifli haritadan oluşmuştur. Sunulan Planın temel öğelerini ortak devlet ve ortak devletin tek egemenliği, her iki toplum parça devletleri ve bunların eşitliği, devletin işlerliği, sosyal adalet ve güvenlik dahil dış dengelerin sağlanması oluşturmuştur. Planın özetini içeren on sayfalık bir belge aynı gün BM Güvenlik Konseyine sunulmuştur.

(¹¹⁷) AYDOĞDU Ahmet, *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: "Annan Planı ve Referandum Süreci"*, (1.Baskı, Ankara 2005, BRC Basım ve Matbaacılık), s. 296

(118) Annan Planı olarak adlandırılan anlaşmanın orjinal adı: Basis for Agreement an a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem

Annan ek olarak sunduğu mektupta iki liderden bir hafta içinde belgeyi görüşme zemini olarak kabul edip etmeyeceklerini bildirmelerini istemiştir. 18 Kasım 2002 tarihinde Klerides BM Genel Sekreterinin planı ile ilgili görüşmeyi kabul etmiş; 20 Kasım 2002 tarihinde Denktaş, Annan planında eksiklikler bulunduğunu ve bunlar giderilmeden planın zemin olarak kabul edilemeyeceğini açıklamış; bu gelişme üzerine Annan 25 Kasım 2002 tarihli mektubuylar, taraflardan planla ilgili ilk değerlendirmelerini bir hafta içinde kendisine iletmelerini istemiştir. Rum tarafı, planı müzakere etmeyi kabul ettiğini bildirmiş; ancak Klerides daha sonraki beyanlarında “planda değişiklik olmazsa kabul etmeyeceğini” açıklamıştır. Türk tarafı olarak Denktaş, 26 Kasım 2002 tarihinde “planı müzakere edilebilir bir hale getirebilmek için müzakereye hazır olduğu” yanıtını vermiştir.

BM Genel Sekreterinin Kıbrıs özel danışmanı Alvaro De Soto taraflara 10 Aralık 2002 tarihinde Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü için Anlaşma Temeli’nin değiştirilmiş halini (2. Annan Planı) Genel Sekreterin iki lideri 12 Aralık’ta AB zirvesinin toplanacağı Kopenhag’a davet eden mektubu ile sunmuştur.

Denktaş, “planın pek de yeni olmadığını, eski plan olduğunu” açıklamıştır. 10 Aralık 2002 de hem Ankara’da hem de Lefkoşa’da “ barışa evet, bu plana hayır!” mitingi yapılmıştır. İki tarafta da yoğun tepkilere neden olan Annan planının gözden geçirilmiş şeklinde, eş başkanlık 3 yıldan 2,5 yıla indirilirken Karpaz’da Rumların denetiminde bir kanton bölge oluşturulması ve kuzeye dönecek Rumların anayasal haklarına bazı sınırlamalar getirilmiş ve iki harita birleştirilerek tek harita olarak sunulmuştur.

Ancak son dakikaya kadar çözüm çabalarının sürdüğü Kopenhag’da hem Rum hem de Türk tarafı plana imza atmayı reddetti. Zirvenin sonuç bildirgesinde, Kıbrıs’ın AB’ye bir

bütün olarak üye olacağı vurgulanırken, anlaşma olmaması halinde topluluk muktesabatının Kuzey’de uygulanmayacağı kaydedildi. Türk tarafının ‘Rumların üyeliğini erteleyin’ yönündeki talebinin gözönüne alınmadığı zirve kararlarında, tarafların planı 28 Şubat’a kadar müzakere etmeyi taahhüt ettikleri de ifade edildi.¹¹⁹

Güney Kıbrıs’taki Şubat 2003 başkanlık seçimlerinden sonra 13 Aralık 2002 tarihli Kopenhag (Corrigenda) içeren planın üçüncü revize halini 26 Şubat 2003 tarihinde taraflara sunmuştur. Denktaş “planda genelde değişen birşey yok” açıklamasını yapmış bunun üzerine Annan 27 Şubat’ta Denktaş, Klerides, Papadopoulos ile ara bölgede bir araya gelerek liderlerden planın 30 Mart’ta referanduma sunulmasını ve on gün içinde kendisine yanıt verilmesini istemiştir. Aynı zamanda yanıtlamalarını açıklamaları içinde 10 Mart’ta Lahey’e davet etmiştir.

Bu süreçte 27 Şubat’ta Lefkoşa İnönü Meydanı’nda yapılan “çözüm ve AB’ye hazırız” miting alanına ABD Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs özel koordinatörü Thomas Weston’un gitmesi son derece dikkat çekmiştir. 28 Şubat’ta Annan Denktaş ve Papadopoulos’la tekrar görüşmüş her iki liderde Lahey’e geleceklerini belirtmişlerdir. Kofi Anna’nın yeni planında temel tartışma konusu “üzerinde anlaşılırsada anlaşılmasada planın referanduma sunulması garantisi” istemesi olmuştur. Denktaş, 1 Mart’ta yaptığı açıklamada, “ortada referanduma sunulacak ortak bir metin olmadığını” söylemiştir.

10 Mart 2003 tarihinde BM Genel Sekreteri Annan, Denktaş, Papadopoulos, ve garantör ülke temsilcileriyle saatlerce süren ve 11 Mart sabahına kadar devam eden

⁽¹¹⁹⁾ GÜRDALLI Fehmi, *34 Yıllık Maraton: Kıbrıs Müzakereleri*
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/194888.asp> (10/06/2009)

görüşmesinden plan üzerinde değişiklik yapılmadan kabul edilmesi yönündeki baskıya özelde Türk tarafınca karşı çıkılmasıyla bir sonuç alınamamıştır. Annan görüşmelerin devam etmesi istendiği takdirde planın halen masada olduğunu açıklamıştır. Rum basını, Lahey’de yaşananlara “gece yarısı korku filmi” benzetmesi yapmış; Papadopoulos 13 Mart’ta Türk tarafının yüzyüze görüşme çağrısını reddetmiştir.

2 Nisan’da Denктаş altı maddeden oluşan güven arttırıcı önerilerini Rum tarafına sunmuştur. 3 Nisan’da Papadopoulos Denктаş’ın önerilerini redderek kendisiyle sadece BM çerçevesinde görüşebilirim yanıtını vermiştir. Bu arada BM Güvenlik Konseyi 14 Nisan’da çözüm çabalarının sonuçsuz kalmasından Türk tarafını sorumlu tutan Annan’ın hazırlamış olduğu Kıbrıs Raporunu oy birliğiyle onaylamıştır.¹²⁰ 16 Nisan’da ise Kıbrıs Rum kesimi ‘Kıbrıs Cumhuriyeti’ adıyla AB’ye katılım anlaşmasını imzalamıştır. Bunun üzerine KKTC Bakanlar Kurulu 21 Nisan 2003 tarihinde Rum Kesimi ile KKTC arasındaki geçişlerin serbest bırakılması yönünde tarihi bir karar alınmıştır. Bu karardan 1 gün sonra Rum Ulusal Konseyi Kuzey’in kapıları açma kararını tanımamakla birlikte Rum sınır kapılarını açmıştır.

Bu arada ABD Başkanı George W. Bush, Aralık 2003 sonlarında Yunanistan Başbakanı Kosta Simitis ve Türkiye Başbakanı Erdoğan’a birer mektup göndererek, Kıbrıs’ta, Annan planı temelinde bir çözüm için çaba göstermeleri çağrısı yapmış; Bush’un Simitis’e gönderdiği mektup, hem üslup hem de öz açısından Rum kesiminde rahatsızlık yaratmıştır. Bu mektubun ardından Türkiye’de görüşmelerin yeniden başlama süreci ivme

(¹²⁰) UN Security Council Resolution 398, Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, S/2003/398 (1 Nisan 2003)
<http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/305/59/pdf/N0330559.pdf?OpenElement>

kazanmıştır denilebilir. Zira 23 Ocak 2004 MGK toplantısının ardından Davos’a giden Başbakan Erdoğan, “Kıbrıs Sorununun çözümünde KKTC’nin hiçbir zaman Rumlardan geri kalmyacağını, bir adım önde olacağını” söylemiştir.¹²¹

Davos’ta BM Genel Sekreteri Annan ile biraraya gelen Erdoğan, Genel Sekreter’den iki tarafında güvendiği bir arabulucu atamasını istemiş; görüşmede ayrıca ‘daraltılmış bir metinle Kıbrıs sorununun çözümünde neticeye gitmenin çok daha isabetli olacağını’ dile getirmiştir. Annan ise Başbakan Erdoğan’ın Kıbrıs konusunda görüşmelerin yeniden başlamasını ve 1 Mayıs’a kadar çözüme ulaşmasını istediğini belirterek, kendisinin de Erdoğan’ın mesajlarından çok cesaret aldığını kaydetmiştir.¹²²

Kıbrıs müzakerelerinin yeniden başlamasına giden süreçte Erdoğan’ın 28 Ocak 2004 tarihli ABD ziyareti de önemli bir etken olmuştur. Türkiye Başbakanı Erdoğan, ABD Başkanı Bush ile Beyaz Saray’da yaptığı görüşmede Annan Planı referans alınarak müzakere sürecinin hemen başlatılması gereği üzerinde durarak kısa sürede çözümden yana olduklarını belirtmiştir. ABD, Türk tarafının isteğini de gözönünde tutarak Kıbrıs konusunda dışişleri bakanı Colin Powell’ı görevlendirmiş; müzakerelere başlanabilmesi için bir yandan Yunanistan ve Rum kesimi üzerindeki baskısını arttırırken diğer yandan BM Genel Sekreteri Annan ile de temasını yoğunlaştırmıştır.

Erdoğan’nın Türkiye’ye dönmesinin ardından KKTC ve Türk yetkilileri ortak bir toplantı yaparak Türkiye ve KKTC, BM Genel Sekreterinin çabalarına yardımcı olmak ve destek vermek üzere ortak gayretler sarf etmek hususunda mutabık kalmışlardır. Bu

(¹²¹) AYDOĞDU Ahmet, *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: “Annan Planı ve Referandum Süreci”*, (1. Baskı, Ankara 2005, BRC Basım ve Matbaacılık), s. 322

(¹²²) Age, s.323

açıklamanın ardından BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kıbrıs müzakerelerini yeniden başlatmak için tarafları 10 Şubat'ta New York'a davet etti.

10 Şubat Salı günü başlayan görüşmeler çerçevesinde taraflarla önce tek tek görüştü. Ardından üçlü görüşme başladı. Üçlü görüşmede, hem Papadopoulos hem de Denktaş, plandaki boşlukları Annan'ın doldurmasından yana olmadıklarını söyledi. Görüşmelerin ikinci gününde, Türk tarafı sürpriz bir atak yaparak, üç aşamalı bir plan sundu. Planda iki tarafın anlaşamaması halinde müzakerelere Türkiye ve Yunanistan'ın da dahil olması, yine uzlaşma sağlanamaması halindeyse Annan'ın hakemliğinin kabul edilmesi önerildi.

Türk tarafının önerisi üzerine, Rum tarafı da yeni bir öneri sundu. Rumlar önerilerinde AB'nin de müzakarelerde taraf olmasını talep etti. Görüşmelerin 12 Şubat'taki üçüncü günü en çetin müzakerelere sahne oldu. Pazarlıklar nedeniyle görüşmeler 12 saati buldu. Annan taraflara, son bir metin sunma kararı aldı. 13 Şubat Cuma günü Brüksel'den önemli bir açıklama geldi. AB, Kıbrıs görüşmelerinde 'taraf' olmak istemediğini bildirdi. New York görüşmelerinin sonunda her iki tarafın da onayıyla Annan, müzakerelerin 19 Şubat'ta Kıbrıs'ta başlamasını öngören deklarasyonunu açıkladı.

Türk ve Rum heyetleri, 19 Şubat – 22 Mart 2004 arasında devam eden görüşmelerde Annan Planını olduğu gibi kabul etmeyerek karşılıklı değişiklik önerilerinde bulunmuşlardır. Türk tarafı ilk günden itibaren ısrarla iki kesimlilik üzerinde dururken, Rum tarafı daha fazla Rum'un Kuzey'e dönmesini istemiştir.

Kıbrıs sorununa Annan planı çerçevesinde çözüm bulmak için başlatılan müzakere sürecinin ikinci safhası olan dörtlü görüşmeler, Türkiye ve Yunanistan'ında katılımıyla

İsviçre'nin Lüzern şehri Bürgenstock kasabasında 24 Mart 2004 tarihinde başlamış ve 29 Mart 2004 tarihinde Kofi Annan başkanlığındaki BM heyeti; Türkiye, Yunanistan, KKTC ve GKRY taraflarıyla biraraya gelmiş ve Annan Çözüm Planı'nın 4. kez revize edilmiş halini taraflara sunmuştur. Yapılan görüşmelerin ardından tarafların hassasiyetlerini dikkate alan Annan, Kıbrıs planının 5. kez revize edilmiş – son halini 31 Mart 2004 tarihinde düzenlenen kapanış töreninde sunmuş ve Kıbrıs'la ilgili müzakere sürecinin resmen sona erdiğini belirterek 24 Nisan'da Ada'nın her iki kesiminde referandum yapılmasının ön görüldüğünü bildirmiştir.¹²³

Nihai planın sunulmasının ardından yapılan törenin ardından Türkiye Başbakanı Erdoğan, düzenlediği basın toplantısında “müzakerelerde ‘kazan – kazan’ (win – win) anlayışı içinde hareket ettiklerini anlaşmanın öngördüğü sorumlulukları Türkiye olarak yerine getirmeye hazır olduklarını ve gerekli değerlendirmelerin TBMM'ne sunulacağını söylemiştir. Kıbrıs'lı Rumlara ve Yunan halkına da seslenen Erdoğan ‘Gelin başlatılan barış yolunu birlikte yürüyelim, gereken adımları birlikte atalım demiştir.’”¹²⁴

Ancak, 24 Nisan 2004 tarihinde Kıbrıslı Rumlar ve Türkler, ayrı referandumlarda Annan Planı'nın 5. versiyonuna oy verdiler. Taraflar; ABD, AB ve Britanya'nın yoğun baskıları sonucunda, Genel Sekreter'in, bir belge üzerinde nihai bir anlaşma sağlanamaması durumunda, eksiklerini kendi tamamladığı versiyonu halkoyuna sunabileceği konusunda nihayet Şubat ayında anlaşmaya varmışlardı. Bölünmüş Ada'nın yurttaşları bir barış anlaşması konusunda

⁽¹²³⁾ UN Security Council Resolution 437, Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, S/2004/437 (28 Mayıs 2004)

⁽¹²⁴⁾ AYDOĞDU Ahmet, *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: “Annan Planı ve Referandum Süreci”*, (1. Baskı, Ankara 2005, BRC Basım ve Matbaacılık), s. 335

kendi fikirlerini ilk defa ifade etme fırsatı buluyordu. Referandumlara katılım yüksek oldu, kayıtlı 480 bin Kıbrıslı Rum'un %90'ı ve kayıtlı 143 bin Kıbrıslı Türk'ün %75'i oy kullandı. Çifte referandumun sonucunda bütün müzakerelerin tarihi şaşırtıcı bir şekilde tersine döndü; Kıbrıslı Türklerin tarafında açık bir "evet" (%65) ama Kıbrıslı Rumların tarafında güçlü bir "hayır" (%76) sonucu elde edildi. Bir ay sonra Kıbrıs, bölünmüş haliyle AB üyesi oldu; AB müktesebatı (*acquis communautaire*) kuzey kesimde uygulanmıyor anlamına geliyordu.¹²⁵

3.2. Annan Planına Giden Süreçte Amerikan Politikaları

Kıbrıs'lı Rumlar ve Türkler arasındaki görüşmeler 2000 yılı sonunda kesintiye uğradıktan sonra da Amerikalılar girişimlerini sürdürdüler. Alfred Moses'in bölgeye yaptığı ziyaretin Türkiye kısmında, 11 Ocak 2001 tarihinde Ankara'daki Amerikan Büyükelçiliğinde kendi açısından son durumu değerlendirdi: Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan'da yetkilerle yaptıkları temaslarda BM gözetiminde yapılan görüşmelerin devam etmesinin önemini vurgulamışlardı. Görüşmelerin yeniden başlaması için Türk tarafıyla değişik yollar üzerinde durmuşlar, ancak onlardan görüşmelere yeniden başlama yolunda bir söz alamamışlardı. Moses'in vurguladığı şey, BM Genel Sekreterinin Kasım 2000'deki açıklamasının, herhangi bir anlaşma çerçevesi ya da fikirler dizisine benzer bir paket oluşturmadığı ve yine herhangi bir tarafı kayırmayı amaçlayan ya da taraflarca mutlaka kabul edilmesi gereken bir nihai metin niteliği taşımadığı, bu yüzden tarafların

(¹²⁵) *Kıbrıs Çıkmazı: Bundan Sonrası*, Crisis Group 171. Avrupa Raporu, 8 Mart 2006, s. 4

bunu engel olarak görmeyerek yeniden masa başına gelmeleri idi.¹²⁶ Bu söylem ABD yönetiminin taraflara yeni bir çözüm planı dayatmayacağı ve çözüm için yeni bir sayfa açma niyetinde olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Ancak 2000 yılı ile başlayan ve Annan Planı'nın 5.revize haline kadar olan dönemde Amerika sürekli olarak Kıbrıs Sorunuyla birebir ilgilenmiş hatta süreci kimi zaman sahne arkasından kimi zamanda direkt taraflara müdahale ederek yönlendirmiştir denilebilir. Bu dönemde Sir David Hannay'ın İngiltere'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi olarak 1997 yılında atanmasından sonra ABD ile İngiltere'nin ortak hareket ettiğini ve ABD'nin Kıbrıs Özel Koordinatörleri olan gerek Richard Hoolbroke ve Thomas Weston ile Hannay ile süreci beraber yönettikleri söylenebilir. Özellikle Annan Planı'na ve Nisan 2004 referandumuna kadar geçen sürede Hannay ve Thomas Weston çok iyi bir çalışma yapmış ve adeta süreci şekillendirmişlerdir. Bu süreçte “Annan Planı'nı Lord David Hannay'ın hazırladığı bu hazırlıklarda Hannay'a hukuk danışmanlığı yapan bir başka kişi daha olduğu bu kişinin de dönemin Rum başsavcısı ve Cumhurbaşkanı Klerides'in müşaviri, 2003 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçiminin adayı olarak, % 6' nın üzerinde oy alan Alekos Markides olduğu iddia edilmektedir.¹²⁷ Markides, Kıbrıs'ı çok iyi bilen bir isimdir. Bu durum, plandaki haritaların nasıl böylesine ince detaylandırılabilirdiğinin, siyasi eşitlik ve egemenlik konularının nasıl ustaca düzenlendiğinin de izahını yapmaktadır.

(¹²⁶) USLU Nasuh, *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi, Bugünü ve Yarını*, (Editörler: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil Kıbrıs Sorunu ve ABD) Ankara, HD Yayıncılık, s: 166

(¹²⁷) SOMUNCUOĞLU Sadi, Annan Planı Kimin? (makale), Zaman Gazetesi, 28 Mart 2004
<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=30593> (09/02/2009)

Bu iddialara ek olarak Rum Yönetimi eski liderlerinden Vasos Lassarides, bu işbirliğinin ortaya çıkmasından çok önce planın, Klerides'in bilgisi dahilinde Markides, Yorgo Vasiliu, Hannay ve ABD'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Thomas Weston tarafından hazırlandığını açıklamıştır. Lassarides, Rum Ulusal Konseyi toplantısında eski Başsavcı Markides'in, "Annan Planı eski Rum liderlerden Klerides ve Vasiliu'nun katkılarıyla hazırlandı." itirafında bulunduğunu söylemiş ve "Annan Planı Annan'a ait değil; çünkü bunda Klerides ve Vasiliu hükümetlerinin de katkısı var."¹²⁸ demiştir.

İddiaları doğrulayıp, bunun Rum ulusal politikasına ters düşmediğini belirten Vasiliu da, plan temelinde çözüme gidildiğinde, Rum tarafına yaklaşık bin km. arazi iade edileceğini, sadece bunun bile çok büyük bir kazanım olduğuna dikkat çekmiştir. Bu dönemde, planın senaristi İngiliz Temsilcisi Hannay'ın, önemli oranda hisse devredilerek, Vasiliu'nun şirketlerine ortak edildiği belgelenince görevden uzaklaştırıldığı da iddialar arasındadır.

Bu arada gerek Lord David Hannay'ın gerekse Thomas Weston açık bir şekilde çözüme engel olarak Denktaş'ı gördükleri söylenebilir. Kıbrıs Türklerinin eski liderlerinin 2002 ve 2003 yılındaki önerileri kesin bir şekilde reddetmiş olması yüzünden, olayların başka ne şekilde gelişmiş olabileceğini bilemiyoruz. BM arabulucuları nihayet 2004 Şubat ayında, liderler arasında önceden bir anlaşmaya varılmaksızın bir referandum yaptırma imkanına kavuştular; böylece Denktaş'ın açık muhalefetine yarattığı engeli aşabildiler. Ancak BM ekibi, kıdemli Kıbrıs Türk liderinin oluşturduğu engeli aşmaya odaklanmışken, Yeşil Hat'tın öbür tarafındaki

(¹²⁸) SOMUNCUOĞLU Sadi, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=30593> (09/02/2009)

sorunları gözden kaçırdılar.¹²⁹ Aslında yapılan bu iş bilinçli bir PR çalışması olarak değerlendirilebilir Çünkü ABD gerek Türkiye gerekse KKTC’de Denктаş’ın tasviyesi için büyük bir kampanya başlatarak onun bir bakıma kırıgın olarak siyaset sahnesinden ayrılmasına neden olmuştur. Bu dönemde Thomas Weston’un köy köy dolaşarak ve Mitinglere katılarak Annan Planı’na destek vermesi çok dikkat çekicidir.

Bu arada “Klerides, Papadopoulos ve De Soto’nun referandum sonrasındaki itirafları Annan Planı’nda sürecin pek de adil işlemediğini ortaya koymuştur. Öyleki; Rum yönetiminin eski lideri Glafkos Klerides, 28 Eylül 2004’te Rum basınına yaptığı açıklamada, Annan Planı sunulmadan önce plan hakkında bilgilerinin olduğunu itiraf ederek, plan sunulmadan, kendi lehlerine değişiklik olması için müdahalelerde bulunduklarını açıklamıştır. Klerides ayrıca, 4 İslam ülkesinin KKTC’yi tanıyacağını açıkladığını, Rum tarafının ve BM’nin buna engel olduğunu itiraf etmiş. Klerides, 30 Kasım’da yaptığı açıklamada da ‘müzakerelerde hiçbir şey kabul etmeyerek, sorumluluğu Türk tarafına yükleme taktiğini uyguladıklarını ve bu taktiğin kendilerini AB üyeliğine taşıdığını’ söyledi. BM Genel Sekreteri’nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto da 12 Ekim’de Rum basınında yer alan açıklamasında, ‘BM’nin, Rumların Annan planı konusundaki tutumu konusunda yanıldığını ve Rumların geriye dönüş isteğini hesaba katmadıklarını’ söyledi. Rum lider Papadopoulos ise 23 Kasım’da yaptığı açıklamada, 10-11

(129) *Kıbrıs Çıkmazı: Bundan Sonrası*, Crisis Group 171. Avrupa Raporu, 8 Mart 2006, s. 6

Mart Lahey görüşmelerinde `Denktaş, Annan planını imzalasa bile ben imzalamayacaktım` demiştir.¹³⁰

Tüm bu itiraflardan da anlaşıldığı gibi ABD bu süreçte bilinçli olarak Türk tarafı üzerine yoğunlaşmış ve Türk tarafını iknaya çalışmıştır; ancak Rum tarafının hayır diyeceğini öngöremediği için Kıbrıs'lı Rumları iknaya yönelik bir politika geliştirimine gitmemiştir. Tabi ki ada da çözümün olmaması ya da Barışçı bir çözümsüzlüğün olması mevcut konjonktürde ABD için en uygun çözüm olarak kabul gördüğü söylenebilir.

(¹³⁰) Yenişafak Gazetesi, 19 Şubat 2004, <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2004/subat/19/p03.html> (09/02/2009)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ DÖNEMİNDE KIBRIS SORUNUNUN TÜRK – ABD – AB İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI

3 Kasım 2002 seçimlerinden AKP'nin yüzde 36,4 oy alarak çıkması ve bu oy oranını 2007 seçimlerinde arttırması hem Türkiye içinde hem de Türkiye dışında sürpriz bir gelişme olarak görüldü. Türkiye'deki şaşkınlığın nedeni AKP'nin kurulduktan yalnızca yedi ay sonra seçimlere katılması ve lider kadrosunun içinde bulunduğu eski siyasi partinin 1999 seçimlerinde büyük oy kaybederek çıkmasından kaynaklanıyordu. Bununla birlikte AKP'nin, çekirdeğini oluşturan “Milli Görüş” Teşkilatının doğrudan bir devamcısı olmadığı, İslamcı bir geçmişi olsa da, neoliberal ideolojiyi kucaklayan, Batı yönelimli ve Türkiye siyasetinde merkez sağdaki boşluğu dolduran yeni bir siyasal aktör olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Türkiye 2001 Ekonomik krizinden siyasi olarak da sarsılmış bir şekilde çıktı; MHP – DSP – ANAP koalisyonu bozulmuş ve 3 Kasım 2002 erken seçimlerinde eskilerin bir bakıma tasfiyesi söz konusu olmuştu. Bir çok parti barajı dahi geçememiş hatta meclise sadece CHP ve seçimden henüz yedi ay önce kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) girebilmişti ve AKP oyların % 36,4 ünü alarak tek başına iktidar olup, meclisteki sandalyelerin neredeyse 2/3 elde etmişti.

Özellikle ilk AKP iktidarı döneminde Türkiye açısından dış politika gündemindeki yoğunluk dikkat çekicidir; Bir yandan AB'nin Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'ye üyelik görüşmeleri için 2004 yılı sonuna tarih vermesi, diğer yandan BM Genel

Sekreteri Kofi Annan'ın Kıbrıs'ta taraflara sunmuş olduğu planın kabulü yönünde yaratılan baskılar, ABD'nin Irak'a yapmayı planladığı askeri müdahale ve bu müdahalenin uluslararası alanda meşruiyetinin sağlanması için yürütülen çabalar ve ABD'nin Türkiye ile bu yönde yürütmekte olduğu işbirliği ve pazarlıklar Türkiye'de siyasi iktidara zor anlar yaşattığı söylenebilir.

Diğer yandan, Ecevit koalisyonlarının Ekim 2001'de başlattığı AB'ye uyum (yani, demokratikleşme) sürecinde reformlar Sevr Paranoyası'nın (Aman, demokratikleşme gelirse ülkemiz parçalanır!) çok ciddi direnişiyle karşılaşmaktaydı. Üstelik AKP, iktidara geldiğinde devlet tecrübesi yok denebilecek bir partiydi ve üstelik “meşrûiyet”i bile tartışılmaktaydı.¹³¹

Bu arada, 11 Kasım 2002 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan, KKTC'ye, GKRY'ye, İngiltere'ye, Yunanistan'a ve Türkiye'ye ‘Kıbrıs Sorununun Çözümü İçin Kapsamlı Plan’ başlığını taşıyan sonradan ise ‘Annan Planı’ adını alan planı sunmuştur. Ardından taraflardan 1 hafta içinde bu plan hakkındaki görüş ve itirazlarını iletmelerini istemiştir. “10 Aralık 2002 tarihinde, Kopenhag Zirvesi'nden hemen önce plan tekrar adadaki taraflara verilmiştir. Bundaki amaç, 12-13 Aralık 2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen Avrupa Birliği'nin Kopenhag Zirvesi sırasında Kıbrıs konusunda bir ‘Çerçeve Antlaşma'nın’ taraflarca imzalanmasını sağlamak, dolayısı ile Kopenhag Zirvesi'nde birleşik bir Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne (AB) üyeliği yönünde karar alabilmektir.

(¹³¹) ORAN Baskın, *Türkiye Kabuk Değiştirirken AKP'nin Dış Politikası*, Ağustos –Eylül 2004 Sayı 184 - 185 <http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=167&dvid=2865> (03/01/2009)

Böyle bir anlaşma, Türkiye'nin garantörlük haklarını ortadan kaldıracığı için Kıbrıs'ın AB üyeliği yönündeki tüm pürüzlerin ortadan kaldırılması anlamına gelmekteydi. 6.150 sayfadan oluşan ve son derece ayrıntılı olan bu planın bir hafta içinde incelenerek yorumlarda ve itirazlarda bulunulması da pek mümkün görülmemektedir.¹³²

24 Nisan 2004 tarihinde Kıbrıslı Rumlar ve Türkler, adada ayrı referandumlarla Annan Planı'nın 5. versiyonuna oy verdiler. Taraflar; ABD, AB ve İngiltere'nin yoğun baskıları sonucunda, Genel Sekreter'in, bir belge üzerinde nihai bir anlaşma sağlanamaması durumunda, eksiklerini kendi tamamladığı versiyonu halkoyuna sunabileceği konusunda nihayet Şubat ayında anlaşmaya varmışlardı.

Çifte referandumun sonucunda bütün müzakerelerin tarihi şaşırtıcı bir şekilde tersine döndü; Kıbrıs Türk tarafında açık bir "evet" (%65), ama Kıbrıs Rum tarafında güçlü bir "hayır" (%76) sonucu elde edildi. Bir ay sonra Kıbrıs, bölünmüş haliyle AB üyesi oldu; ancak AB müktesebatı (acquis communautaire) adanın kuzeyinde uygulanmayacaktı.

1. Kıbrıs Sorununda Geleneksel Türk Dış Politikasından Sapma

AKP Hükûmeti, önceki hükûmetlerin aksine, Kıbrıs meselesine oldukça farklı bir açıdan yaklaşıyordu. Bu farklılığın temel nedenlerinden biri de, AKP Hükûmeti'nin, Türkiye'nin uluslararası ve bölge- alt sistemindeki rolüne ilişkin ortaya koyduğu yeni tanımlamaydı. ABD'nin tek süper güç olarak yer aldığı tek kutuplu düzenin ortaya çıktığını düşünen AKP yöneticileri, çok katı ve kesin hatlarla ideolojilerin birbirlerinden ayrıldığı ve kutuplaşmanın yaşandığı dönemin geride kaldığını kabul etmektedir. Uluslararası

(¹³²) ORAN Baskın, *Türkiye Kabuk Değiştirirken AKP'nin Dış Politikası*, Ağustos –Eylül 2004 Sayı 184 - 185 <http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=167&dvid=2865> (03/01/2009)

sistemdeki yeni düzende, Türkiye’ye önemli görevler düşmektedir. Çünkü Türkiye, medeniyetlerin buluşma noktasında bulunmaktadır ve coğrafi konumu, tarihi, kültürel altyapısı, ekonomik potansiyeli ve Batı kurumları (özellikle AB ve ABD) ile yakın ilişkileri, Türkiye’nin kendi coğrafyasında ağırlıklı ve etkin rol oynamasını teşvik etmektedir. Türkiye, bu bağlamda, bulunduğu bölgenin güvenliğine ve gelişimine önemli derecede katkıda bulunabilecektir.¹³³

Uluslararası sisteme ve Türkiye’nin ulusal rolüne ilişkin görüşlerine uygun olarak, AKP’li yöneticiler, AB’ye üyeliği, medeniyetler projesi, diğer bir ifadeyle iki farklı medeniyetin (Batı ile İslam Medeniyetlerinin) buluşması olarak görmektedir. 30 AB üyesi ülke ile, Türkiye’nin, dünya siyasetinde daha etkin rol oynayacağını düşünen AKP, İslam dünyasında değişimin şart olduğunu beyan etmekte, ve “muhafazakâr demokratlık” anlayışını benimseyen ve “toplumun her alanda gelişmesi için kapsamlı ve katılımcı bir reform süreci başlatan Türkiye’nin, İslam Dünyası’na model olacağını belirtmektedir.¹³⁴

AB’ye tam üyeliğin mutlaka ulaşılması gereken bir hedef olduğunu söyleyen AKP yöneticilerine göre, Türkiye’nin AB’ye katılım sürecinin başarıyla tamamlanması, Müslüman bir toplumun, ortak, evrensel ve demokratik değerler temelinde Hristiyan ağırlıklı halklarla uyuşmasının yeni bir göstergesi olacaktır. Başbakan Erdoğan’a göre, bu

(¹³³) Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın 18 Kasım 2003 Tarihli AK Parti Grup Toplantısında yaptığı konuşma <http://www.akparti.org.tr/tbmm/tbmmgrup/18.11.03%20grup%20konuşması.doc> (03/01/2008)

¹³⁴ 14 Eylül 2004 tarihinde AK Parti grup toplantısında Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ün yaptığı açıklama. Muhafazakar Demokratlığın anlamı şudur: “Geleneği dışlamayan bir modernlik, yerelliği kabul eden bir evrensellik, manayı (inancı) reddetmeyen bir rasyonellik, ve köktenci olmayan bir değişim... Yeniliğe açık, modern bir muhafazakârlık...

durum, “medeniyetler arası buluşma adına, 21. yüzyılda atılacak ilk büyük adımdır.”¹³⁵ Son olarak, AKP, AB’ye üyelik müzakereleri ile Kıbrıs sorununa çözüm bulma gayretlerini birbirleriyle ilişkilendirmektedir”¹³⁶

Annan Planı’nın sonuçsuz kalmasının ardından Türkiye’ye yönelik baskı ve dışlama çabalarının yoğunluk kazandığı görülmüştür. Bu dışlanmanın ardından ABD ile olan askeri ve siyasi işbirliğinin nasıl bir yön izleyeceği ise, gerek NATO gerekse AB’nin işlevselliği açısından kritik bir sürecin yaşanmakta olduğunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle Türkiye’nin geleceğini hangi ekseninde görmüş olacağını ortaya koyacağından AB’nin yaklaşımı daha da önem kazanmıştır. Nitekim AB’nin Türkiye’ye ilişkin politikasında ABD’nin Irak’a askeri müdahalede bulunacağını belirginleşmesinden sonra kimi farklılıklar gözlenmiştir.

1.1 AKP’nin Kasım 2007 Seçim Bildirgesinde ve 60. Hükümet Programında Kıbrıs Sorunu, ABD ve AB ile İlişkiler

2002 Seçim bildirgesinde AKP “Kıbrıs sorununa mutlaka bir çözüm bulunmasının gereğine inanmaktadır. Bulunacak çözümde, Ada’daki Türk halkının varlığının, kimliğinin ve kendi geleceğini tayin etme hakkının göz ardı edilemeyeceği kuşkusuzdur. Belçika’da olduğu gibi egemen iki toplumdan oluşan bir devlet yönetiminin kurulması her iki kesimin de lehinedir. Bu sorun çözümlenmeden Kıbrıs Rum Kesimi’nin Avrupa Birliği’ne alınması, sorunu daha karmaşık hale getirecektir.”¹³⁷ Bu bildirgesinde belirttiği gibi AKP Kıbrıs

(135) 29 Ocak 2004 günü Başbakan Erdoğan’ın American Enterprise Institute’da yaptığı konuşma, <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/04/13/safak.html> (03/06/2009)

(136) EFEGİL Ertan, *Bush Yönetimi ile AK Parti’nin Kıbrıs Politikaları’nın Karşılaştırmalı Analizi (Annan Planı ve Sonrası)* Avrasya Dosyası Dergisi, 2005, Cilt 11, Sayı. 2, Sayfa, 66 <http://www.asam.org.tr/temp/temp708.pdf> (13/07/2008)

(137) AK Parti’nin 2002 Seçim Bildirgesi, <http://www.belgenet.com/secim/bildirge/akp2002-5.html> (04/06/2009)

sorununda çözümünü bugün nerdeyse fiilen biten Belçika modelinde bir federal yapıya vurgu yapması son derece ilginç olduğu söylenebilir.

170 sayfadan oluşan AKP'nin 2007 Seçim Bildirgesin'de 2002 sonrasında dış politikada meydana gelen yaklaşımlar anlatılarak partinin 2004 sonrası yöneldiği 4 ana hedef vurgulanmıştır. Bu hedefler;

- 1) Türkiye'nin bölgesel güç konumunu pekiştirecek şekilde komşu ülkelerle ilişkilerinin tahkim edilmesi;
- 2) Türkiye'nin küresel aktör olma potansiyelini harekete geçirecek şekilde uluslararası gündeme taşınması;
- 3) Kıbrıs konusunda proaktif bir diplomasi sürecinin devreye konması ve
- 4) AB ile katılım müzakere sürecinin başlatılması.

Bu hedefler sıralandıktan sonra yeni dönemde AK Part'nin Kıbrıs konusunda yeni dönemde izleyeceği politikalar anlatılmıştır. Buna göre,

- Kıbrıs Türk halkının güvenlik ve refahının sağlanması için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin her alanda uluslararası etkinliğinin artırılması ve Doğu Akdeniz'deki denge ve istikrarın korunması, Türkiye'nin Kıbrıs politikasının iki ana stratejik hedefini oluşturmaktadır.
- Geçen dönemde takip ettiğimiz dinamik Kıbrıs politikası ile Türkiye bir taraftan büyük bir psikolojik üstünlük kazanırken diğer taraftan KKTC'nin uluslararası meşruiyetini ve etkinliğini arttırmıştır. 2002 yılı itibarıyla Kıbrıs konusunda uluslararası baskı altında bulunan Türkiye, yürüttüğümüz aktif politika sonucunda, ulusal çıkarlarımızdan en küçük bir taviz vermeden bu baskıdan kurtulmuş ve uluslararası alanda büyük bir manevra kabiliyeti kazanmıştır. Bu noktaya gelirken Kıbrıs'ta tek bir asker çekilmemiş, bir metrekaşe toprak verilmemiştir.
- İktidarımızın aktif ve bütün dünya ile sağlıklı iletişim kurabilen diplomasi-yoğunluklu yaklaşımı, hem Kıbrıs'ta manevra alanımızı genişletmiş hem de Türkiye'nin uluslararası imajında radikal bir değişimin önünü açmıştır.
- Türkiye BM süreçlerini engelleyen değil yapıcı bir şekilde destekleyen bir ülke olarak başta BMGK üyeliği olmak üzere uluslararası platformlardaki etkinliğini artırabilme kabiliyeti kazanmıştır. Türkiye-ABD ilişkilerinde etkileme gücüne sahip

Rum lobisinin Kıbrıs'ı gerekçe göstererek Türkiye'yi sıkıştırma politikası etkisini tümüyle kaybetmiştir.

- Bu süre içinde KKTC'nin uluslararası temaslarında ciddi bir artış gözlenmiştir. Her yıl artan sayıda uluslararası yetkili Kıbrıs'ı ziyaret etmekte ve KKTC'nin Cumhurbaşkanı ve hükümet üyeleri gittikleri ülkelerde daha üst düzey ilgi ve kabul görmektedirler. Daha önce KKTC Cumhurbaşkanı sadece BM yetkilileriyle görüşebilirken izlediğimiz politikalar neticesinde ilk defa Pakistan Cumhurbaşkanı'nın resmi davetlisi olarak bu ülkeyi ziyaret etmiştir. AB Komisyonu Başkanı, ABD, İngiltere, Rusya, Almanya, Fransa ve Hollanda dışişleri bakanları ile resmi görüşmeler yapmıştır.
- KKTC daha önce İslam Konferansı Örgütü'ne "Müslüman Azınlık" adı altında katılırken şimdi "Kıbrıs Türk Devleti" olarak katılabilmektedir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde KKTC iki milletvekiliyle temsil edilmektedir. Takip ettiğimiz politikalar neticesinde KKTC ilk defa birçok ülkede ofis açmış ve buralardaki temsilcileri büyük elçilik gibi çalışmaya başlamıştır.
- Kıbrıs Türk halkının ekonomik kalkınma düzeyi büyük bir gelişme göstermiş, 2002'de 4.500 dolar olan kişi başına düşen gelir 2006 yılı sonu itibariyle 11.270 dolar olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin bütçe imkanlarından KKTC'ye aktarılan kaynaklarda önemli miktarda artışlar sağlanmıştır.
- Türkiye-AB ilişkilerinin önüne bir engel gibi konmak istenen Kıbrıs sorunu ile ilgili ilkeli ve tutarlı tutumumuz aynen sürecektir. Kıbrıs sorununun Türkiye-AB ilişkilerinin bir ön şartı gibi görülmesi AB ilkelerine de, uluslararası hukuk ilkelerine de aykırıdır. Türkiye bu konudaki kararlılığını sürdürecektir. Türkiye Kıbrıs sorununu, bir BM gündem maddesi olarak görmüştür ve görmeye devam edecektir. Önümüzdeki dönemde de Doğu Akdeniz'deki çıkarlarımızı ve KKTC'nin haklarını korumaya dayalı stratejimiz daha sağlam zeminlerde uygulanmaya devam edilecektir.¹³⁸

Bu bildirgede AKP 2002 sonrası dönemde elde ettiği başarıları sıralamış ve Kıbrıs konusunda izlenen mevcut politikanın ana hedefinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin her alanda uluslararası etkinliğinin artırılması ve Doğu Akdeniz'deki denge ve istikrarın korunması olarak sıralanırken, Kıbrıs'ta 2002 yılı itibariyle uluslararası baskı altında bunalan Türkiye'nin, yürüttükleri aktif politika sonucunda, ulusal çıkarlardan en küçük bir taviz vermeden bu baskıdan kurtulduğu ve uluslararası alanda büyük bir manevra kabiliyeti

(¹³⁸) AK Parti'nin 2007 Seçim Bildirgesi, <http://www.akparti.org.tr/beyanname.pdf> (13/06/2009)

kazandığı da dile getirilmektedir. Türkiye'nin büyük bir baskıdan kurtulduğu kısmen doğru olabilir ama uluslararası alanda manevra kazandığı iddialı bir yaklaşım gibi durmaktadır.¹³⁹

AKP, her ne kadarda seçim bildirgesinde Kıbrıs konusunda başarı kazandığını söylese de somut olarak bir başarıya ulaştığını söyleyebilmek şu aşamada zordur. Çünkü her ne kadar Türk tarafı Annan Planı Referandumunu destekleyen taraf olarak bilinse de bu durumun Türk tarafına getirdiği avantaj ne yazık ki etkin bir biçimde kullanılamamıştır. Sonuçta Kıbrıs Türk tarafı üzerinde ambargolar hala devam etmekte KKTC hala tanınmamakta ve hala adada kalıcı bir çözüm bulunamamıştır. Ancak, AKP'nin Kıbrıs'ta şu ana kadar yapılmayan birşeyi başardığı ve uluslararası toplumun gözündeki uzlaşma iztemeyen taraf Türkiye ve Kıbrıs'lı Türkler imajını kaldırdığı söylenebilir.

Diğer taraftan seçim bildirgesinde AKP, AB ile ilişkileri değerlendirirken şu noktaların altını çizmektedir.

- Türkiye'nin yakın bölge ve çevre havzalarındaki politika öncelikleri, Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci ile bütünlük arz etmektedir. AKP, AB-Türkiye ilişkilerini ikili ilişkilerin yanı sıra küresel ve bölgesel barış ve düzen perspektifini de içeren stratejik bir vizyon çerçevesinde değerlendirmektedir.
- Bu perspektiften bakıldığında AB-Türkiye ilişkileri, küresel barışı tehdit eden gerilimlerin yumuşatılmasında, uluslararası terör, kültürel çatışma, enerji güvenliği gibi risk alanlarında küresel işbirliğinin yaygınlaştırılmasında önemli bir mihver niteliği taşımaktadır.
- Daha önceki dönemlerde Türkiye iyi hazırlanamadığı ve demokratik standartlarını yükseltmediği için AB'nin genişleme dönemlerinde önemli fırsatlar kaçırılmıştır. 17 Aralık 2004 AB zirvesinde alınan karar, Türkiye'nin yarım asırdır sürdürüldüğü AB ile bütünleşme çabalarına ivme katmış ve bölgesel ve küresel bir aktör olma iradesine kurumsal bir boyut kazandırmıştır.

(¹³⁹) HASGÜLER Mehmet, *Siyasi Partilerin Seçim Beyannamelerinde Kıbrıs*, USAK Strateji Gündem 14 Eylül 2007, makaleler, <http://www.usakgundem.com/yazar/785/siyasi-partilerin-seçim-beyannamelerinde-kibris.html> (13/062009)

- AKP, AB katılım sürecini hem bir entegrasyon hem de Türkiye'nin siyasal, ekonomik, sosyal ve yasal standartlarını yükselten bir yeniden yapılanma süreci olarak değerlendirmektedir.
- AB müktesebatını tarama çalışmaları, ülkemizde pek çok alanda gerçekleştireceğimiz yapısal dönüşümün alt yapısını hazırlamıştır. 2007 başında aldığımız kararla fasılların müzakerelere resmen açılıp açılmamasına bakmaksızın pek çok alanda reformlar hızla devam edecektir. 17 Nisan 2007'de açıkladığımız Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı" 2007–2013 yıllarında gerçekleştirilecek reformların detaylı bir açılımını, takvimini ve sorumlu kuruluşlarını içermektedir. 188 yasal düzenleme ve 576 ikincil düzenlemeyi kapsayan bu doküman, AB katılım sürecinin siyasi sorunlarından bağımsız olarak Türkiye'yi en yüksek standartlara ulaştırma konusundaki kararlılığımızın somut bir göstergesidir.¹⁴⁰

Bu söylemden de anlaşıldığı gibi AKP, AB ile ilişkileri medeniyetler ittifakı perspektifinde görmeye devam etmekte ve bu konuda her türlü adımı atmaya hazır olduğu vurgulamaktadır. Ancak özellikle Cumhurbaşkanlığı seçimi tartışmalarıyla başlayan ve Ergenekon soruşturması ile süregelen iç politikadaki yoğunluk Türkiye'nin AB üyeliği konusundaki reform sürecini sekteye uğrattığı söylenebilir. Bu sürece ivme katmak için her ne kadar AKP, Ali Babacan'ı başmüzakerecilik görevinden alıp yerine Egemen Bağış'ı getirse de bu sürecin hala istenilen boyutta olmadığını son zamanlarda AB'li politikacılar yüksek sesle AKP'nin kendilerini hayal kırıklığına uğrattıklarını söylemelerine neden olmaktadır.

Bu arada Irak işgâlindeki inişli-çıkışlı ve kararsız tutumunun aksine, AKP yeni dönemde ABD ile olan ilişkilerine büyük önem vereceğinin sinyalini seçim bildirgesinde veriyordu Buna göre; AKP yeni dönemde ABD ile ilgili olarak yeni vizyonunu seçim bildirgesinde şu şekilde vurguluyordu:

(¹⁴⁰) AK Parti'nin 2007 Seçim Bildirgesi, <http://www.akparti.org.tr/beyanname.pdf> (13/06/2009)

- Türkiye'nin AB üyeliği transatlantik ilişkileri hem derinleştiren hem de genişleten bir etkiye sahiptir. Türkiye Avrupa üzerinden Avrasya'ya uzanan alanda stratejik gerilimlerin aşılmasında belirleyici bir konum ve role sahiptir.
- Türkiye bu konum ile NATO'nun ve transatlantik ittifak sisteminin en önemli aktörlerinden biridir. NATO'nun 2004 İstanbul zirvesi ile ortaya konan ve diğer zirvelerde geliştirilen yeni açılımlar Türkiye'nin aktif katkısı ile hayata geçirilecektir. NATO'nun Afganistan operasyonunda üstlendiğimiz askeri ve siyasi etkin rol, bu kararlılığımızın en açık göstergesi olmuş ve Türk-Afgan kardeşliği tekrar gönüllerde yer etmeye başlamıştır.
- Bu çerçevede Türk-Amerikan ilişkileri hem ikili düzeyde hem de ittifak sistemi içinde köklü bir geçmişe, kapsamlı bir amaç ve çıkar ortaklığına ve sağlam bir jeopolitik zemine dayanmaktadır. İlişkilerimiz kapsamı itibarıyla çok boyutlu, uygulama alanı itibarıyla çok yönlüdür. Bu ilişkinin yeni şartlara uyumlu hale getirilerek kurumsallaşması sadece ikili ilişkiler açısından değil küresel ve bölgesel barış açısından da büyük bir önem taşımaktadır.
- Bu ilişkilerin daha geniş kapsamlı bir şekilde ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel alanda zenginleştirilmesi gerekmektedir. ABD ile olan ittifakımızı, transatlantik ilişkilerin omurgasını oluşturan NATO içindeki etkin rolümüzü ve AB üyelik sürecimizi, ortak bir hedefin ana unsurları olarak görüyoruz.¹⁴¹

2. AKP'nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı: Kazan – Kazan Stratejisi

2007 Seçim Bildirgesinde AKP yeni dönemde izleyeceği ve politikayı özetlerken şu noktaların altını çiziyordu.

- AKP; uluslararası alanda yeni bir Türkiye imajı oluşturmak amacıyla yeni döneme başlayarak. Kültürel anlamda doğu ile batı, ekonomik-politik anlamda kuzey ile güney arasında merkez bir rol üstlenmek zorunda olduğumuza inanıyoruz. Ülkemizin küresel konumunu reaksiyonere ve edilgen bir köprü rolü ile değil, aksiyonere ve etken bir merkez ülke ekseninde tanımlıyoruz. Bu tanım konjonktürel ve taktik bir tanımlama değil, derin tarihi birikimimizin ve jeopolitik konumumuzun gerektirdiği kalıcı ve stratejik bir tanımdır.
- Türkiye tarihi, coğrafi ve kültürel derinliği, ekonomik ve demokratik dinamizmi ile özel bir konuma ve küresel bir misyona sahiptir. AKP uluslararası ilişkilerde başarının üç ana şartını olduğuna inanmaktadır: Psikolojik özgüven, stratejik planlama ve güçlü siyasi irade. Önümüzdeki dönemde temel hedefimiz, bu şartları yerine getirerek Türkiye'yi 21. yy.ın yükselen gücü yapmaktır.
- Türkiye'yi içine kapatan değil dünyaya açan, Türkiye'nin stratejik ufku daraltan değil sürekli genişleten, Türkiye'nin küresel ve bölgesel etkinliğini zayıflatan değil

⁽¹⁴¹⁾ AK Parti'nin TBMM'ye sunduğu 60. Hükümet Programı 31/08/2008
http://www.akparti.org.tr/haber.asp?haber_id=18660&kategori=1 (13/06/2009)

güçlendiren, Türkiye'yi etkilenen bir çevre ülkesi değil etkileyen bir merkez ülkesi yapan bu yolun takipçisi olacağız.¹⁴²

İşte bu yeni vizyon çerçevesinde küresel güç olma yolunda oynayabileceği rolü oynamak ve AB'ye üyeliğinin gerçekleşebilmesi için AKP yönetimi, Kıbrıs'ta çözümün bir ihtiyaç olduğunu düşünmektedir. Bu durumun ise, dört temel nedeni bulunmaktadır:

- 1) Kıbrıs'ta çözüm, Türkiye'nin üyeliğini kolaylaştıracaktır. Çünkü AB'nin 1999 Helsinki Zirvesi'nde alınan kararında, Türkiye'nin çözüm yönünde olumlu tutum sergilemesi isteniyordu. Ayrıca Kıbrıs'ta çözüm Yunanistan ile ilişkilerin düzelmesine yardımcı olacaktı. Bu da, kararın diğer maddesinin yerine getirilmesi anlamına geliyordu.
- 2) Kıbrıs Rum Kesimi, 1 Mayıs 2004'te AB'ye tek başına üye olacaktı. Bu durum, Türkiye için önemli zorluklar ortaya çıkarabilirdi. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin Rumlar karşısında konumu zayıflayacaktı. Bu nedenle, AKP yönetimi, bu süreci durdurmak istiyordu
- 3) Çözüm, iki halk, Türkiye ve Yunanistan arasında dostluk ve iş birliğini artıracak gibi, Doğu Akdeniz'de barış ve istikrarın sağlanmasına yardımcı olabilecekti. Türkiye de, yıllardır çözülmeyen bu sorunun kendisi için sıkıntı oluşturmamasından kurtulacaktı.
- 4) AKP yöneticilerine göre, ne çözümsüzlük, ne de Türkiye'ye ilhak, gerçekçi seçeneklerdi. Bu nedenle, iki tarafın, "kazan-kazan" anlayışı içinde hareket ederek, alabileceğinin en fazlasını alarak çözüm bulması, en gerçekçi yol görünüyordu.¹⁴³

Gerçekten de AKP bu temeller doğrultusunda, Kıbrıs'ta çözüm için sunulan Annan Planı hakkındaki politikası, aynen AB Uyum Paketlerinde olduğu gibi net, kararlı ve olumlu oldu. Bu noktada birçok konuda AKP ile çelişen KKTC' nin efsanevi Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş bu süreç içerisinde adeta Türkiye tarafından çözüme engel olarak görüldüğünden tasfiye edildi ve yerine AB' nin de desteklediği sol bir kültürden gelen Mehmet Ali Talat, KKTC' nin yeni Cumhurbaşkanı oldu.

¹⁴² AK Parti'nin 2007 Seçim Bildirgesi, <http://www.akparti.org.tr/beyanname.pdf> (13/06/2009)

¹⁴³ Ertan Efegil, Bush Yönetimi ile AK Parti'nin Kıbrıs Polikaları'nın Karşılaştırmalı Analizi (Annan Planı ve Sonrası) Avrasya Dosyası Dergisi, 2005, Cilt 11, Sayı. 2, Sayfa, 66
<http://www.asam.org.tr/temp/temp708.pdf> (13/07/2008)

Aslına bakılırsa Denктаş'ın tasfiye sürecini bir bakıma ABD ve AB'nin birlikte istedikleri ve bunun için her türlü desteği gerek KKTC'deki STÖ'lere ve Sendika ve muhalif siyasi partilere aktardıkları yardımlarla görmek mümkündür. Zira "Kuzey Kıbrıs'ta muhalefete bağlı sendika, örgüt ve partilere ABD ve AB tarafından yıllardır 600 milyon \$ yakın kaynak akıtıldığı biliniyor.¹⁴⁴ Diğer yandan Denктаş'ı devirmek için ABD, Dışışleri Bakanı Powell, Türkiye Büyükelçisi Edelman ve Kıbrıs Özel Temsilcisi Weston aracılığıyla Abdullah Gül'ü Denктаş'ın adil ve özgür seçimlerin önünde engel oluşturmaması için üç kez uyardı.¹⁴⁵

2.1. AKP'nin Annan Planı'na Yaklaşımı

Uluslararası sisteme, Türkiye'nin küresel politikadaki rolüne ve Kıbrıs sorununa ilişkin görüşlerine uygun olarak, AKP yönetimi, Annan Planı'nı başından beri müzakere edilmesi gereken belge olarak kabul etmiştir. Annan Planı'nı müzakere etmek üzere görüşme masasına oturması için KKTC yönetimini teşvik eden AKP, "Rumlar diyalogdan kaçınmadığı sürece, masada kalınmasını istemiştir.¹⁴⁶

Annan Planı'nı sunulduğu şekliyle kabul etmeyen AKP, göç, mülkiyet gibi detaya ilişkin konulardan ziyade, Plan'ı bir bütün olarak değerlendirip, bu çerçevede getirilerinin neler olduğuna bakılması gerektiği görüşündedir. Bu bağlamda, AKP, görüşmeler sırasında şu konuların ele alınması düşüncesindedir:

⁽¹⁴⁴⁾ ÖZSOY Ali, *ABD Kıbrıs'ta Psikolojik Harbi Başlattı: Hedef Denктаş'ı Yıkma*, Türk Solu Haftalık Gazetesi, 27.10.2003, sayı 42 <http://www.turksolu.org/42/ozsoy42.htm> (04/01/2009)

⁽¹⁴⁵⁾ Age.

⁽¹⁴⁶⁾ Başbakan Erdoğan'ın 25 Şubat 2004 tarihinde Devlet Konukevinde Gaztecilerle yaptığı kahvaltı toplantısının metni: http://www.akparti.org.tr/haber.asp?haber_id=2956&kategori=1 (13/06/2009)

- 1) İki kesimliliğin güçlendirilmesi,
- 2) 1960 Garanti ve İttifak Anlaşmaları'nın geçerliliğini sürdürmesi,
- 3) Eşitliğin, kurumlar bazında sağlanması,
- 4) Oluşturucu devletlere ait haritanın düz bir çizgiyle ayrılması,
- 5) Anlaşma'nın, AB temel hukukunun bir parçası olması.¹⁴⁷

AKP, en son değişiklikler sonunda ortaya çıkan Plan'ın şu olumlu noktaları içerdiğini de referandum öncesi belirtmiştir:

- 1) Planla iki devlet ortaya çıkacaktır.
- 2) Kıbrıslı Türkler devlet olarak tanınacaktır.
- 3) Kuzey Kıbrıs'a yabancı yatırımcı gelecektir.
- 4) İki kesimlilik muhafaza edilmektedir.
- 5) Kıbrıslı Türklerin siyasi eşitliği korunmaktadır.
- 6) Türk askerinin adadaki mevcudiyeti devam edecektir.
- 7) 1960 Garanti Anlaşması geçerliliğini sürdürecektir.

Bu açıklamalarıyla AKP Hükûmeti, 24 Nisan'daki referandum sırasında, Kıbrıslı Türklerin açıkça Plan'a "evet" demesini istemiştir.

3. AKP'nin Liberal Dönüşümü: ABD İle İlişkilerde Kıbrıs Sorunu

AKP kendi ikili siyasi kimliğini (dindar-modernist) dış politikada da göstermektedir. AKP döneminde, Türkiye'nin özellikle dış politikası, dikkat edilirse riskleri minimum düzeyde tutan ama sorunlara gerçek anlamda çözüm üretmeyen bir

(¹⁴⁷) EFEGİL Ertan, *Bush Yönetimi ile AK Parti'nin Kıbrıs Politikaları'nın Karşılaştırmalı Analizi (Annan Planı ve Sonrası)* Avrasya Dosyası Dergisi, 2005, Cilt 11, Sayı. 2, Sayfa, 66
<http://www.asam.org.tr/temp/temp708.pdf> (13/07/2008)

stratejinin ürünü olarak ortaya konduğu söylenebilir. Kendini riske atmayan ama diğer yandan da o sorun karşısında kayıtsız kalmayan bir politika. Yunanistan, Suriye ve Kıbrıs sorunu ile ilişkileri ve ilgileri bu düzeyde duruyor. Sorunun varlığı kabul ediliyor, ama sorun “by-pass” edilerek soruna taraf ülke ile ilişki farklı bağlamlarda sürdürülüyor. Böylece komşu ülkeler arasındaki ilişkiler düne göre daha iyi olmakla birlikte, kalıcı ve kararlı adımlar atma konusunda çekince ortaya konuyor, iş zamana havale ediliyor.”¹⁴⁸

Kıbrıs konusunda AKP’nin sergilediği dönüşüm politikasının nedeninin yine aynı stratejiye dayandığı söylenebilir. Bu stratejiye göre; Kıbrıs sorunu çözülmelidir, ama bu sorun çözülene dek Türkiye’nin dünya ile ilişkileri bozulmamalıdır. Bunu sağlayabilmenin tek yolu ise sorunu çözme isteğinin uluslararası topluma açıkça deklare edilmesi ve bunun çözüm sürecine aktif olarak katılması şeklinde özetlenebilir.

Bu yeni yaklaşımı en iyi yansıtan görüşünü ise AKP’nin dış politika stratejisini belirleyen Başbakan Erdoğan’ın eski dış politika danışmanı ve şu anda Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu Kıbrıs konusunda şu şekilde vurgulamıştır. Kıbrıs’ın Askerî açıdan stratejik bir değeri olduğunu vurgulamak istemiyorum. Ama, Bakû-Tiflis-Ceyhan ve ileride Kerkük-Yumurtalık boru hatlarıyla, petrol İskenderun’a inecek. İskenderun ve civarı önemli bir enerji aktarım merkezi olacak. Adana’da bir serbest bölge mevcut. Ayrıca, Antalya ve çevresi Türk turizminin can damarı. Biz, Kıbrıs’taki statükonun değişmesini arzu ediyoruz fakat, bu değişim pozitif yönde ve çatışma doğurmayacak biçimde gerçekleşmeli. Adada çıkabilecek ufak tefek çatışmalar, Doğu Akdeniz’in istikrarını bozmamalı. Biz, Kıbrıs’ta iki

(¹⁴⁸) ILICAK Nazlı, Tercüman Gazetesi, “*Kıbrıs düğümü Amerika’da çözülecek*”, 06/01/2004 aktaran <http://www.yeniduzengazetesi.com/index.php/cat//col/2/art/536> Asım Akansoy’ un makalesi

kesimliliği güçlendirecek adımların atılmasını talep ediyoruz. Sözelimi, Kuzey'de ikamet edeceklerin sayısının azaltılıp daha uzun döneme yayılmasını, yerinden edilecek Türklere daha büyük ekonomik katkı sağlanmasını istiyoruz. Türk tarafı, bugüne kadar, uzlaşmaz bir görüntü vermiş. Biz, kararlı fakat esnek bir politikadan yanayız. Kararlı, yani ne istediğinizi bileceksiniz, ama bu amaca ulaşmak için esnek davranacaksınız. Türkiye, kalıcı bir çözüm için elinden gelen her şeyi yaptığı intibasını yaratmalı.¹⁴⁹

Benzer bir şekilde Doğu Akdeniz'deki güç dengeleri açısından olaya bakıldığında Ahmet Davutoğlu bu noktada çözüme ulaşmış, birleşmiş bir Kıbrıs'ı şu şekilde değerlendiriyor: "AB, Kıbrıs'ı, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'ya yaklaşma imkânı olarak görüyor. Biz de onlara, gerçek yaklaşma Türkiye üzerinden olur diyoruz. Ayrıca, Irak'taki krizi, Filistin'deki krizi hatırlatıyor, kalıcı ve adil bir çözüm bulunamadan statüko bozulursa, Kıbrıs'ta da kriz çıkar. Bu yüzden, riskleri asgariye indiren bir anlaşma lâzım diye uyarıyoruz."¹⁵⁰

Yine benzer şekilde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan AB Komisyonu Başkanı Prodi'nin Türkiye'yi ziyaret ettiği gün "Orada (Kıbrıs'ta) acil, kalıcı bir çözümü gerçekleştirmeliyiz. Gerek KKTC, gerek bizler müzakere masasından asla kaçmamalıyız, kaçan taraf olmamalıyız. Masaya oturmalıyız. Karşı müzakereci, kaçacaksa kaçsın. Biz

(¹⁴⁹) ILICAK Nazlı, Tercüman Gazetesi, "Kıbrıs düğümü Amerika'da çözülecek", 06/01/2004 aktaran <http://www.yeniduzengazetesi.com/index.php/cat//col/2/art/536> Asım Akansoy' un makalesi

(¹⁵⁰) AKANSOY Asım, *Bir Kaz Tavuk Hikayesi: AKP, AB ve Kıbrıs*, <http://www.yeniduzengazetesi.com/index.php/cat//col/2/art/536>

kendimize güveniyoruz, haklıyız. Bu şekilde masaya oturacak olursak inanıyoruz ki o masadan arzu ettiğimiz neticeyi alarak kalkarız”¹⁵¹

Diğer taraftan ABD, Doğu Akdeniz’de aradığı istikrarı bulabilmek için sorunun en azından söylem bazında bir an önce çözülmesi taraftarıdır. ABD, tarafların bir şekilde uzlaştığı çözümden yanadır, çözümün detayları ile ilgilenmemektedir. Annan Planı’nın ortaya koyduğu önerilerin, tarafların taleplerini yerine getirip getirmediğine veya uygulanmaması hâlinde yeni sıkıntıların ortaya çıkıp çıkmayacağına bakma niyetinde olmadığını söylemek mümkündür.

Zaten AB üyeliğinin, diğer devletlerin de yardımıyla, adada kurulması muhtemel huzura yardımcı olacağını düşünmektedir. Türkiye de, ABD’den biraz farklı olsa da, benzer bir yaklaşım sergilemektedir. AKP iktidarından önceki hükûmetler, Kıbrıs meselesini kendi dinamikleri ve gerçekleri temelinde değerlendiriyordu ve AB üyeliği ile Kıbrıs meselesini ilişkilendirmeyi kesinlikle reddediyorlardı. Aynı zamanda, bu hükûmetler, sorunun çözümüne ilişkin detaylara daha fazla ağırlık veriyorlardı. Bu bağlamda, uluslararası sistemde yaşanan değişikliklere göre yeni bir tutum belirlemekten çok, Türk tarafının tezlerinde küçük çaplı değişiklikler yapmayı, ama özde yıllardır savunulan noktalara vurguda bulunmayı tercih ediyorlardı.

AKP iktidarının, bu bağlamda, önceki hükûmetlerin politikalarından uzaklaşırken, ABD, AB ve BM’nin savunduğu çözüm önerilerine yakınlaştığı söylenebilir. ABD gibi, mevcut durumun sürdürülemeyeceğini belirterek, iki kesimli, iki bölge, tek uluslararası kişiliğe sahip federal devlet tezini benimseyen AKP yönetimi, sorunun çözümü hâlinde, bir

(¹⁵¹) NTVMSNBC, 16/01/2004, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/252825.asp> (13/06/2008)

yandan Kıbrıslı Türklerin belirsizlikten, diğer yandan Türkiye'nin ayak bağı olan Kıbrıs meselesinden, büyük çaplı zarara uğramadan “kurtulacağını” düşünüyordu.

AKP için öncelikli sorun, Türkiye'nin AB üyeliği ve bu üyelik sonrası Türkiye'nin oynayacağı küresel rol idi. Bu bağlamda, AKP, ABD yönetimi gibi, Annan Planı'nın detayları ile ilgilenmiyordu. Örneğin, mali yardım, tazminatlar, yeni konutların yapımı, mülkiyet gibi. Yine de, ABD'den farklı olarak, garantör ülke olmanın gereğinden ve Kıbrıs'ın jeostratejik konumundan ötürü, bazı temel noktaların iki kesimlilik, iki bölgelilik, 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nın devam etmesi gibi Plan'da arzu ettiği şekilde yer almasında ısrar ediyordu.

Önceki hükûmetlerin aksine, uluslararası hukuk çerçevesinde, egemenlik, toplumsal eşitlik, homojen iki kesimlilik, global tazminat sistemi gibi önceleri savunulan tezleri, diğer taraflara benimsetemeyeceğinin farkındaydı. İkinci olarak, Kıbrıs'ın AB'ye üyeliği konusunda, her iki ülke de farklı yaklaşım içindeydi. ABD, Kıbrıs Rum Kesimi'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti (veya Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti) adı altında AB'ye üyeliğini destekliyordu. Hatta ileride tam üye olacak Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB kurumlarında etkin rol oynayacağını hesaplayan ABD, bu ülkeyle stratejik ilişkilerini geliştirme arzusundaydı. Bu yaklaşım, iki yönden, Türkiye'nin tezlerine aykırıdır.

Öncelikle Türk Hükûmetleri, AB tarafından benimsenmese de, 1960 Anlaşmaları'na göre, Kıbrıs'ın, iki garantör ülkenin üye olmadığı uluslararası/bölgesel örgütlere üye olamayacağı maddesini, sürekli olarak gündeme getiriyordu. Gösterdiği tutum ile, ABD'nin bu anlayışı benimsemediği görülmektedir. Kıbrıs'ın üyeliğini, 1960 Anlaşmaları'na rağmen kabul etmektedir. İkinci olarak, bu tutumundan ve yukarıda

açıklanan politikalarından ötürü, zaten Kıbrıs Rum Kesimi'ni, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanıyan Amerikan yönetimi, aynı zamanda Kıbrıslı Rumları, uluslararası politikada stratejik ilişkiler kurabileceği karar vericiler olarak benimsediğini göstermesi açısından önemlidir.

4. Kıbrıs Sorununun Türkiye'nin AB ile İlişkilerine Yansımaları ve ABD

Soyvetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaşın sona ermesi Avrupa Birliği'nin 1990'lı yıllara büyük bir iyimserlikle başlamasına neden olduğunu söylemek mümkündür. İdeolojik, siyasal ve askeri açıdan ikiye bölünmüşlüğü sona eren Avrupa coğrafi, kültürel, tarihsel noktalarını öne çıkaran bir bütünlük gösterebilecekti. 1957 Roma Anlaşmasından bu yana siyasal, ekonomik ve hukuki kurumsallaşmasını gerçekleştiren AB, kısa bir süre için yolları ayrılmış olan doğudaki akrabalarına Avrupa değerlerini ve kimliğini aktarmak, öncülük etmek rolünü üstlenirken Yeni Dünya Düzeni içinde kendi siyasal ve ekonomik egemenlik alanının sınırlarını çizmek üzere kollarını sıvadı 'derinleşme ve genişleme' süreçlerini başlattı.¹⁵²

AB'nin derinleşme süreci 7 Şubat 1992'de imzalanan ve 1 Kasım 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Anlaşmasıyla zirveye çıktı. Bu anlaşma üye devletlerin ekonomik ve parasal birliği sağlamalarını dış politika ile güvenlik alanlarında ortak politika geliştirmelerini ve içişleri ile adalet konularında işbirliğini arttırmalarını öngörüyordu.

Diğer taraftan Amerika için diğer bölgelerden farklı bir öneme sahip olan Avrupa Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin politikalarında merkezi bir yere sahipti. Çünkü bu bölge Amerika için Avrasya ile bağlantıyı sağlayan bir bölge köprübaşı durumundaydı. ABD,

(¹⁵²) FIRAT Melek, *AB – Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları*, (der. Gencer Özcan – Şule Kut, *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, Mart 2000, İstanbul, Buke Yayınları, s. 241

Rusya'yı da Avrupa ile yakınlık kurmaya teşvik ederek bu ülkenin Çin ve Hindistan'la bir ittifak kurması yerine Batı sistemi içinde yer almasını tercih ettiği söylenebilir. Bunun için son günlerde şartları yerine getiren Rusya'nın da NATO üyeliğine kabul edilebileceği yönündeki söylemler dikkat çekicidir.¹⁵³

ABD, Soğuk Savaş sonrasında Avrupa ile bağlantısını daha güçlü hale getirmek için bir takım kurumsal ve kavramsal çalışmalar yaparak belli bir çerçeve içine oturtmaya çalıştı. Bu amaçla Ocak 1994'ten itibaren ABD ve AB yetkilileri bir atlantik işbirliği kavramı üzerinde çalışarak Aralık 1995'te Madrid'te Yeni Transatlantik Gündemi (New Transatlantic Agenda – NTA) oluşturmayı başardılar Yeni Atlantik Topluluğu olarak da adlandırılan bu yeni yapılanma hem ticari ilişkilerin geliştirilmesini hem de siyasal konularda işbirliğini öngörmektedir.

Fakat ABD – AB ilişkilerinde dikkat çekici nokta AB'nin derinleşmesi ve genişlemesi sürecine Amerikanın verdiği destektir. Çünkü ABD, ekonomik açıdan gelişmiş, istikrarlı bir Avrupa'yı, güvenliği için zorunlu görüyordu. Bununla birlikte AB'nin ayrı bir ekonomik ve siyasal blok olarak hareket etme girişimlerinden rahatsızlık duyuyordu. Başka bir deyişle Avrupa'nın kendisine rakip olmasından çekiniyordu, bu yüzden elindeki

(¹⁵³) ABD'nin Avrupa ve Avrasya İlişkilerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Philip Gordon, kriterleri yerine getirmesi durumunda Rusya'nın da NATO üyesi olabileceğini söyledi. ABD Kongresi üyelerine hitaben yaptığı konuşmada, ABD yönetiminin, eski Sovyetler Birliği'nin Avrupa'ya yönelik tehdidini bertaraf etmek amacıyla kurulmuş olan NATO'ya, Rusya'nın da üye olması konusu üzerinde düşündüğünü belirten Philip Gordon, Avrupa içindeki demokrasilere NATO'nun kapılarının açık olması gerektiğini savundu. Gordon, "Eğer Rusya kriterleri yerine getirir, ortak güvenliğe katkı sağlarsa ve eğer ittifak içinde bu konuda görüşbirliği olursa, o zaman bu ülke NATO'dan dışlanmamalıdır.

Milliyet Gazetesi, NATO'dan Devrim gibi açılım, 29/07/2009,

<http://www.milliyet.com.tr/Dunya/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1122747&Date=29.07.2009&b=NATODA%20devrim%20gibi%20acilim&KategoriID=19>

kurumsal, siyasal ve ekonomik olanaklarla AB'yi denetim altında tutmaya çalıştı. Bunun en önemli araçlarından biri NATO ittifakı ve bu çerçevede Avrupa'da konuşlu bulunan 100.000 civarındaki Amerikan askeri idi.¹⁵⁴

Soğuk Savaş döneminde Yunanistanla birlikte NATO'nun güneydoğu kanadını oluşturan Türkiye bu süreç içerisinde gerek ABD gerekse Batı bloğu için önemli bir aktör olmuştur. Aynı şekilde Yunanistan'da blok içinde kalarak güvenlik açısından Sovyetlerin gerek Balkanlarda yayılması ve gerekse Akdeniz'de yayılmasını engelleyen bir ülke olmuştur. Fakat Yunanistan ve Türkiye arasında yaşanan sorunlar ABD'nin Doğu Akdeniz'de oluşturmaya çalıştığı istikrarı tehdit etmesi ve Yunanistan'ın AB üyesi olması nedeniyle bu durumun ABD – AB ilişkilerini olumsuz etkiliyor olması ABD yönetimleri tarafından istenen bir durum değildi.

Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle Yunanistan ve Türkiye'nin ilişkileri ABD ile tekrar tanımlanmasına karşılık genel hatlarıyla pek bir değişiklik göstermemiş, ancak bazı sapmalar olmuştur denilebilir. Örneğin; Yunanistan 1990'larda Amerikan dış politikasında önemli bir yer tutan Balkanlarda önce Bosna'da ardından Kosova'da Sırpı tutmuş, Yugoslavya'ya uygulanan amborgoyu delmiş, Makedonya ile sorunlarını abartmış, Arnavutlukla ilişkilerini gerginleştirmiş ve Mart 1999'da Yugoslavya'ya yönelik NATO operasyonuna itiraz ederek NATO içindeki uyumu bozmuştu.¹⁵⁵ Diğer taraftan Türkiye 1991'de patlak veren Körfez krizinde ABD'nin en yakın müttefiki olmuş ve Balkanlarda meydana gelen çatışmalarda ABD'nin yanında yer almıştır. Bu arada Yunanistan ve

⁽¹⁵⁴⁾ UZGEL İlhan, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (editör Baskın Oran, Cilt II 1980 – 2001 İletişim Yayınları İstanbul 2005, 8. Baskı) s. 248

⁽¹⁵⁵⁾ Age, s. 292

Türkiye, Soğuk Savaş'ın ardından 1996'da Kardak kayalıkları yüzünden savaşın eşiğine gelmişler sorun ABD'nin müdahalesi ile dondurulmuş, her ülke de istediği sonucu alamamıştı. Amerikan yönetiminin bu konudaki resmi tutumu kayalıkların ne Yunanistan ne de Türkiye'nin egemenliği olduğu yönündeydi, bu yaklaşımda mevcut sorunu çözmek yerine bunalımı azaltmak şeklinde özetlenebilir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, ABD daha önceki dönemde olduğu gibi Türk – Yunan ilişkilerinde ve Kıbrıs sorununda önemli bir rol oynamaya devam etti. Amerika 1990'lar boyunca Türkiye ve Yunanistan arasındaki kronikleşen sorunların çözümünde önemli bir ilerleme sağlamasa da Kardak krizi ya da Kıbrıs'a S – 300 füzelerinin yerleştirilmesi gibi konularda ağırlığını koyarak en azından statükonun bozulmasını önleyebildi.

4.1. ABD ve AB Arası İlişkilerde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye'nin Rolü

Avrupa, derinleşerek ve kurumsallaşarak siyasi birlik kurmaya giriştiği 1990'lar boyunca dış politikasını güçlendirmeyi ve böylelikle ABD'den bağımsız hareket edecek duruma gelmeyi amaçladı. Ancak Brüksel, kendini NATO'dan, dolayısıyla ABD'den ayırtırmaya çabaladıkça, ABD de yeni araç ve politikalarla Avrupa içindeki güçlü komunu korumaya çalışıyordu. ABD, bu anlamda ilk olarak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini Avrupa'dan önce NATO şemsiyesi altında kucakladı.

2002'ye kadar tehdit algılaması temelinde güvenlik eksenli NATO merkezli bir dış politika izleyen ve Batı ile kurumsal tek bağı NATO üzerinden olan Ankara ise, 1990'larda ABD'nin eski komünist ülkeleri NATO'ya almasıyla birlikte, Batı ittifakı içindeki nispi ağırlığının ve pozisyonel değerinin azaldığını anlamakta gecikti. Ankara, 2002'ye kadar

AB'ye ABD ve NATO üzerinden yaklaşmaya çalışırken; AB, Ankara'ya mesafeli durmayı tercih etti. Hatta ABD'nin verdiği desteğin de yardımıyla AB aday üyeliğinin tescillendiği Aralık 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye, Avrupa'da önemli siyasi karar alıcılar ve medya tarafından kamuoyuna “Amerika'nın AB içindeki yeni Truva atı” olarak lanse edilmeye çalışıldı. Ankara, ABD'den bağımsız kendi politikalarıyla AB'ye yaklaştıkça, “Truva atı” benzetmesi önemini kaybetti ve bu durum Türkiye'nin Brüksel nezdindeki kredibilitesini arttırdığı söylenebilir. Türkiye giderek güçlendiği ve ölçek büyüttüğü oranda AB, onun tam üyelik sürecinden kopmaması için gayret göstermeye başladı. Gerek Kıbrıs sorununda gerekse Irak, Suriye, İran krizlerinde geliştirdiği yapıcı ve sorun çözücü diplomasi, Türkiye'yi AB için önemli bir ortak haline getirdi denilebilir.

Diğer taraftan Ankara'nın Helsinki Zirvesi sonrası reformlara girişmesi de Brüksel ile ilişkilerin seyrini ciddi biçimde etkiledi. Ankara'nın tehdit odaklı, güvenlik eksenli ve NATO merkezli politikalarından uzaklaştıkça, ABD'den uzaklaşıp AB'ye yaklaştığını söyleyebiliriz. 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin Ortadoğu politikası Türkiye'nin bölge deki çıkarlarıyla atıştı. Halkın gösterdiği tepkinin de bir sonucu olarak 1 Mart Tezkeresi'nin TBMM'den geçmeyişi, 1990'larda Balkanlar'da ABD ile kesişen yolların, 2000'li yıllarda Ortadoğu'da ayrışmaya başladığını ortaya koyuyordu. Bu durumun Soğuk Savaş zihniyetinin mirası olan daimi dost-daimi düşman/rakip ikilemine dayanan statik algılamasının açılmasını da beraberinde getirdiği söylenebilir.

Ankara, 2002 sonrasında hem iç hem de dış siyasette bir değişim sürecine girdi. Bu değişim sürecinde AB, kısır iç siyasi çekişmeleri aşmanın bir aracı olarak kullanıldı. Militarist devlet anlayışının özölmesinde, sivil-asker ilişkilerinin normalleşme sürecine

girmesinde ve siyaset üzerindeki askerî etkinin kırılmasında AB reformlarının etkisi yadsınamaz bir gerçek. AB, iç siyasette reformlar için bir manivela; dış politikada ise ABD karşısında Ortadoğu'da Türkiye'nin elini güçlendiren bir koz. Fakat bu durum ABD'den tamamen bağımsız politika üretmek için AB'ye giriyor anlamına gelmiyordu.

ABD Türkiye'nin AB üyeliğine niçin destek veriyor? Söz konusu desteğin birbiri içine geçmiş çeşitli çıkar halkalarının bileşiminde yer aldığını belirtmek gerekiyor. Washington, Türkiyeli bir AB'yi, Türkiyesiz bir AB'ye nazaran daha fazla manipüle edebileceğini düşünüyor. Çünkü Türkiye diğer AB üyesi ülkelerden farklı olarak gerek stratejik, gerekse de sosyo-kültürel ve tarihî derinliği ile büyük bir coğrafyayı etkileme gücüne sahip bir ülke. Ankara'nın çıkarları, Balkanlar ve Doğu Avrupa gibi çoğu dış politika konularında AB'den daha çok ABD'nin çıkarları ile örtüşüyor denilebilir.

Öte yandan Doğu Akdeniz'in sadece AB egemenliğinde bir deniz olmasına karşı çıkan Washington, Annan Planı ile Ankara'ya yeni bir alan açtı. Ankara da bu alanı genişleterek üzerindeki Kıbrıs sorununun ipoteğinden büyük ölçüde uzaklaştığı söylenebilir.

Soğuk Savaşın ardından ABD Kıbrıs konusundaki politikasının temel ilkerini şu şekilde belirlemişti.

- 1) Sorunun çatışmaya dönüşmemesi özellikle Türk Yunan ilişkilerinde gerginliğe yol açmaması.
- 2) Statüko'nun (bölünmüşlüğü) kabul edilmemesi aslında bölünmüşlüğü devam etmesi içten içe isteniyordu sadece söylem bazında istenmeyen bir durum olarak konuşuluyordu.
- 3) BM çerçevesindeki görüşmelerin yürütülmesi tarafların takıldığı noktalarda ABD'nin müdahale etmesi.
- 4) İki kesimli ve iki toplumlu federasyonun kurulması.

- 5) Ada'nın AB üyeliği konusunun sorunu daha da ağırlaştırılmasının önlenmesi, üyeliğin bir federasyon içinde gerçekleşmesinin desteklenmesi.
- 6) Rusya'nın Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi bölgeye girme çabalarının engellenmesi.¹⁵⁶

1990'lı yılların özellikle 2. yarısında ABD Kıbrıs sorunu üzerinde çok fazla duruyordu, bu durumun nedenini genel dış politika çerçevesi içinde ele almak gerekir. Çünkü bu dönemde ABD sadece Kıbrıs'la değil aynı zamanda Balkanlardaki tüm sorunlarda, Ortadoğu Barış sürecinde, Kuzey İrlanda ve Çin ile Taywan arasındaki sorunda ağırlığını koyarak çözüm bulunması için girişimlerde bulundu. Kıbrıs bu sorunlar arasında çözüm üretilmediği ender sorunlardan biri olarak duruyordu. Bu maksatla sorunu çözmek amacıyla Amerikan yönetimi Ada'ya Balkanlardaki Barış'ın mimarı sayılan Richard Holbrooke ABD'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi olarak gönderdi ve hatta Clinton yönetimi 1997 yılını Kıbrıs için çözüm yılı olarak ilan etti. Ancak 1998 yılı boyunca Holbrooke gerek diplomasi gerekse 'ikinci yol' denilen STÖ'lerle özellikle iş çevreleri ve sendikalarla yakınlaşmayı ön plana çıkararak çözüm girişimlerini sürdürüyse de adanın iki tarafına direkt telefon hattı kurulması dışında bir başarı sağlayamadı.

Diğer yandan Ocak 1997'de ABD'yi Kıbrıs'ta kaygılandıran nokta Rusya'nın Doğu Akdeniz bölgesindeki etkinliğinin artmasıydı; bu maksatla GKRY'nin Rusya'dan S – 300 füze sistemi almasını hem güvenlik açısından hem de nüfuz açısından büyük bir risk olarak gördü. Çünkü füzelerle birlikte Ada'ya uzmanlar ve radar sistemleri de gelecekti ve uzmanlar aracılığıyla Rusya'nın bu bölgsyi kontrol etme olasılığı gündeme gelmişti. Bu aşamada dikkat çeken nokta ABD yönetiminin genelde Kıbrıs sorununda Türkiye'den

(¹⁵⁶) UZGEL İlhan, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (editör Baskın Oran, Cilt II 1980 – 2001 İletişim Yayınları İstanbul 2005, 8. Baskı) s. 293

farklı bir politika izlemesine rağmen bu defa GKRY'yi füzelerin Kıbrıs'a yerleştirilmemesi konusunda ikna etmek için Ada'da 24 yıldır çatışma olmadığı gibi Türkiye'nin tezlerini kullanmış olmasıdır. S – 300 füze krizi bu füzelerin Şubat 1999'da Girit'e gönderilmesiyle son buldu denilebilir. Çünkü bu füze sistemlerinin monte edilmeden depolarda bu şekilde bulundurulması konusunda ABD, Rumları ikna etmişti bu şekilde hem Türkiye'nin tepkisi önlenmiş hem de Rus uzmanlar bölgeye girmemişti.

1990'larda ve 2000'lerin başında ABD'nin Kıbrıs ve Türk – Yunan ilişkilerinde, Türkiye'nin destekler türden bilinçli bir yaklaşım içinde olmamakla birlikte, Türkiye'ye yönelik olarak yaptırım gücü bulunan politika izlemekten kaçındığı söylenebilir. ABD'nin Kıbrıs yada Türk Yunan sorunlarına yaklaşımını yalnızca diplomatik girişimler ve zemin yoklamalarla sınırlı kalmasının nedeni olarak bu dönemde Türkiye birçok alanda yaptığı işbirlikleri gösterilebilir.

Bu noktada şu tespit Türkiye'nin durumunu özetleyebilir. Buna göre;“Amerika ve Avrupa için Türkiye vazgeçilmez değil, sadece terk edilmesi çok maliyetli bir ortak. Hem Washington hem de Brüksel, Türkiyesizliğin maliyetini hesalamak istemiyor. Bunun temel nedeni sanıldığıının aksine askerî gücü değil; Türkiye'nin sahip olduğu sosyo-kültürel, tarihî ve felsefi derinlikten gelen yumuşak gücü. Tam da bu nedenden dolayı, her iki güç de gerek bölgesel politikalar gerekse küresel dengeler açısından Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmek zorunda olduğunu hissediyor.”¹⁵⁷

(¹⁵⁷) ŞENEL Muzaffer, *Washington Brüksel hattında Türkiye*, <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=55&makaleid=866> (12/06/2009)

Sonuç olarak Kıbrıs sorununda Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB'ye tam üyelik başvurusu ve AB'nin bu başvuruyu ele almasıyla birlikte AB faktörü devreye girmiştir. ABD 1990'ların ortalarına kadar soruna AB'nin müdahale etmesini istemezken bu politikayı daha sonra değiştirmiştir.

11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası gelişmeler ve ardından Irak Savaşı bölgeye yakın olan Kıbrıs'ta istikrarı önemli kılmıştır. İngiltere'nin adadaki üsleri Orta Doğu'ya müdahalelerde ABD için de önem taşımaktadır. Türkiye'nin AB üyelik sürecini destekleyen ABD için önemli bir konu da Kıbrıs sorununun Türkiye'nin üyelik sürecini sekteye uğratmamasıdır. ABD bu nedenle AB'nin soruna müdahil olması konusundaki politikasını değiştirse de Türkiye'nin beklentisi doğrultusunda soruna BM çerçevesinde çözüm bulunması için girişimlerde bulunmuştur. Nitekim BM'nin yeni bir Kıbrıs Özel Temsilcisi ataması yolunda ABD'nin telkinleri ve BM'nin süreci başlatması yolunda ısrarı söz konusudur, Yunanistan Türkiye'nin AB üyelik sürecinde bulunmasını Kıbrıs'ta ve Ege'de isteklerini gerçekleştirmek için kullanma eğilimindedir.

Kıbrıs Rum Kesimi'nde ise mevcut yönetim iki kesimli ve iki toplumlu yapıya dayalı bir çözümü kabul etmeyeceğini açıkça belli etmiştir. AB ise referandumda evet oylarına rağmen KKTC'ye yönelik izolasyonların kaldırılması yönünde adım atmamakta ve adeta KKTC cezalandırılmaktadır. KKTC'nin izolasyonunun devam etmesi ve egemenliğinin tanınmaması tarafların eşit şartlarla müzakere etmesini engellemektedir.

Türkiye liman ve hava alanlarının Rum Kesimi araçlarına açılması için KKTC'ye yönelik izolasyonların kalkmasını istemektedir. Türk tarafı planın reddedilmesi sonrasında da açılımlarına devam etmiştir. Lokmacı barikatının kaldırılması bu açıdan önemli bir

adımdır. KKTC mülkiyet ile ilgili başvuruları değerlendirmek üzere komisyon kurmuş ve buraya yapılan başvurular ile ilgili olarak kararlar verilmiştir. KKTC ve Türkiye'de plan sonrası gelişmeler değerlendirildiğinde AB'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimine çözüm için baskı yapmadığı hatta Rum Yönetimi'nin Kıbrıs'ı Türkiye'nin üyelik süreci önünde kullanmaya devam ettiği izlenimi oluşmuştur. Çözüm süreci uzadıkça iki ayrı toplumun mevcut durumda yollarına devam etmeleri çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Orta Doğu ve Hazar bölgesi enerji kaynakları üzerindeki tartışma ve rekabetin devam ettiği ve Orta Doğu'daki sıcak ortamın sürdüğü bir yapıda Kıbrıs stratejik önemini korumaya devam edecektir. Adadaki İngiltere'nin egemen üslerinin korunduğu yapıdan İngiltere gibi ABD'de şikayetçi değildir. Kıbrıs Rum Kesiminde de hiçbir şekilde Kuzeyle bir arada yaşamayı istemeyen azımsanamayacak bir kitle vardır.¹⁵⁸

Eğer Kıbrıs sorunuyla ilgili yeni bir BM planı veya girişimi olursa bu Annan Planına benzer iki kesimli ve iki toplumlu bu planının Kıbrıs Rum Kesimine kabul ettirilmesi için AB ve ABD'nin baskısı gereklidir. Türkiye'nin de Annan Planında belirtilen şekilde yeni bir planda da yer alabilecek olan derogasyonların kalıcılığı için AB tarafından birincil hukuk haline getirilmesinde ısrarcı olması gereklidir. AB'nin soruna müdahil olmasındaki ikilem Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi üye ülke iken Türkiye'nin dışarıda kalmasıdır.

(¹⁵⁸) KASIM Kamer, *Soğuk Savaş Sonrası Kıbrıs Sorunu*, Akademik Bakış 58, Cilt I, Sayı 1, aktaran http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/kamer_kasim_soguk_savas_sonrasi_kibris_sorunu.pdf

4.2 AKP Döneminde Kıbrıs Sorununun Türkiye – AB İlişkilerine Etkileri

AKP'nin ve dolayısıyla Türk Dışışlerinin temel açmazı AB'nin bir üyesi olarak hükümetler arası konferanslarda karşısına çıkacak olan Rum Yönetimi'ni tanımadan nasıl ilerleyeceği sorusundan kaynaklanmaktadır. Bu soruya net ve ikna edici bir cevap bulunamaması karşısında Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki politikasının “zamanın Türkiye lehine yönetimi” çabalarında yoğunlaştığı görülmektedir.

Türkiye Ek Protokolü imzalamasının ardından 29 Temmuz 2005'te yayınladığı Deklarasyonla Kıbrıs'ta tatmin edici bir çözüme kavuşulmadan “Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımayacağını açıklamıştır. Türkiye “tanımayla” “kendi AB üyeliği” ve “BM çözüm süreci” arasında bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Ancak, tanımanın “müzakere süreci içinde” gerçekleşmesi üzerinde duran Karşı Deklarasyonun Türkiye'nin bu pozisyonunu zayıflattığı görülmektedir.

Kıbrıs meselesinin çözümü yolunda hazırlanan ve çok reklamı yapılan on maddelik eylem planını Dışışleri Bakanı Abdullah Gül tarafından 24 Ocak 2006'da açıklanmıştır. Türkiye Dışışleri Bakanı tarafından açıklanan Eylem Planı Türkiye'nin Kıbrıs politikasında içerisine düştüğü açmazı ortadan kaldırmaya yönelik dikkat çekici bir çaba olarak karşımıza çıkmaktadır. Gül'ün verdiği bilgi doğrultusunda eylem planı BM Genel Sekreterini eylem planının uygulanması amacıyla ilgili taraflarla istişarelerde bulunma keyfiyetini değerlendirmeye davet etmektedir. “Eylem Planının ana unsurları şunlardır.”¹⁵⁹

- 1) Türkiye'nin deniz limanlarının, AT – Türkiye Gümrük Birliği kapsamındaki malların ticareti çerçevesinde Kıbrıs Rum gemilerine açılması;

(¹⁵⁹) Kıbrıs için Eylem Planı, 24 Ocak 2005, http://www.mfa.gov.tr/kibris-konusunda-turkiye_nin-yeni-acilimi-.tr.mfa (03/03/2008)

- 2) Kıbrıs Rum havayolu taşıyıcılarının üst uçuşlar için Türk hava sahasını kullanmalarına ve Türk havaalanlarını kullanmalarına, ilgili uluslararası kurallar ve usuller çerçevesinde izin verilmesi;
- 3) Gazimagosa, Girne ve Gemikonağı dahil, Kuzey Kıbrıs'taki limanların, Kıbrıs Türk yönetimi altında malların, kişilerin ve hizmetlerin uluslararası dolaşımına açılması;
- 4) Ercan Havaalanı'nın Kıbrıs Türk yönetimi altında doğrudan uçuşlara açılması;
- 5) Kuzey Kıbrıs'ın ekonomik bir varlık olarak AB gümrük birliğine pratik açıdan dahil edilmesi amacıyla, özel düzenlemelerin yürürlüğe girmesi. Ada'daki taraflar arasında ve taraflar ile dünyanın geri kalanı arasında ticaretin engelsiz biçimde yapılmasının sağlanması;
- 6) Kıbrıs Türk tarafının uluslararası sportif, kültürel ve sosyal alanlardaki diğer faaliyetlere serbestçe katılabilmesi.
- 7) Planın sonraki maddelerinde, uygulama için atılacak hususlara yer verilmekte ve bu hususlar şöyle sıralanmaktadır.
- 8) Üzerinde mutabık kalınacak bir takvim çerçevesinde bir bütün olarak uygulanacak eylem planına nihai şeklini vermek amacıyla, BM Genel Sekreteri'nin himayesinde ve Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Türk tarafı ve Kıbrıs Rum tarafının katılımıyla en geç Mayıs/Haziran 2006'ya kadar bir üst düzey toplantı gerçekleştirilmesi;
- 9) Eylem planı ve toplantının sonuçlarının BM Genel Sekreteri tarafından BM Güvenlik Konseyi'ne sunulması; BM Genel Sekreteri'nin ayrıca, gelişmeleri Güvenlik Konseyi'ne rapor etmek amacıyla, planın uygulanmasını sürekli gözetim altında tutacak bir mekanizma kurulması hususunu da değerlendirmesi; BM'nin ve AB Komisyonu'nun özellikle Kıbrıs Türk tarafına sağlayacağı destek, önerilen tedbirlerin uygulanmasını kolaylaştırmaya yardımcı olacaktır.
- 10) Eylem planı hiçbir şekilde ilgili tarafların hukuki ve siyasi pozisyonlarına halel getirmeyecektir. Eylem planı, Kıbrıs sorununa kapsamlı çözüm perspektifinden, Ada'da gerçek bir işbirliği ve karşılıklı güven ortamı yaratmayı amaçlamaktadır.

Karşı Deklarasyonda, kesin bir dile başvurulmayarak “ilerlemelerin 2006’da izleneceğinin” belirtilmesi ise yönetilebilecek bir zaman dilimi varsa bile bunun 2006 yılı olduğunu ortaya koymuştur. Keza limanlar ve havaalanları konusundaki gelişmeler de 2006 yılında değerlendirilecek ve aksi halde müzakerelerde ilgili başlıklar açılmayacaktır.

Nitekim AKP’ nin her türlü diplomatik çabasına rağmen, Türkiye AB tarafından adeta Rumların isteği üzerine cezalandırılmış ve müzakere fasıllarından bölüm 8’i Türkiye’ nin hava ve deniz limanlarını Rumların kullanımına açana kadar askıya alınmıştır. Bunun üzerine Türkiye dönem başkanı Finlandiya’ya sözlü olarak, iki deniz limanını ve bir hava

alanını GKRY'nin kullanımına açabileceğini bunu karşılığında da Ercan Havaalanının uluslararası uçuşlara açılması ile Mağusa limanının da ticarete açılmasını istemiştir.

Bu öneri AKP'yi Türk kamuoyunda zor durumda bırakmış, Genelkurmay Başkanı ve Cumhurbaşkanı bu son teklif konusunda bilgilendirilmediklerini açıklamış ve AKP ye bir bakıma tek başınıza siz ne yapıyorsunuz denmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin bu son açılımı AB ve dünyada şok etkisi yapmış ve Türkiye'nin imajını olumlu yönde değiştirmiştir. Ancak GKRY Türkiyenin teklifini KKTC'nin dolaylı tanınması anlamına geleceğini söyleyerek reddetmiştir.

Burada unutulmaması gereken nokta ise, “masadan kaçmamak ile çözmek arasındaki söylem ayrımı, derin bir siyasi görüş farklılığını ortaya koyuyor. Masadan kaçmayıp “haklı” olduğunu ispat etmek ile sorunu “kabul edilebilir” bir çözüme ulaştırmak için çalışmak arasındaki fark, tehlikeli bir düşüncenin işaretlerini de içinde barındırıyor. Türkiye hükümetinin sorunu çözmeye isteği, karşı tarafın kabul edebileceği önerileri sunmak ile doğrudan ilintilidir. Özellikle Annan Planı gibi, dışına çıkılmasına imkan tanımayan bir çözüm modeli için sunulacak değişiklik önerileri Türkiye'nin (masadan istediği kadar kaçmasın!) gerçek niyetini ortaya koyacaktır.¹⁶⁰

5. Kıbrıs, AKP İçin Ne Anlam İfade Ediyor?

AKP'nin liderliğinin içinden geldiği Milli Görüş hareketi ve Milli Selamet/Refah Partisi geleneğinde Kıbrıs özel bir yere sahipti, çünkü adaya askeri müdahale gerçekleştiğinde koalisyon ortağı olan Erbakan liderliğindeki MSP, dönemin başbakanı

(¹⁶⁰) AKANSOY Asım, *Bir Kaz Tavuk Hikayesi: AKP, AB ve Kıbrıs*, <http://www.yeniduzengazetesi.com/index.php/cat/col/2/art/536>

Ecevit'i adanın tümünü almamakla eleştiriyordu. Oysa, AKP hükümeti Kıbrıs konusunda keskin bir dönüşümü gerçekleştirerek öncelikle, son 40 yıldır Kıbrıs Türk siyasetinin değişmez ismi olan ve Türkiye'de de geniş bir kesimde saygı gören Rauf Denktaş'ı siyasetten tasfiye etti. O tarihe kadar Kıbrıs siyasetini Denktaş eksenli oluşturup yürüten Türkiye, desteğini Denktaş'tan çekmiş, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olmasını istememişti. Türkiye'nin bu müdahalesiyle yıllardır, yine Türkiye desteğiyle iktidarda bulunan Ulusal Birlik Partisi seçimleri kaybetmiş, liberal/sol gelenekten gelen Mehmet Ali Talat Cumhurbaşkanı olurken, Cumhuriyetçi Türk Partisi – Birleşik Güçler seçimleri kazanmıştı.¹⁶¹

Annan Planı Rumlar tarafından referandumda reddedildiği için uygulanamadı. Fakat Türk dış politikasındaki bu radikal dönüşüm, Kıbrıs sorununda kemikleşmiş tutumun ve ulusalcı direncin kırılabileceğinin gösterilmesi açısından büyük önem taşıyordu. Bu gelişme ayrıca, ordunun dış politikada ağırlık sahibi olmasının dayanaklarından birini ortadan kaldıracığı için de önemliydi. Yine, Kıbrıs konusunda Türkiye'nin güvenliği ve stratejik çıkarları odaklı geleneksel yaklaşımın terk edilmesi, Erdoğan yönetiminin Batı gözündeki önem ve değerini artıran bir etkiye sahip oldu.¹⁶²

Diğer yandan, AKP'nin dış politika anlayışına göre Türkiye'nin Ada'yı elinde tutması uluslararası hukuk açısından savunulamaz bir tutumdu ve Türk dış politikasının meşrûiyetçi politikasına büyük darbeydi. Türkiye 20 Temmuz 1974 harekâtında hukuken haklı idi, çünkü 1960 Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine göre Adada anayasal düzen

⁽¹⁶¹⁾ Rauf Denktaş'la söyleşi *Cumhuriyet*, 8 Ekim 2006.

⁽¹⁶²⁾ ÇONGAR Yasemin, Erdoğan'ın Amerika'da İmajı Düzeliyor, *Milliyet*, 29 Ağustos 2005.
<http://www.milliyet.com.tr/2005/08/29/yazar/congar.html> (04/01/2009)

tehlikeye girdiği zaman müdahale hakkı vardı ve Samson darbesi yasal devlet başkanı Makaryos'u düşürünce bu hakkını kullanmıştı. Ama Adadaki anayasal düzen iade edilince Türk Silahlı Kuvvetleri'nin adada kalması için hukuksal bir dayanak kalmamıştı.

AKP'ye göre Kıbrıs sorununun Türkiye açısından önemi, temelde iki ana eksenle ele alınabilir. Birincisi Türkiye'nin tarihi sorumluluklarının bir sonucu olarak oradaki Müslüman Türk toplumunun güvenliğini sağlamaya yönelik beşeri nitelikli eksenidir. Yani Osmanlı'dan alınan anlayışla burada yaşayan Türklerin güvenliğinin sağlanması ve bunun sürekliliği gereklidir.

Kıbrıs sorununun “ikinci önemli ekseniyse bu adanın coğrafi konumunun jeostratejik açıdan taşıdığı önemdir. Bu eksen oradaki insan unsurundan bağımsız olarak özellikle hayati öneme sahiptir. Orada tek bir Müslüman Türk olmamış olsa bile Türkiye'nin bir Kıbrıs Sorunu olmak zorundadır. Hiçbir ülke kendi hayat alanının kalbinde yer alan böyle bir adaya kayıtsız kalamaz. Nasıl ki üzerinde ciddi bir Türk nüfus kalmamış olan oniki ada Türkiye açısından önemini korumaya devam ediyorsa ve nasıl hiçbir beşeri uzantısı olmadığı halde ABD, Küba ve diğer karayip adaları ile doğrudan ilgileniyorsa, Türkiye'de Kıbrıs ile insani unsur dışında stratejik olarakta ilgilenmek zorundadır.”¹⁶³

Bu jeostratejik öneminde iki önemli boyutu vardır. Birincisi dar ölçekli stratejik önemdir ki, Doğu Akdeniz'deki Türkiye – Yunanistan, KKTC – GKRY dengeleri ile ilgilidir. Bu durum en bariz şekilde S – 300 füze krizinde ortaya çıkmıştır. Böylesi bir

⁽¹⁶³⁾ DAVUTOĞLU Ahmet, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, Şubat 2003, 12. Baskı, s. 179

tehdit ihtimali yüzer bir üs niteliğindeki Kıbrıs'ın Anadolu yarımadasının total güvenliği açısından taşıdığı önemi bir kez daha ortaya koymuştur.

Jeostatejik önemin ikinci boyutu ise geniş ölçekli stratejik önemdir ki, adanın bölgesel ve küresel stratejiler içindeki yeri ile ilgilidir. Ortadoğu, Doğu Akdeniz, Ege, Süveyş Kanalı, Kızıl Deniz ve Körfez üzerinde stratejik hesaplar yapan hiçbir küresel ve bölgesel güç Kıbrıs adasını ihmal edemez. Kıbrıs, bütün bu bölgelerin hepsine öylesine optimum bir uzaklıktadır ki, herbirini doğrudan etkileyecek bir parametre niteliği taşımaktadır.¹⁶⁴ Türkiye bu parametre üzerinde 70'li yıllarda elde ettiği stratejik avantajı statüyü korumaya yönelik defansif bir Kıbrıs politikasının unsuru olarak değil, diplomatik nitelikli ofansif bir deniz stratejisinin temel dayanaklarından birisi olarak değerlendirmelidir. Bu çerçevede Kıbrıs, Türkiye'nin Hazar – Karadeniz – Boğazlar – Ege Denizi – Doğu Akdeniz – Süveyş – Basra Körfezi hattından oluşan yakın deniz kuşağıyla ilgili genel bir deniz stratejisinin kilit unsuru olarak özel bir önem taşımaktadır.

AKP dönemi genel hatlarıyla incelendiğinde Türkiye'nin geleneksel dış politikasında büyük kırılmalar meydana geldiğini söylemek mümkündür. Bu noktada, AKP'nin komşularla sıfır sorun siyaseti izleyerek sorun çıkaran taraf yerine uzlaşılabilen bir ülke kimliği kazandığını söylemek mümkündür. Bunun bir yansıması olarak Türkiye gerek Ortadoğu'da Suriye – İsrail barış görüşmelerinde gerekse diğer bölgesel sorunlarda arabulucu rol oynamaya başlamıştır. Dış politikadaki bu değişimin başka bir yansıması olarak AKP Kıbrıs Sorununa geleneksel devlet politikasının (asker ve bürokrasi) aksine büyük açılımlar yaptığı söylenebilir. Bunun bir yansıması olarak Türkiye'nin uluslararası

(¹⁶⁴) Age, s.180

toplum gözünde oluşan Kıbrıs konusundaki olumsuz imajı göreceli olarak daha ılımlı (moderate) olmaya başladığı söylenbilir. Bu süreçte AKP, özellikle AB ile ilişkilerinde Kıbrıs sorununu sürekli olarak karşısında bulmuş ve ilk defa GKRY’ni *de facto* olarak tanıma anlamına gelecek liman ve havaalanlarını Rumların kullanıma sunma teklifinde bulunmuştur. Bu durum kabul görmese de büyük bir değişimi göstermesi açısından önemlidir. Bu değişimin AKP döneminden kaynaklandığını ve Türk Dış Politikasının ‘Avrupalılaşmasını’ sağladığını söylemek mümkündür. Ancak AKP’nin içinden geldiği Milli Görüş geleneğinin Avrupa’ya karşı olduğunu dikkate alırsak söz konusu bu değişimin aynı zamanda Türk Dışişlerinin de konjonktüre uygun olarak değişime ayak uydurduğu söylenebilir.

Diğer taraftan AKP Kıbrıs sorununda tamamen ver kurtulcu bir anlayış içine girmemiş bunun yerine adanın geniş ölçekli stratejik önemini revize ederek hegemon güç olan ABD ile ilişkilerini tanımlarken Kıbrıs sorununun Amerika’nın bölgesel çıkarlarında nasıl bir kilit öneme sahip olduğunun farkına varmıştır. AKP neo – liberal perspektifte Türkiye’yi dönüştürürken aynı zamanda Kıbrıs sorununda da dönüşüm sağlamıştır denilebilir.

SONUÇ

Soğuk Savaşın beklenmedik bir şekilde sona ermesi kapitalist Batı dünyasının komunizme karşı bir zaferi olarak kabuledilse de Immanuel Wallerstein¹⁶⁵ gibi düşünce adamlarının vurguladıkları gibi gerçekte komünizm tehdidi diye birşey hiç olmadı; bu başta ABD olmak üzere batı dünyası tarafından abartılarak bir bakıma kendisini tanımlaması için gerekli olan “düşman yaratılmıştı” ama Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan kimilerine göre tek kutuplu kimilerine göre çok kutuplu uluslararası sistemde ABD’nin hegemon güç konumuna gelerek ve her konuda kendi gücünü hissettirmek istediği söylenebilir.

Batı değerlerinin sembolü ABD için dünyanın bu kesimindeki (Doğu Akdeniz’deki) bir soruna barışçıl çözüm bulunmasına yardımcı olmak için Batı adına ‘gönülsüz’ bir sorumluluk yüklendiği söylenebilir. Soğuk savaş koşullarında ABD yönetimleri bir bakıma bu sorumluluğu kendi liderlik konumlarından dolayı almaktaydı. Çünkü ABD’nin Kıbrıs’ın stratejik konumundan başka Ada’dan ekonomik bir çıkarı yoktu. ABD, İngiltere’nin ada üzerinde egemenliğini kaybettikten sonra Batı’nın ve kendi hegemonyasını korumak adına ve bölgede bir krizin oluşumunu önlemek için soruna zorunlu olarak dahil olmuştur. Diğer yandan da müttefikleri olan Yunanistan ve Türkiye ABD’den sorunun çözümüne yardımcı olmasını istedikleri için Batı dünyasının lideri olarak arabuluculuk yapmak zorunda olduklarını hissetmişlerdir.

(¹⁶⁵) WALLERSTEIN Immanuel, *After Liberalism*, New York: New Press, 1995 (Türkçesi: Liberalizmden Sonra, İstanbul: Metis Yayınları, 1998) ve Terence K. Hopkins ve Immanuel Wallerstein, *The Age of Transition, Trajectory of the World-System, 1945-2025*, Londra: Zed Press, 1996 (Türkçesi: Geçiş Çağı, Dünya Sisteminin Yörüngesi, 1945-2025, İstanbul: Avesta Yayınları, 2000).

Ayrıca ABD'nin sorunu çözme çalışmalarının global liderliğini ispatlamak istemesiyle ilgili olduğu da söylenebilir. Ancak ABD'nin Kıbrıs'la ilgilenmesinde karşılaşılan en önemli problem, Kıbrıs sorununun süper güçlerin devrede olduğu diğer bölgesel sorunlardan ayrı bir özellik göstermesidir. Başka krizlerde büyük güçler tarafları kolaylıkla baskı altına alıp belli çözümler dayatabilirken Kıbrıs sorunu tarihsel olarak çok derinlere giden bir mesele olduğu ve NATO'nun iki müttefikinin dış politika öncelikleri içinde birincil derecede bir yere sahip bulunduğu için kolay kolay baskıyla çözümlenebilecek gibi görünmemekteydi. Çünkü bu sorun İngilizlerin adanın yönetimini bırakmasından sonra her iki anavatan tarafından “milli dava” olarak algılanmış ve bu konuda verilecek en küçük tavizin ya da Kıbrıs'ın kaybedilmesinin Türk ve Yunan halklarında oluşturacağı psikolojik travmadır. Her iki ulusunda 50 yıldır savunduğu bir davadan geri adım atması, Yunanistan veya Türkiye'nin uluslararası arenadaki prestijini sarsacak ve halkların bu sorunun çözümü için baskı yapan dış güçlere karşı bakışını son derece olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle ABD yönetimleri tek çare olarak sorunu Batı bloku içerisinde müttefikler arası ilişkiler çerçevesinde tarafları tavize ve ortak bir noktada buluşmaya ikna etmeyi İngiltere'nin Ada üzerindeki egemenliğini fiilen kaybetmesinden sonra temel politika olarak kabul etmiştir. Bunun aksi bir davranış, ABD açısından stratejik öneme sahip bir bölgede önemli müttefiklerini kaybetmesi sonucunu doğurabilecekti.

Bu nedenle Kıbrıs sorununda ABD yönetimlerinin dönem dönem çeşitli kırılmalar olsa da Kıbrıs sorununda göreceli olarak tutarlı ve müttefikleri olan Türkiye ve Yunanistan'ın önceliklerini gözardı etmeden kendi ulusal çıkarları açısından denge politikası izlediği söylenebilir. ABD, gerek soğuk savaş döneminde gerekse soğuk savaş

sonrası dönemde sorunu her açıdan çözebilecek kapasiteye sahipken bir bakıma sorunun çözümüne gönülsüz yaklaşarak zamana havale ettiği söylenebilir.

Bu noktada ABD Kongresi ile hükümet (Başkan) arasında dünya olaylarına bakış açıları bakımından ciddi farklılıklar bulunduğunu söylemek mümkündür. “İki organın dış politikaya ilişkin temel ve genel trend anlayışları, yeni dünyaya ABD’nin çıkarları yönünden bakış açıları bir felsefe farklılığı göstermemektedir.”¹⁶⁶ Türkiye’yle ilişkilerde hem başkan hem de Kongre üç milyon civarındaki Yunan asıllının oyu yanında sivil toplumu ve iş dünyasını da dikkate almak durumundadır. “Yunan seçmenlerin oyunu almak uğruna ABD’nin Türkiye’ye yönelik global politikalarında köklü değişiklik yapmasını beklemek ne derece yanlışsa, sivil toplum ve dış politika üzerinde etkili olacak lobi ve etnik grup baskılarının bir şekilde politikalara yansıtılmayacağını düşünmek de aynı derecede hatalı bir tutum olacaktır.”¹⁶⁷

ABD yönetimlerinin Türkiye’ye karşı cezalandırıcı tedbirlerin alınmasına stratejik değerlendirmeler çerçevesinde muhalefet etmesi karşısında Kongrenin ahlaki ve hukuki boyutu (Türkiye’nin Kıbrıs’ta bulunmasının hukuk dışılığı, topraklarını ve evlerini kaybeden Rumların mağdur durumu, Kıbrıs’ın bölünmüş olmasının self-determinasyon gibi genel prensiplere aykırılığı vs.)¹⁶⁸ ön plana çıkartması da işin bir başka yönüdür.

⁽¹⁶⁶⁾ USLU Nasuh, *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi, Bugünü ve Yarını*, (Editörler: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil *Kıbrıs Sorunu ve ABD*, (Ankara, HD Yayıncılık), s: 169

⁽¹⁶⁷⁾ KİRİŞÇİ Kemal, “*Türk Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya*”, (Avrasya Dosyası, c. 6 No.2 Yaz 2000) s. 84

⁽¹⁶⁸⁾ Bu noktada Amerika’nın Kıbrıs konusunda gösterdiği bu hassasiyetleri dünyanın diğer bölgelerinde yaşanan benzer krizlerde göstermediğini söyleyebiliriz. Örneğin, Bangladeş’te tıpkı KKTC gibi Pakistan’dan ayrıldığında Uluslararası hukuk prensiplerinden olan ayrılardan ayrılınmaz prensibine uyulduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü Bangladeş bugün tüm uluslararası toplum tarafından tanınmaktadır.

Tabi ABD Kongresinin aynı ahlaki boyutu 1974 öncesinde de dikkate alarak Kıbrıs Türklerine uygulamaması çifte standart olduğu söylenebilir. Çünkü, Kıbrıs'ta 1963'ten 1974'e kadar olan dönemde Kıbrıs'lı Türklere karşı Rumların yürüttüğü sistematik insan hakları ihlallerine karşı gösterilen ilgisiz yaklaşım dikkat çekicidir. Amerika'nın Kıbrıs'la ilgili iç dinamikleri arasında son olarak Kıbrıslı Rumlara ve Rum yönetimine duyulan sempati yatmaktadır. Rumların Hristiyan kültürüne sahip olmakla sempati çekmelerinin yanında, Orta Doğudaki birçok krizde Türkiye ile Yunanistan'ın üslerini kullandırmada geri durmaları karşısında Kıbrıslı Rumların, Amerikalılara adadaki İngiliz üslerini kullandırmada her türlü kolaylığı sağlaması Amerikalıların gözündeki konumlarını güçlendirmiştir.

Amerikalıların Kıbrıs'la ilgili tavırlarını etkileyen unsurlardan diğer bir tanesi de, Kıbrıs sorununu Türkiye'nin Batı'yla genel ilişkileri ve Türk-Yunan ilişkileri çerçevesinde ele almalarıdır. Onlar açısından Türk-Yunan ilişkilerindeki gelişmeler ve doğu Akdeniz'deki istikrar birinci derecede önem taşırken, Kıbrıs sorununun çözümü için üzerinde düşünülen herhangi bir paketin neler içerdiği ancak ikincil öneme sahip olabilmektedir. Bu noktada Yunanlılara hatırlattıkları bir husus, Türkiye'nin Batı kulübüne katılmasını engellemeleri durumunda Kıbrıs sorununu ve diğer ikili meseleleri çok daha sert tutumlu bir Türk iktidarıyla görüşmek zorunda kalacaklardır.

Amerikalılara göre, "Yunanlıların, Batıya daha yakın ilişkiler peşinde olan bir Türk hükümeti yerine, bir Türk askeri hükümetinin mi, yoksa bir köktendinci hükümetin mi Amerikan çıkarları için daha hayırlı olacağını tasavvur etmelerinin hiçbir gerekçesi olamaz. Bu yüzden Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik çabalarını baltalamanın Yunanlıların

çıkarlarına olabileceğini düşünmek hiçbir şekilde mantıklı değildir. Gerçekte daha istikrarsız bir Türkiye hem Batı hem de Yunanistan için sorun yaratır. Ege'deki ve Kıbrıs'taki karşılıklı ihtilafların Avrupalılaştırmış bir Türkiye, Yunanistan için hala sorun olsa da istikrarsız, son derece milliyetçi veya güçlü biçimde İslami bir Türkiye'den çok daha az sorun yaratacaktır.¹⁶⁹

Amerika cephesinde Kıbrıs sorunun Türk-Yunan ilişkileriyle alakası konusunda zaman içinde iki farklı görüşün ortaya çıktığı söylenebilir. ABD yönetimleri içinde zaman zaman her iki görüşü savunan kadroların bulunduğu ve bu bakış açısının klasik demokrat ve cumhuriyetçi söylemlerden uzak değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Öyleki, hem Cumhuriyetçi Başkan George Bush hemde ondan önceki selefi Demokrat Başkan Bill Clinton Türkiye'nin AB üyeliği sürecini Kıbrıs konusundan ayrı ele alınması gerektiği şeklinde görüşler belirterek bir bakıma AB üyesi Yunanistan'ın tepkisini çekmişlerdir. Bu noktada zaman içinde ABD yönetiminde oluşan bu görüşleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

1. "Kıbrıs uyuşmazlığı devam ettiği müddetçe Türk-Yunan ikili sorunlarının çözümlenmesinin güç olduğunu iddia etmektedirler. Onlara göre, Türkleri ve Yunanlıları normalleşmiş ilişkiler kurmak için ilk adım olarak Kıbrıs ABD diplomasisinin bir önceliği haline getirilmelidir. Çünkü Kıbrıs meselesinde ilerleme kaydedilmesi Ege'deki daha genel Türk-Yunan anlaşmazlıklarının çözülmesi için

(¹⁶⁹) USLU Nasuh, *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi, Bugünü ve Yarını*, (Editörler: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil) *Kıbrıs Sorunu ve ABD*, (Ankara, HD Yayıncılık), s: 171

bir anahtardır.”¹⁷⁰ Kıbrıs’ta bir ilerleme sağlanmaksızın Ege’deki sorunların çözümünde ilerleme kaydedilmesi mümkün değildir. Kıbrıs sorununun çözülmesi durumunda bu, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin havasını tamamen değiştirecek ve Ege’deki hava ile deniz sahaları ile doğal kaynaklar konusundaki daha pratik sorunların çözümünü kolaylaştıracaktır. Kıbrıs’ta çözüme ulaşılamaması durumunda ise Yunan ve Rum tarafının ortaya koyduğu muhalefet, yalnızca Türkiye’nin AB üyeliği önünde değil, fakat aynı zamanda iki devlet arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesinin önünde de büyük bir engel oluşturacaktır.

2. Kıbrıs sorununun başarılı bir şekilde çözülebilmesi için Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlarda ilerleme sağlanması ve Türk-Yunan ilişkilerinde yumuşamanın ortaya çıkması gerektiği görüşünü saymaktadırlar. Onlara göre de “Kıbrıs Türk-Yunan münasebetlerinin en önemli konusu olmayıp ikincil planda kalmaktadır. Türkiye ve Yunanistan’ın Kıbrıs sorununu çözmede motive edebilmesi ve istekli hale getirebilmeleri için özellikle Ege’deki ikili sorunlarının çözümünde ilerleme sağlanması zorunludur. Bu konuda da Amerika ve NATO, BM Genel Sekreterinin çabalarına destek vererek ve Kıbrıs özel koordinatörünün arkasında yer alarak önemli rol oynayabilirler. Tek başına toplumlararası görüşmelerinin Kıbrıs’ta çözüm üreteceğini beklemek boşunadır. Yeni bir çözüm temeli bulunmak isteniyorsa, Atina ve Amerika’nın daha yapıcı bir rol oynama yönünde hareketlendirilmeleri gerekmektedir. Bu da beraberinde paket yaklaşımının

(¹⁷⁰) STEARNS Monteagle Steagle, “Yunan Güvenlik Meseleleri” içinde *Graham T Allison ve Kalipso Nikolaydis (der) Yunan Paradoksu* (çev. Bülent Tanatar) (İstanbul Doğan Kitap 1999), s.137

benimsenmesi zorunluluğunu gerektirmektedir. Bir başka deyişle Kıbrıs sorunu Türk-Yunan anlaşmazlıklarının ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmalı ve daha geniş bir paket içerisinde görüşmelere konu yapılmalıdır. Bunun bir değişik şekli olan çerçeve yaklaşımında ise yalnızca Türkiye ve Yunanistan'ın çözüm için temel bir çerçeve üzerinde anlaşmaları durumunda Kıbrıs'taki iki toplumun ciddi şekilde görüşmelere başlayabilecekleri vurgulanmaktadır. Bu da doğal olarak ancak Türkiye ile Yunanistan'ın diğer konularda ilerleme kaydetmeleriyle mümkün olabilecektir. İki devlet arasındaki güvensizlik, Kıbrıs sorunundan etkilendiği gibi, belki bundan daha fazla Kıbrıs sorununu etkileyici bir konumda bulunmaktadır. Türk-Yunan ilişkilerindeki görece yumuşama (detant) dönemleri Kıbrıs'ta da yumuşamanın ön plana çıkmasına neden olmuştur. Aynı şekilde iki devlet arasında ilişkilerin gerginleştiği dönemlerde Kıbrıs'taki toplumlar arasında da ilişkilerin kötüleştiği görülmüştür. Türk-Yunan ilişkilerinin kötüleşmesi ise genelde iki devletteki iç gelişmelerden kaynaklanmaktadır.”¹⁷¹

Soğuk Savaş kısıtlamalarının ortadan kalktığı yeni dönemde Türkiye ile Yunanistan'ın birbirlerine karşı düşmanlıklarını değişik şekillerde ortaya koymalarının artık kendi çıkarlarına hizmet etmediğini anlamaları beklenmektedir. Çünkü uluslararası toplum büyük devletler düşmanlıkları alevlendirmeler ve kriz yaratmalar karşısında çok daha az toleranslı davranmaya meyilli görünmektedir. Taraflardan ikisinin birden ya da herhangi birinin beklemedikleri bir anda dayatmalarla karşılaşmaları içten bile değildir.

(¹⁷¹) USLU Nasuh, *Avrupa Birliği Kışkırtıcılığı Kıbrıs Meselesi, Bugünü ve Yarını*, (Editörler: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efeğil) *Kıbrıs Sorunu ve ABD*, (Ankara, HD Yayıncılık), s: 171

Anlamalı bir uzlaşıda ve tavizde bulunma konusunda kuvvetli bir istek ortaya koymamaları durumunda baskıyla karşılaşmayacaklarını söylemek oldukça zordur.

Ancak Türkiye'nin görüşmelerin sonuca ulaşması hususunda genel bir isteksizlik göstermesi karşısında Yunan ve Rum tarafı çok daha radikal girişimlerde bulunmayı göze alabilmekte, fakat Türkiye üzerinde uygulanan daha fazla bir baskıyla karşılaşmamaktadır. Ne yazık ki bir çok Türk hükümetinin Yunanistan ve GKRY'nin bu politikasını gerçekleştirmesine ve diplomatik müzakereler sırasında Türk tarafının masadan "kaçan taraf" olarak görülmesine engel olamadığını ve bu nedenle uluslararası toplumdan daha çok baskı gördüğü söylenebilir. Aslında Türk tarafı "uzlaşmaz taraf" imajını çeşitli şekillerde yapılabilecek blöfler ile asıl uzlaşmaz tarafın Rum tarafı olduğunu Annan Referandumunda olduğu gibi ispatlayabilirdi.

Nitekim bu olumsuz kaçan taraf imajını Türkiyede Kasım 2002 seçimleriyle iktidara geçen Adalet ve Kalkınma Partisi genel olarak Türk Dış politikasında olduğu gibi Kıbrıs konusundada değiştirmeyi amaçlamıştır. Bu bakımdan şu ana kadar iktidarlara döneminde modernist islami parti imajında olan AKP birçok TC hükümetinin yapamadığını yapmış ve Kıbrıs'ta Denktaş'ın imajını zaman içinde sıfırlamış ve onu seçimler sonucu iktidardan almış onun yerine KKTC'de sol tendanslı bir parti olan CTP'nin lideri Mehmet Ali Talat'ı onun yerine geçmesini sağlamıştır. Diğer yandan AKP, Demokrat Parti içinden birkaç milletvekilinin önderliğinde kurulan Özgürlük ve Reform Partisini kurdurarak bu parti sayesinde ada üzerindeki siyasette son derece belirleyici olduğu söylenebilir.

Diğer yandan AKP iktidarı döneminde referanduma sunulan Annan Planı'na tam destek verilerek adeta adanın birleşmesi için her şey yapılmıştır. Bir bakıma AKP'nin

sağladığı bu destek sayesinde referanduma Türk tarafında çok yüksek bir Evet çıkmıştır. AKP'nin Kıbrıs konusundaki bu değişimi şüphesiz ABD – AB destekli bir politikanın parçasıydı öyleki Başbakan Erdoğan Kıbrıs konusunda “kazan kazan” (win – win) prensibini benimsediklerini bir çok konuşmasında belirtirken, ABD ve AB yönetimlerini sürekli olarak AKP'nin izlediği bu yeni politikayı cesaretlendirici konuşmalar yapmışlardır. Aslında bu değişim stratejisi AKP'nin prestiji ve çıkarları açısından daha önemli bir açılımı ifade ediyordu öyleki bu sayade AKP hem kendisini destekleyen büyük güçler üzerindeki imajını pozitif yönde arttırırken hem de Türk dış politikasında tabu yıkan bir siyasi parti olmasının reklamını yapma fırsatı buluyordu. Bu noktada gerçek kazananın AKP olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kıbrıs'ın AB üyeliği sürecinin son safhasında, bir anlaşma sağlanması için uluslararası toplum tarafından yürütülen çalışmalar, 1959-1960 yıllarındaki bağımsızlık müzakerelerinden bu yana en yoğun ve en organize çabalardı. 1999-2000 yıllarında Kıbrıslı Türklerin lideri Rauf Denktaş ile Kıbrıslı Rumların lideri Glafkos Klerides arasında dolaylı görüşmeler gerçekleştirildi, bu görüşmeler 2000 yılında Kıbrıslı Türklerin çekilmesiyle sona erdi.

Bir yıl süren bir kilitlenmeden sonra 2001 Aralık ayında doğrudan görüşmelerin başlamasıyla süreç tekrar canlandı. Kıbrıs'ın AB'ye girme tarihinin yaklaşmasıyla ve tekrar birleşmiş bir Kıbrıs'ın AB'ye girmesi konusunda, AB'nin ve BM'nin açık tercihinin de etkisiyle, (özellikle Britanya'nın Kıbrıs özel temsilcisi Lord Hannay tarafından desteklenen) BM ekibi 2002 Kasım ayında Annan Planı'nın ilk versiyonunu taraflara sundu. Yaklaşık 300 toplantı ardından hazırlanan, ana yazıları ve son halini almış kanunları

182 sayfa tutan, ilişikteki taslak kanunları ve antlaşmaları 9000 sayfa uzunluğunda olan Plan, o ana kadar BM tarafından Kıbrıs'ta federal bir çözümü sağlamak için atılan en ayrıntılı ve en kapsamlı adımdı.”¹⁷² Ancak bu adıma GKRY güçlü bir ‘hayır’ la cevap verirken KKTC güçlü bir ‘evet’ le cevap vermişti.

24 Nisan’da Ada’nın iki kesiminden de istenen Annan Planı çerçevesinde birleşmeyi kabul etmeleri ve referandumda oylarını ‘evet’ten yana kullanmaları olmuştu. Ancak, özellikle Türk kesiminin her şartta ‘evet’ demesi baskı grupları açısından, çok daha fazla önem arz etmekteydi. Bu nedenle Rum tarafından ‘hayır’ çıkması halinde dahi Türk kesiminin mutlaka ‘evet’ demesinin gerekliliği bir yandan Rum tarafının 1 Mayıs’ta tek başına resmen Avrupa Birliği üyesi olduğunda Türk kesiminin daha zor bir durumda kalacağı tehdidi ile bir yandan da Rum tarafının ‘hayır’ demesi halinde bile Türk kesiminin ‘evet’ diyecek olması halinde KKTC’nin üzerindeki ambargo ve baskının hafifleyeceği yönündeki vaatlerle Kıbrıs Türk kamuoyu ikna edilmeye çalışılmıştı.

Referandum sonrasındaki dönemde Kıbrıs’ın her iki tarafına da belli bir sessizlik hakim olmuş tezlerine destek sağlamaya dönük uluslararası temaslar oldukça kısa sürmüştü. “Kıbrıs Rumları referandumda ‘hayır’ demekle, milli duruşlarını değiştirmemiş ve “haklı davaları”ndan vazgeçmemiş olmuştu. Nitekim, referandumdaki Kıbrıs Rum “Hayır”cılarına göre Kıbrıs Türklerinin ‘Kıbrıs Cumhuriyeti’ adı altına alınıyor olmaları ve üstüne üstelik “hak etmedikleri halde” Kıbrıs Rumları ile birlikte AB üyesi olmalarının karşılığı olarak daha fazla taviz vermeleri gerekiyordu.”¹⁷³

⁽¹⁷²⁾ HANNAY David, *Cyprus: The Search for a Solution*, Londra, 2005, I.B Tauris & Co. Ltd. p.181 - 119

⁽¹⁷³⁾ YAŞIN Gözde Kılıç, *Kıbrıs'ta Yeni Planlar*, 9 Ocak 2005, <http://www.turksam.org/tr/a45.html>

Her durumda kazanan taraf olmalarının getirdiği rahatlıkla, Rum Yönetimi bir adım dahi geri gitmeden kendi perspektifi ile işin içinden çıkmak arzusundaydı. Ada'nın Kuzeyi'ndeki halk ise “evet” demiş olmaları nedeniyle “her halükarda birleşmeyi istiyor” olarak kabul edilmiş ve BM raporları dahil, her ortamda bu şekilde lanse edilmişlerdi. Kıbrıs Türkleri'nin “evet”e yüklediği “ekonomik sıkıntılardan, dışlanmaktan ve yok sayılmaktan kurtulma” anlamı ise kasıtlı bir şekilde göz ardı edilmişti. Kıbrıs Türk halkı ekonomik iyileşme ve ambargoların bir şekilde kaldırılması beklentisini taşıırken Rum Yönetimi, Annan Planı'nın kendi kazanımlarına ilişkin yönlerini yürürlüğe sokmak istedi. Üstelik, herhangi bir taviz vermeksizin ve yeni bir anlaşma ya da referandum olmaksızın. Referandum öncesinde KKTC'ye dönük ambargoların kaldırılacağı ve Kıbrıs Türklerinin durumunun iyileştirileceği sözleri 24 Nisan'dan sonra unutulmuştu.

İyileştirme sağlayabilecek kimi adımlar da Rum kesiminin güçlü lobi faaliyetleri ve engellemeleri nedeniyle ya hiç gerçekleştirilememişti ya da Rum Yönetiminin belirlediği şartlara bağlı kalmıştı. Annan Planı doğrultusunda yapılan müzakerelerde “iki toplumlu” yapıdan rahatsız olan Rum Yönetimi, KKTC'nin “devlet” olmaktan kendiliğinden vazgeçmesini beklemiş ve bunu kolaylaştırıcı kimi zorluklar ya da sahte kolaylıklar yaratmıştı. Bu ara dönemde KKTC'li yetkililerin “egemenlik”ten vazgeçme olarak yorumlanabilecek söylemlerden kaçınmayı tercih etmesi ve tam tersi olarak “devlet”lerine sahip çıkan açıklamalarda bulunmaları da Rumların beklentilerini boşa çıkarttığı söylenebilir.

Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 28 Mayıs 2004'te Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporunda, Planı'nın Kıbrıslı Türkler tarafından büyük bir çoğunlukla kabul

edilirken, Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedildiğini, gerçekte Kıbrıslı Rumların planı değil de herhangi bir çözümü ve anlaşmayı reddettiğini vurguladı. Kofi Annan referandum sonuçlarının Kıbrıslı Türkler’e baskı ve izolasyon uygulamak için tüm nedenleri ortadan kaldırdığını söylediği raporunda, BM Güvenlik Konseyi üyelerinin dikkatlerini Kıbrıslı Türkler’e çevirerek ikili ilişkiler kurmalarını ve ekonomik izolasyona son vermeleri çağrısında bulundu. Fakat Genel Sekreter’in Raporu, Rum ve Yunan baskıları sonucu Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmadı. Kofi Annan Papadopoulos’un “hayır” kampanyası yürütmeden önce kendisine planı “desteklemek istediğini”, ancak Kıbrıslı Rumları en küçük tavizler için bile teşvik etmediğini söyledi. “Reddedilen sadece plan değildi, çözümün ta kendisiydi aslında”¹⁷⁴ diye ekledi.

Gerçekten de 2004 Annan Planı sonrası Kıbrıs konusunda dünyanın adaya bakışı değişmiş ve kaçan taraf imajı bir bakıma silinmiştir. Ancak her nedense Türk tarafı referandum sonrası elde etmiş olduğu bu sempatiyi kullanamamıştır ve bir süre sonra Rum tarafı tekrar inisiyatifi ele almıştır. Bu konuda Rumların AB içinde etkin bir lobi faaliyeti yürütmesi ve AB’nin üyesi olması her zaman bir avantaj olmuştur. Öyleki, müzakere sürecinde Türkiye Rum tarafını tanımadığı için müzakere fasıllarından bölüm 8 açılmamıştır. Bu fasıl AB sınırları içindeki liman ve havaalanlarının serbest geçişe açılmasını kapsıyordu. Bu fasıl AB tarafından alınan kararlar Türkiye, GKRY’yi tanıyana kadar kapalı kalması şeklinde düzenlenmiştir, bu sayede Türkiye’nin AB’ye girmesi tam anlamıyla Kıbrıs’a endekslenmiştir. Başka bir deyişle, Türkiye’nin AB üyeliği GKRY’nin

(¹⁷⁴) Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus S/2004/437, (28/05/2004) <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/361/53/pdf/N0436153.pdf?OpenElement>

vesayeti altına girerek çok ciddi bir ön şart haline gelmiştir. Bu durum kuşkusuz AKP iktidarı için bir handikap olmuştur. Bu nedenle son bir hamle ile *de facto* tanınma anlamına gelecek olan KKTC'deki Mağusa limanının ve Ercan havaalanının uluslararası ticarete ve yolculuğa açılması karşılığında Rum gemilerinin Türkiye limanlarını kullanmasına ve uçakların kullanımına açma teklifinde bulunmuştur, bu hareket bile AKP iktidarı döneminde Kıbrıs politikasında bir kırılma olduğunun açık bir kanıtıdır. Zira Türkiye Cumhuriyetinin bu sayede geleneksel politikasından vazgeçtiğini ve KKTC'nin *de facto* olarak tanınması karşılığında GKRY'yi tanıyabileceğini göstermiştir.

Bu arada Türkiye'de Kıbrıs konusunda değişim yaşanırken GKRY' de de bir değişim yaşanmaya başlamıştır. Öyle ki 2004 Annan Planı'na hayır diyen Tasos Papadupolos tıpkı Denktaş gibi gözden çıkarılmış onun yerine yine sol tandanslı çizgideki Dimitris Hristofyas GKRY'nin yeni Başkanı olmuştur.

Sonuç olarak Annan Planı öncesi ve sonrasında ABD yönetimi gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak adadaki seçimlere müdahale etmiş ve bir bakıma hem Türkiye üzerinden KKTC'nin dönüşümünü hem de Rum tarafındaki Başkanlık seçimleri yoluyla GKRY'nin dönüşümünü sağlamıştır. Bu sayede şu anda yeşil hattın her iki tarafında birbirinin çizgisine paralel aynı ideolojiye sahip iki partinin iktidarı kuruldu ve her iki kesimin lideride birleşme yanlısı görünmekle birlikte zaman zaman söylemlerin sertleştiği liderlerin açıklamalarına yansımaktadır. Ayrıca, Denktaş'ı her yönüyle eleştiren Talat zaman zaman yaptığı açıklamalar ile tıpkı Denktaş'ın söylemini kullanmaktadır, yani “asıl uzlaşmayan taraf Rumlar'dır” diyebilmektedir.

Annan Planı'nın dağılan parçalarını toplama çabaları başarısız oldu. Bunun nedenlerinden biri de bu sürecin artık Türkiye'nin AB'ye katılım müzakereleriyle iç içe girmiş olmasıydı. Zorlukların başında da Türkiye'nin AB'yle imzaladığı Gümrük Birliği Anlaşması'nın 2005 tarihli ek protokolünün Türkiye'yi hava sahasını ve limanlarını Kıbrıs Rum trafiğine açmasını gerektirmesi ancak Türkiye'nin bunu uygulamak istememesi geliyordu. Kofi Annan, Kıbrıs Rum tarafının görüşmelere yeniden başlamak için ciddi bir irade göstermediği takdirde BM'nin Kıbrıs sorununa dahil olmayacağını açıkça dile getirdi.

Kıbrıslı Rumlar, “2005’te görüşmelere yeniden başlamak istediklerini ifade ettiler; ancak öne sürdükleri hedefler o kadar muğlaktı ki, BM bu girişimi sürdürmeyi reddetti. 2006 yılına gelindiğindeyse, BM çözüm yönünde hareket etmeleri için tüm taraflara baskı yaptı ve dönemin Genel Sekreter yardımcısı İbrahim Gambari’yi bölgeye gönderdi.”¹⁷⁵ (8 Temmuz Sürecine aynı zamanda Gambari sürecide denilmektedir.) Bu girişim, Kıbrıslı Rumların çözümü istemeyen taraf imajını silmek istemesi ve Kıbrıslı Türklerin uluslararası desteği arkasına almış barış planını tekrar gündeme getirme isteğiyle de uyduğu söylenebilir.

Gambari’nin ziyaretleri, “8 Temmuz Anlaşması”¹⁷⁶ olarak bilinen ortak bir açıklamayla sonuçlandı. Söz konusu anlaşmada iki taraf, aralarında iki kesimli, iki toplumlu, siyasi eşitliğe dayalı federal bir çözüme bağlılıkları, çözümsüzlüğün olumsuz sonuçlar getirdiğini kabul etmeleri ve “birbirini suçlama oyununa” son vereceklerini taahhüt etmelerinin de bulunduğu beş maddelik bir açıklama yaptılar. Aynı zamanda

(¹⁷⁵) Kriz Grubu raporu, *Kıbrıs Çıkmazı: Bundan Sonrası*, Crisis Group 171. Avrupa Raporu, 8 Mart 2006, http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/171_the_cyprus_stalemate_what_next_turkish.pdf

(¹⁷⁶) 8 Temmuz Anlaşması, <http://www.kktcb.eu/upload/pdf/79866.pdf>

görüşmelere kalındığı yerden devam etmeyi taahhüt ettiler. Yeni sürecin iki ayaklı olması öngörülüyordu. Birinci ayağında kurulacak teknik komiteler, günlük işleyişe dair konuları ele alacaktı. İkinci ayağındaysa uzmanlardan oluşan çalışma grupları, öze dair konuları görüşeceklerdi.

Kıbrıslı Rum ve Türklerin baş müzakericileri 14 aylık bir süre boyunca 52 kere biraraya geldi. 16 Kasım 2006 tarihli ve Gambari imzalı bir mektupta üç aşamalı bir çözüm süreci öneriliyordu: iki toplumdan uzmanlardan oluşan grupların kurulması, liderlerin ayda bir kere biraraya gelmesi ve son olarak müzakerelere geçilmesi. Ancak iç ve dış baskının eksikliği nedeniyle taraflar komitelerin isimleri ve yetkileri konusunda anlaşamadıkları için ilk aşamaya bile geçemediler.¹⁷⁷

Kıbrıslı Rumlar açısından 8 Temmuz Anlaşması, “Annan Planı”nı başlangıç noktası olarak almayan görüşmeler için yeni bir temel oluşturacak ... aşağıdan yukarıya işleyen bir süreç” başlatmayı amaçlıyordu. İzlenecek yöntem, BM’nin uzlaşmanın ana hatlarını belirlemede öncü rol üstlendiği “Annan Planı”nın tam tersi yönünde” olacaktı. Yani taraflar, yeni süreci kendileri sahiplenecek ve “başarısızlığı hızlandırmak” için değil kapsamlı görüşmelerin temelini oluşturabilmek için çaba harcayacaklardı.¹⁷⁸ Ne var ki şimdiye kadar öze dair hiçbir konuya değinilmedi ve hangi konuların nasıl görüşülmesi gerektiği meselesinde kalındı. Kıbrıslı Rumlara göre bunun nedeni Kıbrıslı Türklerin lideri Talat değil, Türkiye’nin katkıda bulunmayı reddetmesiydi.

(¹⁷⁷) BM Genel Sektereri Ban Ki-moon, “Genel Kurul ve/veya Güvenlik Konseyi tarafından görevlendirilen özel siyasi misyonlar, iyi niyet misyonları ve diğer girişimler hakkında değerlendirmeler”, Genel Kurul, A/62/512, 30 Ekim 2007. Yine 3 Aralık 2007 tarihli “Genel Sekreterin Kıbrıs’taki Birleşmiş Milletler Operasyonlarına Dair Raporu”nda, UNSC S/2007/699, geçen altı ayda ‘hiçbir ilerleme’ sağlanamadığını kaydetmişti. <http://documents-dds-y.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/611/51/pdf/N0761151.pdf?OpenElement>
(¹⁷⁸) Kriz Grubu raporu, *Bölünme Sürecini Durdurmak*, 190. Avrupa Raporu, s. 6

Kıbrıslı Türklere göre ise “8 Temmuz süreci, 1992 Fikirler Dizisinden bu yana masada olan iki devletli çözümü rafa kaldırma riskini barındırıyordu. Annan Planı adı altına uzlaşmaya varılmış konuların Kıbrıslı Rumlar tarafından yeniden tartışmaya açılmasına içerliyor ve Rumların mülkiyet sorununu “öze dair” sorunlar arasından alarak “günlük işler” kategorisine dahil etmesinde olduğu gibi sürecin iki ayağını birbirine karıştırmısından şikayet ediyorlardı. Kıbrıslı Türkler, müzakerelere geçişin daha hızlı olmasını ve liderlerin yeniden görüşmelerini isteseler de on dört ay boyunca bunlardan hiçbirini gerçekleşmediği söylenebilir.

5 Eylül 2007’de Kıbrıslı Türk ve Rum liderler 8 Temmuz sürecinin başından bu yana ilk defa bir araya geldiler, ancak görüşmelere yeniden başlama konusunda uzlaşmaya varamadılar. İzlenecek takvim, temel anlaşmazlık konusunu oluşturuyordu. Talat, hızlandırılmış müzakerelerin izlenmesini, hazırlık aşamasının iki buçuk ayla sınırlandırılmasını ve ardından bir yıllık müzakerelere geçilerek 2008’de sonuca varılmasını önerdi. Türkiye’deki yetkililer, bunun Şubat 2008’deki GKRY Başkanlık seçiminin ardından başlayabileceğini ifade ettiler. Görüşmelerin iki yıl ya da daha fazla sürebileceğini ancak tek şartlarının kavramsal açıdan açık uçlu olmaması olduğunu dile getirdiler. Kıbrıslı Rumlar ise süreci hızlandırmayı reddediyor ve bunun görüşmeleri başarısızlığa götüreceğini, Kıbrıslı Türklerin başarısızlıktan Rumları sorumlu tutacağını ve bölünmeyi resmileştirme yoluna gideceğini savunuyordu. Kıbrıslı Türklere göre varılan çıkmaz, Rumların zamanın kendi lehlerine işlediğine inandıklarının bir başka kanıtını sunuyordu.¹⁷⁹

(¹⁷⁹) Kriz Grubu’na verilen mülakat, *Kıbrıslı Türklerin eski müzakerecisi Raşit Pertev*, Brüksel, Eylül 2007.

Ocak 2007’de Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum liderler, yeni BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon’u ziyaret etti ve bir dizi güven artırıcı tedbir önerdi. BM yetkilileri, tedbiler arasında geçiş noktalarının açılması ve iki toplumlu faaliyetlerin yürütülmesi gibi bazı ortak noktalar bulunsa da iki liderin yaklaşımlarının birbirinden tamamen farklı olduğunu dile getirdi. Kıbrıslı Türkler, görüşmelerin belirli bir takvime göre yürütülmesini ve güven artırıcı önlemlerle bir sonraki adım arasında bağlantı kurulmasını isterken Kıbrıslı Rumlar her konunun ayrı ayrı ele alınmasından ve her aşamadan sonra bir sonraki adıma geçilip geçilmeyeceğinin tartışılmasından yana tavır aldılar. İlk kez, 21 Mart’ta BM gözetiminde görüşen iki lider, haziran sonunda kapsamlı müzakerelere başlanmasını, müzakerelere hazırlık amacıyla da ortak komite ve çalışma grupları oluşturulmasını kararlaştırmıştı.

Kıbrıs sorununun çözüm temeliyle ilgili olarak 24 Şubat 2008’de Rum tarafında başkan seçilen Dimitris Hristofyas, Belçika’da bir düşünce kuruluşunda yaptığı konuşmada "Kıbrıs Cumhuriyeti, tek egemenliği, tek uluslararası kimliği, tek vatandaşlığı olan iki kesimli ve iki toplumlu federal bir devlete dönüşmelidir" dedi. Hristofyas, Kıbrıs Türk toplumu lideri ile hâlihazırda mutabık kalmış oldukları birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti’nin askersizleştirilmesini de savundu. Dimitris Hristofyas, "kesin olarak Türkiye’nin bakir doğum ya da yeni bir ortaklık devleti diye nitelendirdiği Kıbrıs’ta iki devlet kavramını reddettiğini vurguladı. Ayrıca, Dimitris Hristofyas, "Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında federalizm"’in en iyi çözüm olduğunu iddia ederek, "Anavatanlar bizi yalnız ve özgür bıraksın. Kıbrıslıların çözümü olsun"¹⁸⁰ dedi.

⁽¹⁸⁰⁾ Dimitris Hristofyas’ın söyleminde vurgu yaptığı Vizyonum Federalizm başlıklı yazı Kıbrıs Gazetesi, 20 Haziran 2008, http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/news/55402/PageName/Ic_Haberler

Kapsamlı müzakerelere 3 Eylül 2008’de başlayan Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ile Rum Yönetimi Başkanı Dimitris Hristofyas, ilk olarak "yönetim ve güç paylaşımı" konusunu müzakere etmeye başladılar. İki liderin sorumluluğunda sürdürülecek müzakerelere, liderler dâhil olmak üzere tarafların beşer kişilik heyetlerle katılacağı konusunda anlaştılar.

Ancak müzakereler ilerledikçe sürecin çok da olumlu ilerlemediği ortaya çıkmaya başladı. Bu konuda Simerini, gazetesinde yer alan söyleşisinde Rum Dışişleri Bakanı Markos Kiprianu, Kıbrıs sorunundaki çözüm sürecinin “yavaş ilerlediğini ve zor konularda uzlaşının bulunmadığını “Zor konularda anlaşma olmadığı gerçeğinin bilinmesi gerektiğini belirtirken, bu zor konuların daha sonra yeniden gündeme getirilmek üzere bir tarafa konulduklarını” ifade ederek, Talat’a saygı duyuyorum ancak Kıbrıslı Türklerin lideri olarak kim gelirse gelsin Türkiye’nin onayı olmadan ilerleme sağlanamaz”¹⁸¹ diyerek açıkça sorumlu olarak Türkiye’yi gösterdiğini söylebiliriz.

Diğer taraftan KKTC, Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Hasan Erçakıca, Kıbrıslı Rum lider Dimitris Hristofyas ve Avrupa Birliği’ni (AB) sert bir dille eleştirerek, “Rum liderlerin Kıbrıs’taki görüşmeler devam ederken uluslararası temaslarında Kıbrıs sorununu çarpıtarak aktarmasının süreci tehdit ettiğini ve özellikle AB’nin, Kıbrıs sorununda olumlu rol oynama kapasitesini yitirdiğini söyledi.”¹⁸²

(¹⁸¹) Rum Dışişleri Bakanı Markos Kiprianu’nun Simerini Gazetesinde yayınlanan röportajı, aktaran Kıbrıs Gazetesi, 19 Nisan 2009, http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/news/70170/PageName/Ic_Haberler

(¹⁸²) AB olumlu rol oynamıyor, Hristofyas sorunu çarpıtıyor, Kıbrıs Gazetesi, 21 Mayıs 2009. http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/news/71953/PageName/Ic_Haberler

Bunun yanında Avrupa Parlamentosu İngiliz İşçi Partisi Milletvekili Mary Honeyball'ın 27 Mayıs 2009'da yayınlanan yorumunda “son okuduğum raporlar beklenen sürecin gerçekleşmediğini gösteriyor, bu çok üzücü bir durum” dedi ve uluslararası toplumun çözüm amaçlı müdahalede bulunabileceğinden söz etti. Buna paralel olarak BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Danışmanı Alexander Downer, “Kaçınılmaz olarak çok zor bir müzakere süreci yürütüldüğünü” ifade ederek, geçmişte de uzun yıllar devam etmiş ve başarısızlıkla sonuçlanmış görüşme süreçleri bulunduğunu, bugün, iki liderin de başarmak için taahhütleri bulunduğunu ve başaracakları yönünde temkinli bir iyimserliği olduğunu söyledi.”¹⁸³

3 Haziran 2009 tarihine kadar Kıbrıs sorunundaki çözüm sürecinin müzakereleri için 31 görüşme gerçekleştiren Talat ve Hristofyas'ın kısa vadede bir çözüme ulaşmaları mümkün görünmüyor bugüne kadar zor başlıklar üzerinde anlaşma sağlanamamış olması ve Rum tarafının AB üyesi olması ve bu nedenle Türk tarafıyla asimetrik bir farkın olması çözümün önündeki en büyük engel olarak görülüyor.

Amerikalıların Kıbrıs konusunda politika belirlerken geçmişte bazı hatalar yaptıkları söylenebilir; ya da bu hatalar bilinçli olarak izlenen bir politikanın yansıması olarak değerlendirilebilir. Ancak ABD hükümetinin üst düzey görevlileri bölgeyle ilgili yeterli bilgiye sahip değilken, bürokrasinin alt birimlerindeki uzmanlar, Kıbrıs konusundaki Türk-Yunan anlaşmazlıklarının iki ülkenin ABD'yle ilişkilerine zarar vermemesi için her üç ülkeyi ayrı ayrı ele alma eğilimi içindedirler. Bu şekilde bürokratik ve siyasi öncelikler,

(¹⁸³) http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/news/72309/PageName/Ic_Haberler

ABD yönetiminin Kıbrıs sorununun çözümüne katkıda bulunacak uzun vadeli bir politika oluşturmaya belli derecede engel olduğunu söylemek mümkündür.

ABD yöneticilerinin, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'ı, ABD'nin global stratejisine paralel olan ya da olmayan kaygılar çerçevesinde askeri ve diplomatik önceliklere sahip olan ve kendilerine has uzun geçmişleri bulunan devletler olarak değil, stratejik bir denklemin unsurları olarak ele almaları da yanlış anlamalara neden olabilmektedir. Bu devletlere bu şekilde denklemin unsurları şeklindeki yaklaşım, ABD politika yapımında belli bir derecede sağlırlığa neden olmakta ve belli kritik dönemlerde ciddi yanlış hesaplamaları da beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür.

Amerika, Soğuk Savaş döneminde uluslararası konferans fikrine karşı çıkmıştı, çünkü böyle bir yolun Sovyetler Birliği'ne NATO müttefikleri arasında ayrılıklara neden olması için bir davetiye çıkarmak anlamına geleceğini düşünmüştü. Şimdi ise yeni uluslararası düzende bu şekildeki kaygılar geçerliliğini yitirmiştir.

Toplumlaraarası görüşmelerde kalıcı bir çözümün bulunması için ivme sağlayabilecek tek güç olan ABD'nin bu konuda sorumluluk almaktan kaçınmasını mümkün kılmaktadır. NATO da aynı derecede temel Türk-Yunan anlaşmazlıklarının çözömlenmesi için uzun vadeli bir girişimde bulunmaktan ya da böyle bir girişime dahil olmaktan uzak durmaktadır. Bunların sonucu da Ege'de olduğu gibi Kıbrıs sorununda da bir tıkanıkla karşılaşılması ve hiçbir tarafın beğenmediğı statükonun ebedilik kazanması olmaktadır.

ABD'nin Kıbrıs sorununun çözümüyle ilgili taşıdığı temel görüş, adada iki toplumlu ve iki bölgele bir fedarasyonun kurulmasıdır. Aslında ABD, 1964 yılından bu

yana bazı tavizler karşılığı Enosisi ya da başka bir anlatımla çifte Enosisi ve sınırlı taksimi de desteklediği dönemler olmuştur. Bugün taraflar razı olsa, aralarında anlaşmalar bazı harita düzeltmeleriyle şu anki durumun dondurulmasına ve iki devletli bir çözüm şekline de büyük ihtimalle itiraz etmeyecektir.

Türkiye'nin pek yapmaya niyetli olmadığı statükoda radikal değişiklikler ortaya çıkmadıkça ABD-Türkiye ilişkilerinde Kıbrıs'ın önemli bir sorun olmayacağı da söylenebilir. Amerika'nın eski Ankara büyükelçilerinden Robert Strausz-Hupe'nin kullandığı şu ifadeler de bu duruma kanıt olarak gösterilebilir: "Uluslararası ilişkilerde bazı sorunlar hiç çözülmez ama onunla birlikte yaşamayı öğrenirsiniz. Kıbrıs da öyledir. İlişkinizi öyle ayarlarsınız ki, bu sorun ilişkinin tümünü tehdit etmez."¹⁸⁴ Ancak Amerikalıların gerek gördüklerinde Kıbrıs sorununu Türkiye'ye karşı bir koz olarak, bir politika aracı olarak kullanmayacaklarını söylemek de çok zordur. Tabi ABD'nin bu aracı kullanırken maliyeti hesaba katmaması da beklenemez. Bu bağlamda Türkiye'nin sahip olduğu güç ve Türk-Amerikan ilişkilerinin genel durumu da devreye girecektir.

Türk tarafının Kıbrıs'ta temel sorunun 1974'te çözümlenmiş yoluna bir kanaat taşımaları karşısında Amerikalılar Kıbrıs'taki bölünme temeline dayalı mevcut statükonun kabul edilemez olduğunu belirtmekte ve sorunu çözmeye yönelik toplumlararası görüşmelerin hiçbir ön koşul öne sürülmeksizin yapılması için bastırmaktadırlar. Türk tarafı Kıbrıs sorununun çözüm yolu olarak konfedarasyon üzerinde ısrarlı olsa da

(¹⁸⁴) BOSTANOĞLU Burcu, *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa*, (Ankara, İmge Yayınevi, Aralık 1999), s.471

bugünlerde ABD yönetiminin savunduğu iki toplumlu, iki bölgeyi bir federasyonun tek çözüm olabileceği yolunda kesin görüş belirtmektedir.

Amerikalıların Türk tarafını rahatsız eden diğer bir tavrı, Kıbrıs Türklerinin statüsünün (Rumlar gibi bağımsız devlet olarak tanınmalarının) kapsamlı bir çözüm için görüşmelere başlanmasının ön şartı olamayacağını ve bu konunun nihai anlaşmada bir çözüme kavuşturulmak üzere daha sonraya bırakılmasının daha uygun olacağını düşünmeleridir. Amerikalılar Kıbrıs Rum liderini Kıbrıs Cumhuriyetinin cumhurbaşkanı olarak tanırlarken görüşmelere katılan liderlerin statüleri konusunda yorum yapmaktan genelde kaçınmaktalar, yorum yapmanın görüşmeleri zora sokacağını ifade etmektedirler. Onlara göre liderler bir şekilde kendi haklarını temsil etmektedirler. ABD, güneydeki hükümeti resmen tanımakta, kuzeydekinin ise Kıbrıs Türk halkı adına konuştuğunu söylemektedir. Bu bir anlamda orta yol takip etmek olsa da Türk kesiminin tanınmamış olmaktan dolayı uğradığı zararları telafi etmemektedir.

Bazen Amerikalıların, Rumlara Kıbrıs Türklerini bir şekilde tanımaları yolunda telkinde bulunacakları şeklinde söylentiler ortaya çıksa da bu hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Amerikalılar Kıbrıs Türklerinin tanınmaması konusunda çok kararlı davranmaktadırlar. ABD'nin eski Kıbrıs Koordinatörü Nelson Ledsky, Rauf Denktaş'a “ Kuzeyde kurduğunuz devletin uluslararası hukuka göre meşru olduğunu kanıtlamak için hukuki konuları boş yere ve vaktinizi harcamayın: ABD yönetimi olarak devletinizi hiçbir zaman tanımayacağız”¹⁸⁵ demiş, başka bir vesileyle de “ Kıbrıs Türk halkının bir

(¹⁸⁵) İSMAİL Sabahattin, *Self Determinasyon ve Kıbrıs Türk Halkı*, İstanbul, Kastaş Yayınları, Haziran 1990, s. 28

anlaşmadan önce siyasi eşitliğinin söz konusu olmadığını, eşitliğin anlaşmadan sonra mümkün olacağını” ifade etmişti.

Gerçekten Amerikalılar, sözde toprak bütünlüğü prensibine ve sınırların kuvvet kullanılarak değiştirilemeyeceği ilkesine bağlı kalarak, KKTC’yi tanımaya niyetli olan devletler üzerinde de baskı uygulayarak onların niyetlerini uygulamaya geçirmelerini engellemiştir. Amerikalıların tavrında, Kıbrıslı Türklerin tanınmaları durumunda bu hediye olarak bir kenara çekilecekleri ve iki bölge, iki toplumlu federasyon ya da konfederasyon önerileri temelinde ilerleme sağlanmasının yolunu tıkayacakları düşüncesinin de gerçeklik payı olduğu söylenebilir.

ABD yöneticilerinin kafasında yer alan nihai çözüme ulaşılması yolunda Türk tarafının bazı toprakları geri vermesi önerileri de Türk tarafını huzursuz eden konular arasında bulunmaktadır. Aslında Amerikalıların araya girmeleri bile tek başına Türkler tarafında Rumları destekleyen bir husus olarak algılanmaktadır. Rumlar ABD’de bulunan lobileri sayesinde ABD yönetimini kendi yanlarına çekebilmekteler, ayrıca ABD’nin kendi aleyhlerine olacak bir radikal değişikliğe mani olacağının rahatlığı içinde hareket edebilmektedirler. ABD’li yetkililer de ileride Kıbrıs konusunda çıkacak bir krizde devreye girmek zorunda kalacaklarını bildikleri için böyle bir duruma meydan vermemenin yollarını aramaktalar, özellikle de Türk tarafını hareketlendirerek bir an önce çözüm bulunmasını sağlamayı ümit etmektedirler.

Türkiye’nin başka konularda ABD’den beklediklerinin gerçekleşmemesi ise ABD yönetiminin Kıbrıs konusunda Türk tarafını etkileme gücünü zayıflatmaktadır. Diğer taraftan Clinton’ın 20 Kasım 1999’da Atina’da yaptığı konuşmada Türkiye’nin

Yunanistan'la Kıbrıs ve diğer konulardaki sorunlarını çözmeden başarılı bir şekilde AB'ye entegre olamayacağını belirtmesi ABD'nin Kıbrıs'ta tavizde bulunmaya zorlaması bakımından Türkiye'yi en zayıf noktasından yakalayabileceğinin işaretini vermektedir. Başka bir deyişle Türkiye'nin çok önemli meselelerinde AB ve ABD'ye muhtaç olması Kıbrıs konusundaki pozisyonunu zayıflatan bir husustur.

Amerikalıların Kıbrıs'la ilgili davranışları ve açıklamaları arasında Türk tarafını en azından söylem bazında memnun edenler de bulunmaktadır. ABD eski savunma bakanı William Cohen, aralarındaki farklılıkları çözme işini doğrudan Türk ve Yunan hükümetlerine bırakmayı tercih ettiklerini belirtmiş ve ABD'nin, Kıbrıs da dahil olmak üzere herhangi bir sorunun çözümü için Türk ve Yunan hükümetleri arasında hakem olmayı ya da taraflardan herhangi biri üzerinde baskı uygulamayı tercih etmediğini açık bir dille ifade etmiştir. Amerikalılara göre Kıbrıs'ta herhangi bir çözümün içeriğinin, yapısının ve hükümlerinin ne olacağı Kıbrıslıların kendilerinin karar vermesi gereken bir husustur. Ancak görüşmeler neticesinde ortaya çıkarılacak çözümün Türkiye ve Yunanistan'ın desteğinin alınması da bir zorunluluktur.

ABD'nin çözümle ilgili taraflara baskı uyguladığı yolunda yoğun söylentiler ortaya çıktığında Amerikalılar bunları yalanlama yoluna gitmişlerdir. Örneğin William Cohen bir konuşmasında ABD'nin ne Yunanistan ne de Türkiye üzerine baskı uygulamadığını söyledikten sonra kendi görüşlerini taraflara empoze etmek gibi bir niyetlerinin olmadığını belirtmiş ve çözümün ilgili tarafların doğrudan diyalog kurması yoluyla getirebileceğine inandığını vurgulamıştır.

Kıbrıs Özel Koordinatörü Weston'un 8 Eylül 1999'da dönemin Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel ile yaptığı görüşmeden sonra söyledikleri de Cohen'in ön plana çıkardığı noktaları desteklemektedir: ABD'li yetkililer inanmaktadır ki, Kıbrıs'taki meselelerle ilgili görüşler ve öneriler adadaki liderlerden ve halklardan gelmelidir. ABD'nin ya da başka bir devletin taraflara çözüm empoze etmesi diye bir şey söz konusu olamaz. ABD sadece ilerleme sağlanabilmesi için gizli diplomasi ile tarafları buluşturmaya çalışmaktadır. İlerleme sağlanması, ancak çok değişik çıkarlara sahip birçok bireyin, toplumun, ulusun ve liderin ikna edilmesiyle mümkün olabilecektir.

Yine Amerikalılara göre eğer Kıbrıs sorunu çözülebilirse Türk tarafına uygulanan ambargo ortadan kalkacak (aslında burada Türk tarafına üstü kapalı bir tehdit de vardır; demek ki sorun çözülemezse ambargo devam edecektir) ve iki taraf ekonomik kalkınma konusunda birbirlerine daha eşit hale geleceklerdir. Bu arada Kıbrıs'taki yerleşik halkın orada bulunmasının meşru olup olmadığı Amerikan arabulucularının karar verebilecekleri ya da üzerinde yorum yapabilecekleri husus değildir.

Beyaz Saray'da 22 Temmuz 1998'de verilen olağan brifingde Beyaz Saray Basın Sekreteri Michael McCorry'nin, kendisine 1974'teki Kıbrıs'taki olayın bir çatışma mı yoksa bir işgal mi olduğu sorulduğunda verdiği cevap oldukça Türk yanlısı sayılabilirdi: "O bir çatışmadır. Sanırım bu açık bir şekilde ortadadır. İhtiyaç duyduğumuz şey daha az çatışma ve tarafların farklılıklarını çözüme kavuşturabilmesi için daha fazla fırsattır." Kıbrıs sorununa olumsuz etkide bulunacak olan Türkiye'nin AB'ye üye olmasının reddedilmesi olasılığı da Amerikalıların karşı çıktıkları bir durumdur.

1990 öncesinde Amerika'nın, Kıbrıs sorununa Soğuk Savaş mentalitesiyle yaklaşmasının çözümsüzlükte büyük rol oynadığını söylemek mümkündür. O dönemde Amerikalıların üzerinde durdukları tek konu, adadaki iki toplumun aralarındaki sorunları gidermelerinden çok, Kıbrıs'ta Batının stratejik çıkarlarına zarar verecek bir gelişmenin ortaya çıkmamasıydı. Bağlantısızların Batı düşmanlığı Makarios'un işine yaramasa ve ABD Soğuk Savaş kısıtlamalarıyla kendini bağlı hissetmese Kıbrıs Türklerine verilecek özerklik çerçevesinde Kıbrıs'ta bir çözüm pekala mümkün olabilirdi.

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de özellikle Orta Doğu açısından üs haline getirilebilecek çok stratejik noktada bulunduğu için Amerikalılar geçmişte bu adayı kaybedecek politikalar takip etmekten uzak durmuşlardır, bugün de uzak durmaktadırlar. Yunanistan ve Türkiye bölgedeki ABD çıkarları açısından çok daha önemli devletlerdir; Kıbrıs'a tamamen hakim olayım diye ABD'nin bu devletleri dışlaması da pek olası değildir. Aslında Amerikalılar 1960'tan beri dengeli bir politika takip ederek, bir taraftan Kıbrıs sorunu nedeniyle Türkiye ve Yunanistan'ı kendilerine bağımlı hale getirmişler, diğer tarafta da bu iki devlet vasıtasıyla Kıbrıs'ı kontrol altında tutabilmişlerdir.

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye stratejik bölgelere yakınlığı ve sunduğu değişik hizmetlerle ABD açısından stratejik ortak durumuna gelirken, bir anlamda ABD'nin Kıbrıs'ta alenen ve tamamen Türkiye karşıtı politika izlemesi de zorlaşmıştır. ABD yönetimleri Kıbrıs'ta Türkiye aleyhine olabilecek radikal bir karar alacakları zaman Türk liderlerinin ve halkının tepkisini, duygularını ve düşüncelerini hesaba katmak zorundadırlar. Aksi taktirde Türkiye'yi çok ciddi şekilde kendilerinden uzaklaştırmaları pek uzak bir olasılık olmayacaktır.

Kıbrıs, süper güçlerin taraflara baskıda bulunarak kolayca çözebilecekleri sorunlardan değildir. Bölgenin iki önemli devletin karşılıklı denge politikalarında ve büyük güçlerin bu devletlerin ilişkilerinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Radikal davranışların radikal tepkiler doğuracağı bir sorun olma niteliği de taşımaktadır. Amerikan yetkilileri bu çerçevede Kıbrıs sorununu Türk-Yunan ilişkileriyle alakalandırırken iki olasılık üzerinde durmaktadırlar. Buna göre, Kıbrıs'ın temel bir konu olduğunu düşündükleri için öncelikle diplomatik çabaların bu sorunun çözülmesi üzerinde yoğunlaştırılması gerektiğini, bu sorun çözüldükten sonra Türk-Yunan ilişkilerinin diğer sorunlarının çorap söküğü gibi arkadan çözümleneceğini iddia etmektedirler.

Diğer olasılığa göre ise Kıbrıs sorununu Türk-Yunan ilişkilerinin gölgesinde kalan ikincil bir mesele olarak değerlendirmekte, ancak genel ilişkilerde ciddi bir yumuşama sağlandıktan sonra bu sorunun da kolayca halledilebileceğini söylemektedirler. Bu noktada Amerikalıların yaptığı bir hata, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'ı kendilerine has özellikleri ve hassasiyetleri olan devletler olarak değil, stratejik bir denklemin unsurları olarak değerlendirmeleridir. Bu, beraberinde yanlış algılamaları, yanlış politikaları ve aşırı tepkileri de getirmektedir. Bunda Amerikalıların Kıbrıs'ı bir kenara atmak istemelerinin de rolü bulunmaktadır. Aslında Kıbrıs Amerikan yönetimleri açısından birinci sınıf bir mesele olmaktan çoktan çıkmıştır. Hiçbir zaman 1974-1979 dönemindeki önemine tekrar ulaşması beklenmemektedir.¹⁸⁶

(¹⁸⁶) USLU Nasuh, *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi, Bugünü ve Yarını*, (Editörler: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil) *Kıbrıs Sorunu ve ABD*, (Ankara, HD Yayıncılık), s: 181

ABD yönetimleri ile Kongre arasındaki Kıbrıs konusundaki savaş da 1980’li yılların başında kalkmış olup, iki organ o tarihten beri Kıbrıs’la ilgili olarak çok daha rahat, koordineli ve işbirliği içinde politika belirleyebilmektedirler. 1990’lar başında Soğuk Savaş sona erdikten sonra ise ABD’nin global önderliğini göstererek artık müzminleşmiş Kıbrıs sorununu çözmesi gerektiği sesleri yükselmeye başlamıştır. Gittikçe globalleşen, insan haklarının ve hukukun üstünlüğünün önem kazandığı dünya da, ABD’nin genel trende uyarak Kıbrıs sorununa da kesin şekilde müdahale etmesi beklenmiştir.

Burada dikkat çeken ilginç bir nokta ise ABD ve uluslararası toplum KKTC’nin ilanının uluslararası hukuka ayrılardan ayrılınmaz prensibine aykırı olmakla geçersiz sayarken aynı şekilde Pakistan’dan ayrılan Bangladeş için bu prensibi görmezden gelebilmektedir. Bu durum şüphesiz Amerika’nın ayrıcalıklı konumundan kaynaklanmaktadır. Zira Bangladeş Pakistan’dan ayrıldıktan hemen sonra gerek ABD gerekse diğer ülkeler tarafından tanınmıştır. Bu duruma diğer bir güncel örnek olarak da Şubat 2008’de bağımsız olan Kosova da örnek olarak verilebilir. Zaten bu çifte standartı gündeme getiren Rusya Devlet Başkanı Vlademir Putin Kosovanın bağımsızlık ilanından hemen önce yaptığı tepki açıklamasında “Kosova’nın bağımsızlığında hızlı hareket edenlerin Kuzey Kıbrıs’ı tanımak için neden kırk yıldır beklediklerini sordu ve Kosova sorunu gibi siyasi sorunlar bir ülkeyi tatmin etme şeklinde çözülmemeli. Bu tür konularda uluslararası hukukta tek uygulama olmalı. Kırk senedir tanınmamış bir Kuzey Kıbrıs devleti var.”¹⁸⁷ diyerek, bu konuda ABD ve Batı dünyasının izlemiş olduğu çifte standartı vurgulamış oluyordu. Tabi daha sonra bu açıklama Rusya’nın KKTC’yi tanıma yönünde

(¹⁸⁷) www.hurriyet.com.tr (14 Şubat 2008)

bir adım olarak algılanmaması şeklinde Rus Dış İşleri Bakanı Lavrov tarafından düzeltildi. Yine de Putin'in bu çıkışı Kıbrıs sorunun ne kadar politize olduğunu göstermesi açısından önemli olmuştur.

AB'ye üyelik konusunda da Amerikalılar bir taraftan AB'ye ve Yunanistan'a 'Türkiye'yi dışlamayın, eğer Türkiye'de askeri ya da totaliter bir rejim iktidara gelirse Türkiye ile sorunları görüşmek daha da zorlaşır' mesajını vermektedirler; ama aynı zamanda Türk yetkililere dönüp AB sürecini değerlendirin demektedirler ki bu, Kıbrıs'ta taviz vermeniz gerek demekle eş değerdir. Clinton'ın "Türkiye Batıya entegre olmak istiyorsa Kıbrıs sorununu çözmelidir" tarzında verdiği mesaj bunun en açık kanıtıdır. Bu açıdan bakıldığında sorunun çözülmesi ABD'den çok Türkiye'yi ilgilendirmektedir. Zaten geçmişe bakıldığında edinilen izlenim, Amerikalıların Kıbrıs'ta ciddi bir politika takip etmekten kaçır ve sorumluluğu BM'ye yıkar görünmeleridir.

Adanın bölünmüş şekliyle üyeliğe alınmış olması AB için de bir problemdir. Ancak ABD'nin önem verdiği konu ise Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin muhafazasıdır. Çünkü ABD ve İngiltere Orta Doğu'ya yönelik operasyonlarda bu üsleri kullanabilmektedirler. Zaten Annan Planında da İngiltere adadaki üslerini korumaktaydı. Adadaki yapı kısa sürede bir çözüm bulunamadığı takdirde ayrılmaya doğru gitmektedir.¹⁸⁸

Sonuç olarak ABD'nin Annan Planı sonrasındaki Kıbrıs politikasını şu şekilde özetlememiz mümkündür:

(¹⁸⁸) KASIM Kamer, Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu, Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı.1, 2007, s. 70., http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/kamer_kasim_soguk_savas_sonrasi_kibris_sorunu.pdf

- Mevcut statükonun devamına karşıdır.
- Görüşmeler yoluyla sorun çözülmelidir.
- Çözüm, Ege ve Doğu Akdeniz’de istikrarın oluşmasına katkı sağlayacaktır.
- Toplumlar arası temaslara destek vermektedir.
- Kıbrıslı Türklerin ekonomik durumları düzeltilmelidir.
- KKTC’yi tanımak mümkün değildir. (Eğer bu son görüşmelerde de Rum tarafı çözüme yanaşmaz ise KKTC’nin federal bir devletin eyaleti olarak tanınması mümkün olabilir)

Yukarıdaki maddeleri incelediğimizde ise ABD yönetiminin neden böyle bir yaklaşım sergilediğinin mantığını ve arkasında ne olduğunu anlamamız açısından faydalı olacaktır. Öncelikli olarak ABD, Kıbrıs sorununa, global politikaya ilişkin değerlendirmeleri ışığında yaklaşmış ve Annan Planı’na bu bağlamda destek vermiştir. Bu çerçevede, Kıbrıs’ın kendi stratejik planlarında arzu ettiği rolü hakkıyla yerine getirebilmesi ve aynı zamanda Doğu Akdeniz’de aradığı istikrarı görebilmek için sorunun bölgedeki dengeleri değiştirmemesi gerekmektedir.

Belki Kıbrıs sorununda ilerleme sağlanabilmesi için şöyle bir senaryoya ihtiyaç vardır: Türkiye Kıbrıs’tan askerini çekerek AB üyeliği elde etmede önemli bir aşama kaydedecektir; Yunanistan Türkiye’nin AB üyeliğini destekleyerek Ege’deki güvenliğini güçlendirecektir; Kıbrıs Cumhuriyeti kuzeye karşı uyguladığı ambargoyu kaldırarak adanın ebedi olarak bölünmesinin önüne geçecektir ve bütün bunların olması durumunda da Amerika’nın çıkarları en üst düzeyde gerçekleşeceğini söylemek mümkündür.

Her ne kadar dünyanın süper gücü de olsa ABD'nin gücü ve etkisinin bir sınırı olduğu (ya da kendisini bilinçli olarak sınırlandırdığı) görülmektedir. Çünkü Kıbrıs sorunu basit bir etnik probleminden ibaret değildir ve dışardan yapılan her türlü müdahale sorunun derinleşmesine neden olmaktadır. Ancak şu da bir gerçek ki eğer Amerika bu sorunu çözmek isteseydi ya da başka bir deyişle bu sorun bu haliyle Amerikan çıkarları için bir tehdit olsaydı, bu sorun bu süreç içerisinde çoktan çözümlenebileceğini söylememiz mümkündür.

ABD, tarafların bir şekilde uzlaştığı çözümden yanadır, çözümün detayları ile ilgilenmemektedir. Genel itibariyle ABD'nin Kıbrıs politikasının, herhangi bir yere varmaksızın hareket etmekten ibaret olduğu söylenebilir. Annan Planı'nın ortaya koyduğu önerilerin, tarafların taleplerini yerine getirip getirmediğine veya uygulanması hâlinde yeni sıkıntıların ortaya çıkıp çıkmayacağına bakma niyetinde değildir. Zaten AB üyeliğinin, diğer devletlerin de yardımıyla, adada kurulması muhtemel huzura yardımcı olacağını düşünmektedir.

ABD, Kıbrıs sorununa stratejik çıkarları doğrultusunda pragmatist bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Bu durumda, tarafların uzlaşacağı bir noktaya gelinmesinde ısrar etmektedir. Türk karar vericilerinin ifade ettiği gibi, bu yaklaşımından ötürü, AB'ye nazaran, ABD'nin Türkiye'ye biraz daha yakın olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu yakınlık, ABD'nin Rumlar ile AB karşısında Türkiye'nin yanında olduğu anlamına

gelmemektedir.”¹⁸⁹ Zira “ABD için Irak'taki gelişmeler ve İran ile olan problemlerden dolayı Türkiye ile ilişkiler giderek önem kazanmaktadır. Kıbrıs yüzünden Türkiye ile problem yaşamak istemeyen ABD yönetimi BM çerçevesinde sorunun ele alınması politikasını savunmaktadır.”¹⁹⁰

ABD, taraflara stratejik ilişkilerini bozmayacak bir mesafede bulunmaktadır. Bir taraftan Rumların talep ettiği, BM Uygulama Misiyonu’nun kurulması önerisine destek verirken, diğer taraftan Türkiye’nin taleplerinin de Plan’da mümkün olduğu ölçüde yer almasına ön ayak olmaktadır. AB ise, Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi ile kurduğu sıkı iş birliğinin etkisiyle, Türkiye’nin arzularının çok ötesinde bir yerde durmaktadır.

ABD’nin pragmatist yaklaşımı Türkiye’nin çıkarlarına yardımcı olurken, diğer taraftan Rum Kesimi’ne doğrudan etkili olacak baskı yapmasına engel olmaktadır. Örneğin, referandumu reddetmiş olmalarına rağmen, ABD, Rum Kesimi’ne baskı yapmayı düşünmemektedir.¹⁹¹

Şimdi Kıbrıs sorununa çözüm getirmek için ABD yeni ve son bir girişim daha yapabileceği ve bu son girişimde "Birleşik devlet türü" bir çözüme Rumlar razı olmazlarsa veya görüşmeleri uzatma yöntemini seçerlerse, bu güne kadar ısrarla engel oldukları "KKTC'nin Bağımsız bir devlet olarak tanınmasına" yeşil ışık yakabilecek ve Kıbrıs

(¹⁸⁹) EFEGİL Ertan, *Bush Yönetimi ile AK Parti’nin Kıbrıs Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi (Annan Planı ve Sonrası)*, (Avrasya Dosyası 2005, Cilt 1, Sayı 2), s. 70 aktaran

<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2311&kat1=1&kat2=>

(¹⁹⁰) KASIM Kamer, *Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu*, (Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı.1, 2007. s. 69, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/kamer_kasim_soguk_savas_sonrasi_kibris_sorunu.pdf

(¹⁹¹) Michael’Klosson’un, Western Policy Center’da yaptığı, “A Critical Period in U. S. – Cyprus Relations: Prospects for a Settlement” isimli konuşması. 8 Ocak 2004
<http://www.americanembassy.org.cy/USpolicy/speechlist.htm>.

konusunu "adada tanınan iki devlet" şeklinde çözüme ulaştırarak, dünyayı yıllardır meşgul eden bu soruna son noktayı koymak isteyebilir.¹⁹²

Batı dünyası için adeta kronikleşen bir sorun haline gelen Kıbrıs meselesinde dünyanın süper gücü olarak kabul edilen ABD'nin kimi zaman sorunu çözmeye istekli kimi zaman ise adeta bekle gör tavrı al şeklinde göstermiş olduğu yaklaşım bu çalışmada açıkça görülmektedir. ABD'nin Kıbrıs konusundaki tavrının şifrelerini en iyi özetleyen cümle daha önce belirtildiği bir ABD'li diplomatın; eski Ankara büyükelçilerinden Robert Strausz-Hupe'nin sözlerinde gizlidir "Uluslararası ilişkilerde bazı sorunlar hiç çözülmez ama onunla birlikte yaşamayı öğrenirsiniz. Kıbrıs da öyledir. İlişkinizi öyle ayarlarsınız ki, bu sorun ilişkinin tümünü tehdit etmez."¹⁹³

(¹⁹²) ABROMOWITZ Morton and BARKEY Henri J., *Cyprus Sabotage*, (Wall Street Journal), 09/10/2007 makalesi, ABD'nin yeni Türkiye ve Kıbrıs politikasını ortaya koymaktadır, <http://online.wsj.com/article/SB119187933196252664.html> (03/04/2008)

(¹⁹³) BOSTANOĞLU Burcu, *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa*, Ankara, İmge Yayınevi, Aralık 1999, s.471

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ABROMOWITZ Morton and BARKEY Henri J *Cyprus Sabotage*, (Wall Street Journal), 09/10/2007
- ADAMS T.W, and COTTRELL Alvin J *Cyprus Between East and West*, Studies in International Affairs (Number 7, The Washington Center of Foreign Policy Research School of Advanced International Studies, the John Hopkins Press) s. 57
- ADAMS T.W. *The American Concern in Cyprus*, Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 401, America and the Middle East. (May, 1972), pp. 95-105
- AKANSOY Asım [Bir Kaz Tavuk Hikayesi: AKP, AB ve Kıbrıs](http://www.yeniduzengazetesi.com/index.php/cat/col/2/art/536), <http://www.yeniduzengazetesi.com/index.php/cat/col/2/art/536>
- AKDEVELİOĞLU Akay, KÜRKÇÜOĞLU Ömer *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (editör Baskın Oran) Cilt I 1919 – 1980 İletişim Yayınları İstanbul 2005, 11 Baskı, s. 690
- AKSU Fuat *Türk Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: SAEMK Yayınları, 2001. (s.10-26;153-157).
- AKSU Fuat *Turkish - Greek Relations: From Conflict to Détente the Last Decade*, Turkish Review of Balkan Studies, Annual 2001.
- AKSU Fuat *“Türk-Yunan İlişkilerinde Güvenlik ve Güven Arttırma Çabaları”, Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*, (Ed.) Cem Karadeli, Ankara: Ayraç Yayınları, 2003, s.242-275.
- AN Ahmet [Kıbrıs Sorununun Perde Arkası, Gelenek yay., 2000. aktaran Yrd. Doç. Dr., Hakkı Uyar, DEÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü](http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/17.pdf) <http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/17.pdf> (25/05/2009)
- ARMAOĞLU Fahir *20. Yüzyılın Siyasi Tarihi* <http://www.etarih.org/soguksavas/?sayfa=1029210.1012948.2885757.0.0.php> (08/06/09)
- AYDIN Mustafa *“Türk Dış Politikasındaki Yapısal Sorunlar ya da Kıbrıs Politikası(zhğı) üzerine Çeşitlemeler”*, Panorama Dergisi, Sayı 01, Şubat 2004

- AYDIN Mustafa *“Cacophony in the Aegean: Contemporary Turkish – Greek Relations”*, The Turkish Yearbook of International Relations, No.27, 1997, s 124
- AYDOĞDU Ahmet *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: “Annan Planı ve Referandum Süreci”* 1. Baskı, Ankara 2005, BRC Basım ve Matbaacılık, s. 53,
- AYMAN Gülden *Türk – Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit”, Türk Dış Politikasının Analizi, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 543-554.*
- AYMAN Gülden *Neo-Realist Bir Perspektiften Soğuk Savaş Sonrası Yunan Dış Politikası: Güç, Tehdit ve İttifaklar*, Ankara: SAEMK Yayınları, Ankara, 2001.
- BAĞCI Hüseyin, USLU Nasuh *Türk Tarafı Açısından Son Dönem Kıbrıs Gelişmeleri ve Aktörlerin Tavrı”, Avrasya Dosyası, Cilt:10, Sayı:3, ASAM Yayını, Ankara Sonbahar 2004. (s. 85-94).*
- BİLGE A. Suat, *Türk Yunan Siyasi İlişkileri Büyük Düş*, 21. Yüzyıl Yayınları:14, Ankara, Ekim 2000. (s.39-44;157-173; 264-267;276)
- BİNARK İsmet *Türk-Yunan Münasebetlerinin Dünü ve Bugünü, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1998.(s.17-18;26-28).*
- BOSTANOĞLU Burcu *Türkiye-ABD İlişkilerinin Poltikası:Kuram ve Siyasa, (Ankara: İmge, Aralık 1999) s.506*
- BÖLÜKBAŞI Süha *Barışçı Çözumsuzlük: Ankara’nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası* Kasım 2001, Ankara, İmge Kitapevi, s:100
- Bulunç Ahmet Zeki *Kıbrıs Politikasının Anan Belgesi İle Başlayan Kırılma Noktaları, Gazi Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 1, Hale Şıvgın (Ed.), Kış 2007. (s.71-114).*
- ÇONGAR Yasemin *Erdoğan’ın Amerika’da İmajı Düzeliyor*, Milliyet, 29 Ağustos 2005.
- Coşkun Birgül Demirtaş *Değişen Dünya Dengelerinde Türk-Yunan İlişkileri”, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, İdris Bal (Ed.), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ocak 2004. (s.253-257;258-259).
- DAVUTOĞLU Ahmet *“Türkiye’nin Stratejik Kördüğümü: Kıbrıs” Stratejik Derinlik:*

- Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, Şubat 2003, 12. Baskı, s. 179
- DEMİRER Mehmet Arif *Türkün Onur Sorunu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, (Ankara, Turhan Kitapevi, 1993), s. 58 – 63
- DENKTAŞ Rauf R., *Kıbrıs Girit Olmasın*, Kasım 2004 Remzi Kitapevi. s. 90 – 94,
- DENKTAŞ Rauf Raif *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*, (1. Cilt Kasım 1996, Boğaziçi Yayını), s. 75
- DOCUMENT NO: 19: Acheson Plan I [Foreign Relations, 1964-1968, Volume XVI, Cyprus; Greece; Turkey, The Acheson Mediation June-September 1964](http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4765.htm)
<http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4765.htm>
- EFEGİL Ertan, *Bush Yönetimi ile AK Parti'nin Kıbrıs Politikaları'nın Karşılaştırmalı Analizi (Annan Planı ve Sonrası)* Avrasya Dosyası Dergisi, 2005, Cilt 11, Sayı. 2, Sayfa, 66
- FIRAT Melek *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (editör Baskın Oran) Cilt II 1980 – 2001 İletişim Yayınları İstanbul 2005, 11 Baskı, s. 119
- FIRAT Melek, *AB – Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları*, (der. Gencer Özcan – Şule Kut, *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, Mart 2000, İstanbul, Buke Yayınları, s. 241
- GÜNEY Aylin SAGE Publications, Vol. 35(1): 27–42,
DOI:10.1177/0967010604042534
- GÜRDALLI Fehmi [34 Yıllık Maraton: Kıbrıs Müzakereleri](http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/194888.asp)
[http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/194888.asp \(10/06/2009\)](http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/194888.asp)
- HANNAY David *Cyprus: The Search for a Solution*, Londra, 2005, I.B Tauris & Co. Ltd. p.181 - 119
- HASGÜLER Mehmet *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, Alfa Yayınları, Şubat 2007, s. 231.
- HASGÜLER Mehmet *Siyasi Partilerin Seçim Beyannamelerinde Kıbrıs*, USAK Strateji Gündem 14 Eylül 2007, makaleler,
<http://www.usakgundem.com/yazar/785/siyasi-partilerin-seçim-beyannamelerinde-kıbrıs.html> (13/062009)

- İLİCAK Nazlı “Kıbrıs düğümü Amerika’da çözülecek”, Tercüman Gazetesi, 06/01/2004
- İN TELEGRAM 5609 [from Ankara, July 16, 1974 National Archives, Nixon Presidential Materials, NSC Files, Box 1312, NSC Secretariat, Richard M. Nixon Cables/Contingency Plans 1974, Cyprus and Greek-Turkish Contingency Plans\)](http://www.state.gov/documents/organization/96610)
<http://www.state.gov/documents/organization/96610>
- İSMAİL Sabahattin, *Self Determinasyon ve Kıbrıs Türk Halkı*, (Haziran 1990, İstanbul, Kastaş Yayınları), s.28
- KASIM Kamer *Soğuk Savaş Sonrası Kıbrıs Sorunu*, Akademik Bakış 58, Cilt I, Sayı 1, aktaran
- KATSINARIS Stephan “Washington Seeks New Military Base” *Green Left Weekly*, 9 June 2004 aktaran
<http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1153359/posts>
(25/05/2009)
- KİRİŞÇİ Kemal *Türk Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya*”, (Avrasya Dosyası, c. 6 No.2 Yaz 2000) s. 84
- Koç Süleyman *Dünden-Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, IQ kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, Mayıs 2005. (s.22-24).
- LAIPSON Ellen *The United States and Cyprus: Past Policies, Current Concerns, Cyprus: A Regional Conflict and its Resolutions* (der. Norma Salem) St. Martin Press, p.92
- Moran Michael *Sovereignty Divided*, Cyrep, 1999. (s.93-97).
- MÜTERCİMLER Erol *21.yy ve Türkiye* , 2. Baskı, İstanbul: Güncel Yayıncılık. (2000), s.95
- NECATİGİL M.Zaim, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Revised Second Edition, Oxford University Press, New York 1998, p. 447 - 452
- Olgun M. Ergün *Kıbrıs’ta Madalyo’nun Diğer Yüzü*, Avrasya Dosyası, Cilt:10, Sayı:3, ASAM Yayını, Ankara Sonbahar 2004.
- ORAN Baskın *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler*,

ORAN Baskın	<p>Yorumlar Cilt I 1919 – 1980 İletişim Yayınları İstanbul 2005, 11 Baskı s. 679 - 680</p> <p><u>Türkiye Kabuk Değiştirirken AKP'nin Dış Politikası, Ağustos – Eylül 2004 Sayı 184 -185</u>
http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=167&dyid=2865 (03/01/2009)</p>
ÖZCAN Gencer	“Sonun Başlangıcı”, <i>Onbir Aylık Saltanat- Siyaset, Ekonomi ve Dış Politikada Refahiyol Dönemi</i>, (İstanbul: Boyut Kitapları, 1998), s.201-216.
ÖZSOY Ali	<p><u>ABD Kıbrıs'ta Psikolojik Harbi Başlattı: Hedef Denktaş'ı Yıkamak, Türk Solu Haftalık Gazetesi, 27.10.2003, sayı 42</u>
http://www.turksolu.org/42/ozsoy42.htm (04/01/2009)</p>
ÖZTÜRK Osman Metin,	<i>Kıbrıs Annan Belgeler (I,II., III.) Üzerine Değerlendirmeler</i>, Odak Yayınları, 2004. (s.14-18; 88-92).
ÖZTÜRK Osman Metin,	http://www.habusulu.com/makale56.htm (16/03/2008)
REUTER Jürgen	<p><i>Reshaping Greek - Turkish Relations: Developments before and after the EU - Summit in Helsinki</i>”,
http://www.eliamap.gr/publications/Occasional_papers/OP00.01.pdf</p>
SECRET EXDIS	<u>by Thomas Simons (S/P) and Philip Stoddard (INR/DDR/ RNA) note at the end of the paper indicates that it reflected discussion in an interagency group that included representatives of OSD/ISA, JCS, CIA, NSC, and S/P</u> http://www.state.gov/documents/organizat
SOMUNCUOĞLU Sadi	<p><i>Annan Planı Kimin?</i> (makale), Zaman Gazetesi, 28 Mart 2004
http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=30593 (09/02/2009)</p>
SÖNMEZOĞLU Faruk	<i>Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler</i>, Der Yayınları:269, İstanbul 2000.(s.245-250)
STEARNS Monteagle Steagle	<i>Yunan Güvenlik Meseleleri” içinde Graham T Allison ve Kalipso Nikolaydis (der) Yunan Paradoksu (çev. Bülent Tanatar)</i> (İstanbul Doğan Kitap 1999), s.137
ŞENEL Muzaffer	<p><u>Washington Brüksel hattında Türkiye,</u>
http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=55&makaleid=866 (12/06/2009)</p>

TELEGRAM 1598 and 1599	From the Embassy in Turkey to the Department of State, Ankara June 5, 1964 Source: Department of State, Central Files, POL 23-8 CYP. Secret; Flash; Limdis; Noform. Repeated to Athens, Nicosia, London, and Paris for USRO. Passed to the White House, JCS, OS http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4757.htm
TELLAL EREL	<i>Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar</i> (editör Baskın Oran) Cilt I 1919 – 1980 İletişim Yayınları İstanbul 2005, 11 Baskı, s. 730 -731
TÜLMEN Turgut	<i>Hayat Boyu Kıbrıs</i> , 1998, İstanbul, Bogaziçi Yayınları, s. 215-216
U.S Department of State, Memorandum of Conversation, (24 Ocak 1964),	http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4755.htm (18/03/2008)
USLU Nasuh	<i>The Cyprus Question as an issue of Turkish Foreign Policy and Turkish American Relations 1959 – 2003</i> , Nova Science Publisher Inc., s: 110
USLU Nasuh	“Kıbrıs Sorunu”, <i>21. Yüzyılda Türk Dış Politikası</i> , İdris Bal (Ed.), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ocak 2004.(s.334-340).
USLU Nasuh	<i>Avrupa Birliği Kısılcacında Kıbrıs Meselesi, Bugünü ve Yarını</i> ,(Editörler: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil) Kıbrıs Sorunu ve ABD, Ankara, HD Yayıncılık
UZGEL İlhan	<i>Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar</i> (editör Baskın Oran, Cilt II 1980 – 2001 İletişim Yayınları İstanbul 2005, 8. Baskı) s. 248
WALLERSTEIN Immanuel	<i>After Liberalism</i> , New York: New Press, 1995 (Türkçesi: Liberalizmden Sonra, İstanbul: Metis Yayınları, 1998) ve Terence K. Hopkins ve Immanuel Wallerstein, <i>The Age of Transition, Trajectory of the World-System, 1945-2025</i> , Londra: Zed Press, 1996 (Türkçesi
WILKONSON M.James	<i>Esas Anlaşmazlıklar</i> (makale), editor Morton Abramowitz, <i>Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası</i> , (Ekim 2001, Ankara: Liberte Yayınları,) s.278
YAŞIN Gözde Kılıç	Kıbrıs'ta Yeni Planlar, 9 Ocak 2005, http://www.turksam.org/tr/a45.html

DODD Clement H	<i>The Cyprus Imbroglia, Huntingdon: The Eothen Press, 1998 s. 95</i>
Crisis Group Report	<i>Kıbrıs Çıkmazı: Bundan Sonrası</i> , Crisis Group 171. Avrupa Raporu, 8 Mart 2006, s. 4
Crisis Group Report	<i>Kıbrıs: Bölünme Sürecini Durdurmak</i> , Crisis Group 190. Avrupa Raporu, 10 Ocak 2008
Crisis Group Report	<i>Kıbrıs Sorunun Çözümü: Şimdiye Dek En İyi Fırsat</i> , Crisis Group 194. Avrupa Raporu, 23 Haziran 2008

Rauf Denktaş'la söyleşi *Cumhuriyet*, 8 Ekim 2006

Ministry of Foreign Affairs The Republic Of Turkey, Cyprus Documents 1997-1998, (Ankara 1999)

[Briefing Memorandum From the Assistant Secretary of State for European Affairs \(Hartman\) to Secretary of State Kissinger Washington, July 22, 1974, National Archives, RG 59, Records of Henry Kissinger, Entry 5403, Box 9, July 1974 Nodis Memcons. Confidential](http://www.state.gov/documents/organization/96610.pdf)
<http://www.state.gov/documents/organization/96610.pdf> (09/03/2008)

<http://www.globalsiyaset.com/ideolojiler/soguksavas/suveyskrizi.html> (26/05/2009)

<http://links.jstor.org/sici?sici=0002-7162%28197205%29401%3C95%3AATACIC%3E2.0.CO%3B2-5> (30/03/2008)

Report of Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, S/23780 (3 Nisan 1992),
5.<http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/155/71/pdf/N9215571.pdf?OpenElement>
(03/01/2008)

UN Security Council, Report of the Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, S/24830 (19 Kasım 1992), 4-5, 12,14-15.
<http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/735/51/img/N9273551.pdf?OpenElement>
(03/01/2008)

UN Security Council Resolution 398, Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, S/2003/398 (1 Nisan 2003)
<http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/305/59/pdf/N0330559.pdf?OpenElement>

UN Security Council Resolution 437, Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, S/2004/437 (28 Mayıs 2004)

Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus S/2004/437, (28/05/2004)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1br%C4%B1s>

[KKTÇ Cumhuriyetbaşkanlığı web sayfası http://www.kktcb.eu/upload/pdf/5795.pdf](http://www.kktcb.eu/upload/pdf/5795.pdf) (03/01/2009)

[Dışışleri Gnçesi Haziran 2000, s. 156 Ankara, www.mfa.gov.tr](http://www.mfa.gov.tr) (03/01/2009)

[Avrupa Birliği Genel Sekreterliği web sayfası http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=24425&l=1](http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=24425&l=1) (10/06/2009)

<http://cyprus.usembassy.gov/USpolicy/reports.htm>

<http://www.turkishgreek.org/>

<http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/1999/12/14/dunya/dunya1.html> (03/01/2009)

http://dosyalar.hurriyet.com.tr/almanak2002/news_detail.asp?nid=127&sid=14 (10/06/2009)

[Yenişafak Gazetesi, 19 şubat 2004, http://yenisafak.com.tr/arsiv/2004/subat/19/p03.html](http://yenisafak.com.tr/arsiv/2004/subat/19/p03.html) (09/02/2009)

<http://www.akparti.org.tr/tbmm/tbmmgrup/18.11.03%20grup%20konuşması.doc> (03/01/2008)

<http://arsiv.sabah.com.tr/2004/04/13/safak.html> (03/06/2009)

<http://www.asam.org.tr/temp/temp708.pdf> (13/07/2008)

<http://www.belgenet.com/secim/bildirge/akp2002-5.html> (04/06/2009)

<http://www.akparti.org.tr/beyanname.pdf> (13/06/2009)

http://www.akparti.org.tr/haber.asp?haber_id=18660&kategori=1 (13/06/2009)

http://www.akparti.org.tr/haber.asp?haber_id=2956&kategori=1 (13/06/2009)

[NTVMSNBC, 16/01/2004, http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/252825.asp](http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/252825.asp) (13/06/2008)

<http://www.milliyet.com.tr/Dunya/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1122747&Date=29.07.2009&b=NATODa%20devrim%20gibi%20acilim&KategoriID=19>

http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/kamer_kasim_soguk_savas_sonrasi_kibris_sorunu.pdf

http://www.mfa.gov.tr/kibris-konusunda-turkiye_nin-yeni-acilimi-.tr.mfa (03/03/2008)

<http://www.milliyet.com.tr/2005/08/29/yazar/congar.html> (04/01/2009)

<http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/361/53/pdf/N0436153.pdf?OpenElement>

http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/171_the_cyprus_stalemate_what_next_turkish.pdf

<http://www.kktcb.eu/upload/pdf/79866.pdf>

<http://documents-dds-y.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/611/51/pdf/N0761151.pdf?OpenElement>

http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/news/55402/PageName/Ic_Haberler

http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/news/70170/PageName/Ic_Haberler

http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/news/71953/PageName/Ic_Haberler

http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/news/72309/PageName/Ic_Haberler

www.hurriyet.com.tr (14 Şubat 2008)

http://www.afrikagazetesi.net/modules.php?name=Kose_Yazilari&op=viewarticle&artid=3377

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel bilgilerim:

Uyruğum : T.C.
Doğum Yeri : Gaziantep
Doğum Tarihi : 27/03/1977
Askerlik Durumu : 2006 (Yapıldı)
Medeni Durumu : Evli
E-mail : msohret@gmail.com, mesutsohret@hotmail.com

Eğitim Durumu:

Yüksek Lisans 2006 – 2009 Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Uluslararası İlişkiler
Lisans 1997 – 2002 Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Uluslararası İlişkiler

İş Deneyimleri:

1) 2008 – Devam Ediyor Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi
Genel Sekreterlik Koordinatörü

İdari İşler : Genel Sekretere bağlı olarak dönemlik raporların düzenlenmesi ve diğer alt birimlere verilen işlerin takibi ve sonuçlandırılmasını sağlamak
Stratejik planlama sürecinde aktif olarak görev alarak Üniversitenin buyummesine katkı sağlamak.

Tanıtım Pazarlama: Üniversitenin gerek yurtdışı gerek Yurtiçi Tanıtım ve Pazarlama faaliyetlerine yardımcı olmak.

2) 2006 – 2008 Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

Öğrenci İşleri Memuru

Kayıt – Kabul İşleri: Üniversiteye kayıt olacak öğrencilerin kayıtlatının yapılmasını sağlamak ve kayıt sonrası diğer birimlerle koordinasyon içinde olarak öğrencilerin sorunlarını çözmek.

3) 2005 – 2006 Levent Şirketler Grubu

Arama Motoru Optimizasyonu

Bilgi işlem
Web/Grafik Tasarım

4) 1998 – 2001 Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

Bilgi işlem (Asistanlık)
Donanım
Ağ ve iletişim teknolojileri

Yabancı Dil:

İngilizce: Okuma – İleri Düzey, Yazma - İleri Düzey, Anlama - İleri Düzey

Almanca : Okuma – İyi, Yazma - Orta Düzey, Anlama – Orta Düzey

Eğitim ve Seminerler:

Mayıs 2001 “Avrupa Birliğinin Analizi” (Sure: 40 saat) European Policy Information Center (EPIC) and British High Commissioner in Cyprus tarafından düzenlendi

Mayıs 2008 Psikopolitik Semineri

Nisan 2007 Uluslararası İlişkiler Kongresi

İlgi alanları:

Amatör olarak fotoğrafçılıkla uğraşıyorum
Bilgisayar ve Bilişim Teknolojilerini takip ederim,
Kişisel Gelişim ile ilgili konuları severim,
Masa Tenisi oynarım

Tarih
20/08/2009

Mesut Şöhret